

Agroresursu un
ekonomikas
institūts

EIROPAS SAVIENĪBA
EIROPA INVESTĒ LAUKU APVIDOS
Eiropas Lauksaimniecības fonds
lauku attīstībai

Latvijas Kopējās lauksaimniecības politikas Stratēģiskais plāns 2023.-2027.gadam

Stratēģiskais ietekmes uz vidi novērtējums

Vides pārskata projekts

2021. gada novembris

Satura rādītājs

Lietotie saīsinājumi	3
1. Kopsavilkums	5
2. SIVN mērķis	8
3. KLP SP pamatojums.....	9
3.1. KLP SP nepieciešamība un mērķi	9
3.2. Alternatīvas.....	11
3.3. Vides politika, likumdošanas un plānošanas ietvars	11
3.3.1. Starptautiskās konvencijas.....	11
3.3.2. ES politikas plānošanas dokumenti	14
3.3.3. Nacionālā līmeņa politikas plānošanas dokumenti.....	16
4. SIVN veikšanai lietoto galveno metožu un metodoloģijas apraksts	20
4.1. Vispārējā pieeja un metodes	20
4.2. Sabiedrības iesaiste un konsultācijas ar institūcijām	23
4.3. Ģeogrāfiskā vai vides plānošanas vienība	24
4.4. Pieņēmumi, neskaidrības, šķēršļi un risinājumi	25
5. Vides sākumstāvokļa izpēte.....	30
5.1. Bioloģiskā daudzveidība.....	30
5.2. Meža resursi.....	38
5.3. Ūdens resursi	41
5.4. Augsne.....	43
5.5. Zemes dzīles	47
5.6. Atmosfēras gaisa kvalitāte.....	47
5.7. Klimata pārmaiņas	49
5.8. Ainava.....	52
5.9. Kultūrvēsturiskie objekti	56
5.10. Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas.....	57
6. KLP SP paredzētās intervences ar atbilstošo finansējumu	59
7. KLP SP ietekmes identificēšana un novērtēšana.....	61
7.1. KLP SP paredzēto intervenču sistēmiskā ietekme vides un dabas komponentu līmenī, konteksta rādītāji	61
7.1.1. Negatīvās ietekmes	62
7.1.2. Pozitīvās ietekmes	63
7.2. KLP SP novērtējums intervenču līmenī	67
7.2.1. Novērtējuma metodika	67
7.2.2. Intervences LA1.1., 1.2., 1.3., 2.1., 2.2. un 3.: apmācības, konsultācijas, demonstrējumi.	68
7.2.3. Intervence: LA4.1. Atbalsts ieguldījumiem lauku saimniecībās	69
7.2.4. Intervence: LA4.3. Atbalsts ieguldījumiem lauksaimniecības un mežsaimniecības infrastruktūras attīstībā.....	69
7.2.5. Intervence: LA4.5. Atbalsts ieguldījumiem neienesīgām investīcijām - Mākslīgo mitrzemju izveide 70	
7.2.6. Intervence: LA4.6. Atbalsts ieguldījumiem neienesīgām investīcijām - Bioloģiski vērtīgo zālāju atjaunošana 70	
7.2.7. Intervence: LA5. Atbalsts uzņēmējdarbības uzsākšanai, attīstot mazās lauku saimniecības	71
7.2.8. Intervence: LA6. Gados jaunu lauksaimnieku darījumdarbības uzsākšana	71
7.2.9. Intervence: LA8 Ieguldījumi meža ekosistēmu noturības un ekoloģiskās vērtības uzlabošanai	72
7.2.10. Intervence: LA10.1. Zaļās joslas	72
7.2.11. Intervence: LA10.2. Vidi saudzējošā dārzkopība.....	73

7.2.12. Intervence: LA10.3. Paaugstinātu labturības prasību un emisiju mazinošā lopkopība	74
7.2.13. Intervence: LA10.4. Biškopības vienību apsaimniekošana apputeksnēšanas vajadzībām.....	74
7.2.14. Intervence: LA10.5. Zālāju biotopu apsaimniekošana	75
7.2.15. Intervence: LA11. Bioloģiskā lauksaimniecība	75
7.2.16. Intervence: LA12. NATURA2000 teritorijas (meža platības)	76
7.2.17. Intervence: TM1. Ilgtspēju sekmējošais ienākumu pamatatbalsts (ISIP).....	76
7.2.18. Intervence: TM1.1. Maksājums maziem lauksaimniekiem (MLS) (kopā ar TM2. Ilgtspēju sekmējošais pārdalošais ienākumu papildatbalsts (PM))	77
7.2.19. Intervence: TM4.1. Atbalsts par videi un klimatom labvēlīgu lauksaimniecības praksi	77
7.2.20. Intervence: TM4.2. Ekoloģiski nozīmīgas platības	78
7.2.21. Intervence: TM4.3. Optimāla augsnes skābuma uzturēšana augu augšanai.....	78
7.2.22. Intervence: TM4.4. Sausējamo lauksaimniecības prakse	79
7.2.23. Intervence: TM4.5. Oglekļa dioksīda un amonjaka emisijas mazinoša lauksaimniecības prakse	79
7.2.24. Intervence: TM4.6. Zālāju saglabāšanas veicināšana lopkopības saimniecībās ..	80
7.2.25. Intervence: TM4.7. Bioloģiskās ražošanas prakses veicināšana	80
7.3. Kopējā KLP SP intervenču ietekme uz vidi	81
7.4. KLP SP īstenošanas iespējamās pārrobežu ietekmes	83
8. Alternatīvu analīze.....	85
8.1. Vērtētās KLP SP īstenošanas alternatīvas un to ietekmju atšķirības.....	85
8.1. Iespējamās izmaiņas, ja KLP SP netiek īstenots	86
9. Rādītāji un institucionālā kapacitāte	89
9.1. KLP SP monitorings un rezultatīvie rādītāji	89
9.2. Uzraudzības un novērtēšanas sistēmu apraksts, kā arī paredzamais uzraudzības komitejas sastāvs	93
10. Secinājumi un rekomendācijas	96
10.1 Vispārējie secinājumi	96
10.2 Rekomendācijas KLP SP pilnveidošanai	97

LIETOTIE SAĪSINĀJUMI

AAI	Augšņu agroķīmiskā izpēte
ADSI	LAP 2020 pasākums “Maksājumi apgabaliem, kuros ir dabīgi vai citi specifiski ierobežojumi”
AER	Atjaunojošies energoresursi
AREI	Agroresursu un ekonomikas institūts (bij. LVAEI)
BLA	LAP 2020 pasākums “Bioloģiskā lauksaimniecība”
BLS	Bioloģiskā lauku saimniecība
BDUZ	LAP 2020 aktivitāte “Bioloģiskās daudzveidības uzturēšana zālajos”
BVZ	Bioloģiski vērtīgie zālāji

CSP	Centrālā Statistikas pārvalde
DAP	Dabas aizsardzības pārvalde
DFS	Daudzgaļu finanšu shēma
EFBI	Eiropas lauku putnu indekss
Eiropa 2020	Eiropa 2020. Stratēģija gudrai, ilgtspējīgai un integrējošai izaugsmei
EK	Eiropas Komisija
ELFLA	Eiropas lauksaimniecības fonds lauku attīstībai
ES	Eiropas Savienība
ESB	Eiropas Savienības aizsargājamie biotopi
ETS	Emisiju tirdzniecības sistēma
Eurostat	Eiropas Savienības Statistikas birojs
ĪADT	Īpaši aizsargājama dabas teritorija
IKP	Iekšzemes kopprodukts
ĪJT	Īpaši jutīga teritorija
KLP	Kopējā lauksaimniecības politika
KLP SP	KLP Stratēģiskais plāns 2023.-2027. gadam
LAD	Lauku atbalsta dienests
LAP	Latvijas Lauku attīstības programma
LAP 2020	Latvijas Lauku attīstības programma 2014.-2020. gadam
Latvija 2030	Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam
LDC	Lauksaimniecības datu centrs
LFBI	Latvijas lauku putnu indekss
LIZ	Lauksaimniecībā izmantojamā zeme
LLVN	Laba lauksaimniecības un vides stāvokļa nosacījumi
LOB	Latvijas Ornitoloģijas biedrība
LSG	Lielo saimniecību grupa
LVAEI	Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts (tagad – AREI)
LVGMC	Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs
LVMi	Latvijas Valsts mežzinātnes institūts
MK	Ministru kabinets
MVS	Mazās un vidējās saimniecības
NACE	Saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija Eiropas Kopienā
NAP 2020	Nacionālais attīstības plāns 2014.-2020. gadam
NAP 2027	Nacionālais attīstības plāns 2021.-2027. gadam
NEKP 2030	Nacionālais enerģētikas un klimata plāns 2021.-2030.gadam
NPV	Neto pievienotā vērtība
NUTS	Statistiski teritoriālo vienību klasifikācija
OV	Organiskās vielas
PAF	Prioritārais rīcības plāns
SEG	Siltumnīcefekta gāzes
SIVN	Stratēģiskais ietekmes uz vidi novērtējums
UBA	Upju baseinu apgabals
UBAP	Upju baseinu apgabalu apsaimniekošanas un Plūdu riska pārvaldības plāns
VPP	Vides politikas pamatnostādnes
VPR	Valsts plānošanas reģions
VRG	Vietējā rīcības grupa
ZIZIMM	Zemes izmantošana, zemes izmantošanas maiņa un mežsaimniecība
ZM	Latvijas Republikas Zemkopības ministrija

1. KOPSAVILKUMS

Šajā stratēģiskajā ietekmes uz vidi novērtējumā Latvijas Kopējās lauksaimniecības politikas Stratēģiskajam plānam 2023.-2027.gadam (turpmāk – KLP SP) ir izvērtēta plānā paredzēto darbības virzienu un aktivitāšu sagaidāmā ietekme uz vidi.

Zemkopības ministrija kā Vadošā iestāde ir atbildīga par KLP SP izstrādi.

KLP atbalsts tiek plānots līdzsvarotā veidā, lai sekmētu gan nacionālo un ES mērķu sasniegšanu (jo īpaši, vides un klimata mērķus), gan arī taisnīgā, mērķētā un līdzsvarotā veidā sasniegtu dažādas mērķauditorijas, ar uzsvaru uz mazajiem un jaunajiem lauku uzņēmējiem. Ir izstrādāti atbalsta instrumenti, lai aptvertu plašu pretendentu loku (tas ir īpaši būtiski vides un klimata mērķu kontekstā, jo rezultāta sasniegšanai ir būtiska plaša iesaiste).

SIVN izstrādes laikā tiek izvērtētas visas vērtējamā plānošanas dokumenta realizācijas alternatīvas. KLP SP īstenošana var tikt uzskatīta par galveno alternatīvu jeb *1. alternatīvu*. Lai izvērtētu 1. alternatīvas ietekmi uz vidi, tiek ņemta vērā visa pieejamā informācija par KLP SP plānotajiem pasākumiem, ka arī novērtēta šo pasākumu atbilstība vides aizsardzības prasībām un to īstenošanas iespējamās ietekmes. KLP SP projektā ir pieejama informācija par esošo vides stāvokli, kas kalpo par pamatu esošās situācijas analīzei, kā arī prognozei, ja KLP SP netiek realizēts. Līdz ar to šo alternatīvu var dēvēt par tā saukto „0” *alternatīvu*, kas nozīmē, ka Latvija nesaņemtu plānoto atbalstu lauku attīstības pasākumu īstenošanai. Starp KLP SP pilnīgas īstenošanas un „0” alternatīvu iespējamās dažādas starpalternatīvas, ja KLP SP tiek īstenota daļēji. SIVN izstrādes laikā ir pieļaujams arī ieteikt grozījumus pašreizējā KLP SP projektā, ja pie tādu nepieciešamības noved vides aizsardzības apsvērumi, un tādā gadījumā tiktu piedāvāta *2. alternatīva*.

Izstrādājot KLP SP, ir jāņem vērā tā saistība ar valsts un Eiropas Savienības vides politikas plānošanas dokumentiem. Pārskatāmības nolūkos ir nepieciešams atsevišķi aplūkot KLP SP saistību ar svarīgākajām starptautiskajām konvencijām un ES un Latvijas Republikas vides politikas dokumentiem. Ir būtiski izskatīt ne tikai konkrēti vides politikas dokumentus, bet arī citus svarīgākos plānošanas instrumentus, kas ir cieši saistīti ar Lauku attīstības programmu izstrādi un iekļauj mērķus, kas sekmē vides aizsardzību. Papildus, šajā nodaļā apskatīts arī SIVN izstrādes normatīvais regulējums.

Kā iepriekšējā pieredzē ar šāda veida plānošanas dokumentiem, tā arī šā KLP SP SIVN vajadzībām ir grūtības vides resursu kvalitātes raksturošanai ar nepieciešamo aktualizēto informāciju par esošo situāciju un tendencēm, nerunājot nemaz par iespēju eksakti izdalīt tieši konkrētā plānošanas dokumenta īstenošanas ietekmi uz tām. Vienos gadījumos netiek veikts sistemātisks monitorings, citos – informācija netiek apkopota vai dati ir novecojuši, un, protams, kopējā informācijā ir apšaubāmi iespējams kvantificēt tieši tā vai cita pasākuma ieguldījumu. Šādos gadījumos, kad kvantitatīva informācija nav pieejama, novērtējuma izstrādātāji konsultējas ar nozares ekspertiem par būtiskākajām tendencēm.

KLP SP kā pasākumu kopums jeb sistēma ir ar vispār nacionālu ietekmi, tostarp arī attiecībā uz vidi un dabas vērtībām, un visa atbalsttiesīgā lauksaimniecības zeme ir 1 740 076 ha jeb 27 % visas Latvijas platības.

KLP SP paredzētās intervences pa intervenču veidiem un grupām ar atbilstošo finansējumu ir apkopotas 6.1. tabulā.

Kopējā KLP SP intervenču ietekme uz vidi ir apkopota 7.3. nodaļā un 7.26. tabulā. Summāri visa KLP SP finansējuma mērogā visos vērtētajos faktoros ietekmes uz vidi ir pozitīvas. Savukārt, ja šos vērtējuma skaitļus attiecina tikai uz vērtētajām intervencēm ar ietekmi uz vidi, tas jau sasniedz ticamu pozitīvu vai pārsniedz to, tiecoties uz identificējamu pozitīvu. Pozitīvs

vērtējums KLP SP lomai sagaidāmo klimata pārmaiņu kontekstā nozīmē arī pozitīvu pārrobežu ietekmi, jo šī ietekme principā tiek vērtēta globāli, nevis lokāli.

Iespējami šādi scenāriji KLP SP īstenošanā:

1) KLP SP iznākuma rādītāji (*Output indicators*, O.1-O.37) un rezultāta rādītāji (*Results indicators*, kodi R.1-R.44), kuri tieši vai netieši uzlabo vides kvalitāti, tiek sasniegti pilnā mērā;

2) KLP SP iznākuma rādītāji (*Output indicators*, O.1-O.37) un rezultāta rādītāji (*Results indicators*, kodi R.1-R.44), kuri tieši vai netieši uzlabo vides kvalitāti, tiek sasniegti nepilnā mērā;

3) KLP SP finansējums netiek pilnībā sniegts un/vai tā finansētie pasākumi tiek īstenoti nekvalitatīvi, neatbilstoši vides mērķiem (vides uzlabošanai vai kaitējuma videi novēršanai/mazināšanai).

4) “0” alternatīva: KLP SP netiek īstenots, lauku attīstība notiek bez KLP SP finansējuma.

Šo alternatīvu pozitīvās ietekmes mazinās virzienā no pirmās uz trešo vai ceturto, un tajā pašā virzienā pieaug alternatīvu negatīvās ietekmes (kādas pirmajā alternatīvā nav sagaidāmas vispār).

Par ieteicamo alternatīvu uzskatāma 1. alternatīva. Par alternatīvu, kura nav ieteicamākā, tomēr tās ietekme uz vidi tik un tā sagaidāma pozitīva, uzskatāma 2. alternatīva, kura vienlaikus ir arī reālistiskāka par 1. alternatīvu, jo 1. alternatīva ir ideālais gadījums, bet reāli ar plānoto rādītāju nesasniegšanu lielākā vai mazākā mērā ir jārēķinās vienmēr, un tad, ja intervences tiek īstenotas nevis nepareizi, pretēji saviem mērķiem, bet vienkārši nepilnā mērā, KLP SP īstenošanas sagaidāmā ietekme tik un tā ir pozitīva, kaut ne maksimālajā apmērā atbilstoši šim SIVN. Par vissliktāko uzskatāma vai nu 3., vai 0. alternatīva. 3. alternatīva ar plānoto pasākumu nepareizu īstenošanu neatbilstoši to mērķiem pieļauj visplašākās atšķirības no iecerētā: no mērķu vienkārši nesasniegšanas līdz nevēlamām ietekmēm, kādas KLP SP pareizas īstenošanas gadījumā nav identificētas. Tāpat arī 0. alternatīva KLP SP gadījumā nav esošās situācijas saglabāšanās, bet gan līdzšinējās lauksaimniecības attīstības turpināšanās bez finansējuma ietekmju uz vidi mazināšanai, tātad tai vides aspektā iespējamās nevis nulles, bet negatīvas ietekmes, neierobežojot videi nelabvēlīgu lauksaimniecības praksi ar pārmērīgu mēslošanu, pesticīdu lietošanu, zaļo joslu neieviešanu u.tml.. Abas sliktākās alternatīvas savstarpēji salīdzināt nav mērķtiecīgi (un nav iespējams, jo tām ir bezgalīgi daudz variāciju un gradāciju): SIVN rekomendācija ir tiekties īstenot 1. alternatīvu, kā rezultātā reālistiska ir 2. alternatīvas īstenošana ar pēc iespējas mazām atkāpēm no 1. alternatīvas.

Pašreizējā KLP SP atbalsta struktūra, kas nepietiekami vērsta tikai uz mazajiem un bioloģiskajiem lauksaimniekiem un ievērojamā mērā ir pieejama arī intensīvās lauksaimniecības saimniecībām, radīs samērā nelielu ieguvumu bioloģiskajai daudzveidībai: faktiski vērtējums ir nenegatīvs, nevis pozitīvs.

“Novērtējums par KLP ietekmi uz biotopiem, ainavām, bioloģisko daudzveidību” (*Evaluation of the impact of the CAP on habitats, landscapes, biodiversity, Final Report, Alliance Environnement, 2019*) sniedz šādas rekomendācijas pozitīvās ietekmes palielināšanai, kuras pašreizējā KLP SP nav pilnībā iestrādātas.

- No bioloģiskās daudzveidības viedokļa ir svarīgi, lai tiešie maksājumi būtu pieejami par visiem daļēji dabiskajiem zālājiem, tīreļiem, meža ganībām un citiem daļēji dabiskajiem biotopiem, kuriem ir nepieciešama ganīšana vai cita lauksaimnieciska apsaimniekošana, lai saglabātu to ekoloģisko kvalitāti un raksturīgo bioloģisko daudzveidību. Ar KLP SP

palīdzību nodrošināt “ilggadīgo zālāju” definīciju. Pašreizējā definīcija “*divus gadus neuzarti ilggadīgie zālāji*” faktiski nosaka ļoti īsu šo zālāju ilggadību, kas ir nepietiekama augstai bioloģiskajai daudzveidībai, un atbilstošo zālāju vecumu būtu ieteicams palielināt vismaz līdz pieciem gadiem.

- Lai atbalstītu atgremotāju audzēšanu, būtu jānosaka atbilstoši nosacījumi jutīgu biotopu aizsardzībai, tostarp nosacījumi ganāmpulka blīvumam un ganību režīmiem.
- Nepieciešami turpmāki akadēmiskie pētījumi par tiešo maksājumu ietekmi uz lauksaimnieku uzvedību. To mērķim vajadzētu būt novērtēt,
 - a) vai lauksaimnieki maina savu apsaimniekošanas praksi, kad tiek palielināts tiešais pamatmaksājums, un
 - b) vai viņi to dara pēc tam, kad ir palielinājies saistītais maksājums, kas pieejams par dzīvnieku vai par atbalstāmās kultūras hektāru.

KLP instrumenti un pasākumi ir jāprecizē tā, lai maksimāli palielinātu to bioloģiskās daudzveidības priekšrocības:

- Stratēģiski jāplāno visu KLP instrumentu un pasākumu izmantošana, lai panāktu saskaņotību un sinerģiju. Jo īpaši tiem būtu jāpārskata, vai viņi izmanto pareizos pasākumus pareizajās kombinācijās, pareizajā vietā un tādā apjomā, kāds nepieciešams, lai īstenotu savas bioloģiskās daudzveidības stratēģijas un prioritāros rīcības plānus (PAF). Turpmākie KLP priekšlikumi ir līdzeklis, lai to paveiktu, un ir svarīgi, lai vides un saglabāšanas iestādes būtu pilnībā iesaistītas lēmumu pieņemšanā par jaunajiem KLP stratēģiskajiem plāniem.
- Lai maksimāli palielinātu ieguvumus, ko bioloģiskajai daudzveidībai var sasniegt no pieejamā KLP finansējuma, lielāka prioritāte būtu jāpiešķir KLP instrumentu un pasākumu koncentrēšanai, kuru mērķis ir bioloģiskās daudzveidības nodrošināšana, lai saglabātu no lauksaimniecības vai mežu apsaimniekošanas atkarīgu daļēji dabisko biotopu apjomu un kvalitāti. Ir jānodrošina mērķtiecīgs konsultatīvais atbalsts visā shēmas darbības laikā, apvienojot tādus pasākumus kā investīcijas un atbalsts pārvaldībai, kā arī atbalsta pasākumi, lai uzlabotu tādu produktu tirdzniecību, kas iegūti ar bioloģisko daudzveidību bagātās vietās un ar augstvērtīgām lauksaimniecības sistēmām. Pasākumu izstrādei vajadzētu būt zinātniski pamatotai, un tajā būtu jānosaka skaidri, konkrēti un mērķtiecīgi bioloģiskās daudzveidības mērķi, kas atbilst ierosinātajos jaunajos stratēģiskajos plānos noteiktajām vajadzībām. Konkrētāk:
- Ņemot vērā EFA līdzšinējos sliktos rezultātus bioloģiskās daudzveidības jomā, būtu jāpārskata par ierosināto jauno nosacījumu prasību “neproduktīvajām platībām”, kurā nevajadzētu ietvert “produktīvus” elementus ar ierobežotu labumu bioloģiskajai daudzveidībai, piemēram, starpkultūras vai slāpekļa piesaisti kultūraugiem, ja vien nav pierādījumu par būtisku ieguvumu bioloģiskajai daudzveidībai.

Vides pārskata projektu pēc Agroresursu un ekonomikas institūta Lauku attīstības novērtēšanas daļas pasūtījuma sagatavoja eksperti Valdis Felsbergs (Mg.sc.env.), Jānis Lapinskis (Dr.geogr.) un Aigars Grasis (fiziķis, ekonomists). No pasūtītāja puses lielu ieguldījumu sniedza Elita Benga (Mg.sc.ing.).

2. SIVN MĒRĶIS

Stratēģiskā ietekmes uz vidi novērtējuma mērķis ir integrēt vides aspektus KLP SP, analītiski izvērtējot to mijiedarbību ar dabiskiem, ekonomiskiem un sociāliem apstākļiem, kā arī noskaidrojot un ņemot vērā ieinteresēto pušu viedokli. Galvenais SIVN mērķis ir iegūt informāciju par plānošanas dokumenta un tā realizācijas alternatīvu ietekmi uz vidi, kā arī veicināt sabiedrības līdzdalību plānošanas dokumenta izstrādē. Šā mērķa sasniegšanas vajadzībām SIVN iekļauj arī esošās situācijas analīze un paša plānošanas dokumenta analīze kopsakarā ar citiem plānošanas dokumentiem, kuru ietekmes jomas var daļēji pārklāties ar KLP SP ietekmes jomām sinerģiski vai antagoniski.

3. KLP SP PAMATOJUMS

3.1. KLP SP nepieciešamība un mērķi

Zemkopības ministrija kā Vadošā iestāde ir atbildīga par KLP SP izstrādi.

2020.gada 2.jūlijā ir apstiprināts Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.-2027. gadam (NAP2027), kas nosaka stratēģiskos mērķus, prioritātes un uzdevumus valsts attīstībai nākamajiem septiņiem gadiem, lai panāktu Latvijas un ikviena iedzīvotāja izaugsmi un labklājības pieaugumu. NAP2027 izstrādāts, ņemot vērā Latvijas Ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam izvirzītos mērķus un ANO Ilgtspējīgas attīstības 17 mērķus.

NAP2027 sešās prioritātēs kopumā 18 rīcības virzienos noteikto 124 uzdevumu īstenošana ir sasaistīta ar laikposmā no 2021. līdz 2027. gadam Latvijas attīstībai plānotajiem pieejamajiem finanšu resursiem aptuveni 14,5 miljardu EUR kopapjomā no valsts budžeta attīstības daļas, Eiropas Savienības fondiem un citiem finanšu avotiem.

Kopējās lauksaimniecības politikas stratēģiskais plāns 2023-2027.gadam (KLP SP) ietekmē NAP2027 prioritāšu mērķu sasniegšanu sniedzot ieguldījumu šādos NAP 2027 rīcības virzienos:

- “Zinātne sabiedrības attīstībai, tautsaimniecības izaugsmei un drošībai”
- “Izglītība ekonomikas izaugsmei”
- “Produktivitāte, inovācija un eksports”
- “Kapitāls un uzņēmējdarbības vide”
- “Daba un vide – “Zaļais kurss””
- “Tehnoloģiskā vide un pakalpojumi”
- “Līdzsvarota reģionālā attīstība”

Ņemot vērā virzību un pārkārtošanos uz ilgtspējīgāku lauksaimniecību ar vērienīgākām iecerēm klimata, vides un dzīvnieku labturības jomā, KLP SP ir sasaistīts arī ar 12 ES vides un klimata tiesību aktiem. Caur KLP SP intervencēm tiks veikti ieguldījumi, kas veicina noteiktā nacionālā mērķa izpildi (Putnu, Biotopu, Ūdens, Nitrātu direktīvas, klimata regulas u.c.). Apstiprinātais Nacionālais enerģētikas un klimata plāns 2021.-2030.gadam (NEKP 2030) ir politikas plānošanas dokuments, ar kuru tiek noteikti valsts enerģētikas un klimata politikas pamatprincipi, mērķi un rīcības virzieni turpmākajiem desmit gadiem. KLP SP dos ieguldījumu NEKP 2030 mērķu sasniegšanai šādos rīcības virzienos:

- Energoefektivitātes uzlabošana un AER tehnoloģiju izmantošana un pašpatēriņa veicināšana
- Resursu efektīva izmantošana un SEG emisiju samazināšana lauksaimniecībā;
- Ilgtspējīga resursu izmantošana un SEG emisiju samazināšana un CO₂ piesaistes palielināšana zemes izmantošanas, zemes izmantošanas maiņas un mežsaimniecības sektorā
- Sabiedrības informēšana, izglītošana un izpratnes veicināšana.

Lai nodrošinātu izvirzīto mērķu sasniegšanu un veicinātu ilgtspējīgāku saimniekošanu, kā arī risinātu aizvien pieaugošās klimata un vides problēmas, KLP SP tiek paredzēts ievērojams finansiāls atbalsts un intervences dažāda veida lauksaimniecības praksēm, kas sniegtu ieguldījumu klimata pārmaiņu mazināšanā, ūdens, augsnes, gaisa kvalitātes uzlabošanā un piesārņojuma mazināšanā, kā arī ilgtspējīgas mežsaimniecības jomā. Apzināmies, ka lauksaimniecība ievērojami veicina klimata pārmaiņas, jo tā ir otrs nozīmīgākais SEG emisiju

avots - ar 23,3% no Latvijas kopējām SEG emisijām 2019. gadā un vērojamu pieaugumu ik gadu. Tomēr, jau šodien daudz kas tiek darīts un plānots, lai optimizētu SEG emisiju pieaugumu, vienlaicīgi neapdraudot pārtikas ražošanu un nodrošinājumu. Tāpēc caur KLP SP tiek vērtēts, lai klimata un vides ambīcijas neapdraud nozaru konkurētspēju, proti, plānotajām rīcībām jāsekmē gan vides, gan ekonomiskā ilgtspēja.

Produktivitāte un ienākumi veido pamatu ilgtspējīgai izaugsmei. Produktivitātes paaugstināšana panākama ar mērķtiecīgu resursu ieguldīšanu augstākas pievienotās vērtības radīšanai un pārdošanai globālajā tirgū. Ar KLP finansējumu atbalstot vietējos uzņēmējus, ieviešot inovatīvas, jaunas tehnoloģijas, efektīvākus darba procesus un nodarbināto kompetenču pilnveidošanu – tā rezultātā panākot uz zināšanām un inovāciju balstītas lauksaimniecības konkurētspējas stiprināšanu.

Reģionālā attīstība ir pamats valsts ilgtermiņa līdzsvarotai izaugsmei. Ar KLP SP intervencēm tiks veicināta reģionu attīstība un sociālekonomisko atšķirību mazināšana, uzlabojot uzņēmējdarbības vidi, kā arī radot apstākļus jaunu pakalpojumu izveidei, lai reģionu teritoriju pievilcība un spēja aktīvāk piedalīties valsts vispārējā ekonomikas izaugsmē nodrošinātu iedzīvotāju labklājību.

Produktivitāti paaugstina jaunas zināšanas un tehnoloģijas, plašas izglītības iespējas un inovāciju atbalsts, ieguldījumi cilvēkkapitālā un atbalstoša institucionālā vide, kas ļauj zināšanas pārvērst starptautiski konkurētspējīgos produktos un pakalpojumos ar augstāku pievienoto vērtību, tāpēc arī KLP SP paredz arī finansējumu zināšanām, inovācijām un digitalizēšanu modernizēt lauksaimniecību un lauku apvidus, veicinot jaunā apgūšanu, kopīgošanu un tālāku izplatīšanu.

Pēc plašām diskusijām, ņemot vērā iepriekš minētajos plānošanas dokumentos izvirzītos mērķus, veicot visaptverošas situācijas analīzi un vajadzību identificēšanu, ir nodefinēti vairāki nozares stratēģiskie uzstādījumi, kas kalpos par ietvaru atbilstošu rīcību īstenošanai un atbalsta plānošanai:

- 1) veicināt augstākas pievienotās vērtības produktu ražošanu, sadarbojoties un ražojot konkurētspējīgu produktu vietējam un eksporta tirgiem;
- 2) kāpināt lauku saimniecību ieņēmumus līdz vidējiem valstī;
- 3) plaukstoši lauku apvidi, veicinot ekonomisko aktivitāti;
- 4) zināšanās balstītu uzņēmējspēju veicināšana, sekmējot inovāciju un zinātnes rezultātu ieviešanu praksē;
- 5) katra saimniecība, efektīvi izmantojot resursus, iegulda bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā un klimata pārmaiņu mazināšanā;
- 6) droša un kvalitatīva vietējā pārtika, kas pieejama ikvienam patērētājam.

KLP atbalsts tiek plānots līdzsvarotā veidā, lai sekmētu gan nacionālo un ES mērķu sasniegšanu (jo īpaši, vides un klimata mērķus), gan arī taisnīgā, mērķētā un līdzsvarotā veidā sasniegtu dažādas mērķauditorijas, ar uzsvaru uz mazajiem un jaunajiem lauku uzņēmējiem. Ir izstrādāti atbalsta instrumenti, lai aptvertu plašu pretendentu loku (tas ir īpaši būtiski vides un klimata mērķu kontekstā, jo rezultāta sasniegšanai ir būtiska plaša iesaiste).

3.2 Alternatīvas

SIVN izstrādes laikā tiek izvērtētas visas vērtējamā plānošanas dokumenta realizācijas alternatīvas, kā rezultātā īstenošanai tiek ieteikta visracionālākā no izvērtētajām alternatīvām. KLP SP īstenošana var tikt uzskatīta par galveno alternatīvu jeb *1. alternatīvu*. Lai izvērtētu 1. alternatīvas ietekmi uz vidi, tiek ņemta vērā visa pieejamā informācija par KLP SP plānotajiem pasākumiem, kā arī novērtēta šo pasākumu atbilstība vides aizsardzības prasībām un to īstenošanas iespējamās ietekmes. KLP SP projektā ir pieejama informācija par esošo vides stāvokli, kas kalpo par pamatu esošās situācijas analīzei, kā arī prognozei, ja KLP SP netiek realizēts. Līdz ar to šo alternatīvu var dēvēt par tā saukto „0” *alternatīvu*, kas nozīmē, ka Latvija nesaņemtu plānoto atbalstu lauku attīstības pasākumu īstenošanai. SIVN izstrādes laikā šī alternatīva ir izskatīta, izmantojot ne tikai KLP SP sniegto informāciju, bet arī papildus pieejamos datus, kā arī iespējamo situācijas attīstību, lai pilnvērtīgi izvērtētu iespējamās īstermiņa un ilgtermiņa ietekmes, neīstenojot KLP SP.

Starp KLP SP pilnīgas īstenošanas un „0” alternatīvu iespējamās dažādas starpalternatīvas, ja KLP SP tiek īstenota daļēji. Šo alternatīvu vērtējumam ir svarīgi izdalīt pasākumus ar prognozējamu ietekmi uz vidi un tos, kuriem vērā ņemamas ietekmes nav, un identificēt, kuri pasākumi ir tie, kuru īstenošana vai neīstenošana KLP SP daļējas īstenošanas gadījumā maina ietekmi uz vidi.

Neskatoties uz to, ka augstākminētās alternatīvas ir uzskatāmas par galvenajām alternatīvām, SIVN izstrādes laikā ir pieļaujams arī ieteikt grozījumus pašreizējā KLP SP projektā, ja pie tādu nepieciešamības noved vides aizsardzības apsvērumi, un tādā gadījumā tiktu piedāvāta *2. alternatīva* KLP SP kopumā vai alternatīvas katra tāda pasākuma ietvaros, kuram ir potenciāli būtiska ietekme uz vidi. Šāda alternatīva varētu būt vēl lielāks un mērķtiecīgāks ieguldījums vides un klimata mērķos.

3.3. Vides politika, likumdošanas un plānošanas ietvars

Izstrādājot KLP SP, ir jāņem vērā tā saistība ar valsts un Eiropas Savienības vides politikas plānošanas dokumentiem. Pārskatāmības nolūkos ir nepieciešams atsevišķi aplūkot KLP SP saistību ar svarīgākajām starptautiskajām konvencijām un ES un Latvijas Republikas vides politikas dokumentiem. Ir būtiski izskatīt ne tikai konkrēti vides politikas dokumentus, bet arī citus svarīgākos plānošanas instrumentus, kas ir cieši saistīti ar Lauku attīstības programmu izstrādi un iekļauj mērķus, kas sekmē vides aizsardzību. Papildus, šajā nodaļā apskatīts arī SIVN izstrādes normatīvais regulējums.

3.3.1. Starptautiskās konvencijas

Ramsāres konvencija „Par starptautiskas nozīmes mitrājiem, īpaši kā ūdensputnu dzīves vidi”

Konvencija ir pieņemta 1971. gada 2. februārī (stājās spēkā 1975. gadā) un tās mērķis ir nodrošināt visa veida mitrāju aizsardzību un saprātīgu izmantošanu, atzīstot, ka mitrāji kā ekosistēmas ir ļoti nozīmīgi bioloģiskās daudzveidības aizsardzībā, kā arī cilvēku labklājības nodrošināšanā. Konvencijas 2. pants nosaka, ka katrai līgumslēdzēja pusei jānosaka attiecīgi mitrāji savā teritorijā, lai tos ietvertu "Starptautiskas nozīmes mitrāju sarakstā" (saukti Ramsāres vietas). Latvija ir noteikusi 6 Ramsāres vietas ar kopējo platību 148 145 ha: Kaņiera un Engures ezers, Teiču un Pelečāres purvs, Lubānas un Papes mitrāju komplekss un Ziemeļu purvi.

UNESCO konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma saglabāšanu

Konvencija ir pieņemta 1972. gadā, un tās mērķis ir veicināt kultūras un dabas mantojuma saglabāšanu. Konvencija definē „dabas mantojumu”, kā

- dabas pieminekļus, kas radušies no fizikāliem vai bioloģiskiem veidojumiem vai šādu veidojumu grupām, kam ir īpašas nozīmes universāla vērtība no estētikas vai zinātnes viedokļa;
- ģeoloģiskus vai fizioģeogrāfiskus veidojumus un stingri noteiktas zonas, kas ir kādas apdraudētas dzīvnieku vai augu sugas dzīves vieta, kam ir īpašas nozīmes universāla vērtība no zinātnes vai saglabāšanas viedokļa;
- ievērojamas dabas vietas vai ierobežotas dabas teritorijas, kam ir īpašas nozīmes universāla vērtība no zinātnes, saglabāšanas vai dabas skaistuma viedokļa.

Dalībvalstīm ir jānodrošina kultūras un dabas mantojuma identifikācija, aizsardzība, konservācija, popularizācija un nodošana nākamajām paaudzēm, cita starpā, īstenojot atbilstošu politiku un veicot atbilstošus juridiskus, zinātniskus, tehniskus, administratīvus un finanšu pasākumus, lai atklātu, aizsargātu, konservētu, popularizētu un atjaunotu šo mantojumu.

Bernes konvencija par Eiropas dzīvās dabas un dabisko dzīvotņu saglabāšanu

Konvencija pieņemta 1979. gadā. Saskaņā ar konvencijas prasībām, kas ir pārņemtas Latvijas likumdošanā, valstis uzņemas nodrošināt pasākumus savvaļas floras un faunas populāciju uzturēšanai tādā līmenī vai piemēros tās līmenim, kurš atbilst ekoloģiskajām, zinātniskajām un kultūras prasībām, tai pašā laikā ņemot vērā ekonomiskās un rekreācijas prasības un vietējā mērogā apdraudētu pasugu, varietāšu un formu vajadzības. Konvencijā minēts, ka katra dalībvalsts uzņemas pievērst uzmanību savvaļas floras un faunas saglabāšanai savas plānošanas un attīstības politikā un pasākumos pret piesārņošanu.

Bonnas konvencija par migrējošo savvaļas dzīvnieku aizsardzību

Bonnas konvencija ir pieņemta 1979. gadā un tās mērķis ir nodrošināt migrējošo sugu saglabāšanu un aizsardzību, nodrošinot šim mērķim piemērojamo pasākumu saskaņošanu starp areāla valstīm un, kur tas iespējams un ir mērķtiecīgi, sevišķu uzmanību veltot tām migrējošām sugām, kuru aizsardzības statuss ir nelabvēlīgs, kā arī individuālā kārtā vai sadarbībā veicot atbilstošus pasākumus, kas nepieciešami šādu sugu vai to dzīves vides saglabāšanai.

Riodežaneiro konvencija par bioloģisko daudzveidību

Konvencija ir pieņemta 1992. gadā. Šīs konvencijas uzdevumi, kas veicami saskaņā ar tajā ietvertajiem atbilstošajiem nosacījumiem, ir bioloģiskās daudzveidības saglabāšana, dzīvās dabas ilgtspējīga izmantošana un godīga un līdztiesīga ģenētisko resursu patērēšanā iegūto labumu sadale, ietverot gan pienācīgu pieeju ģenētiskajiem resursiem, gan atbilstošu tehnoloģiju nodošanu, ņemot vērā visas tiesības uz šiem resursiem un tehnoloģijām, gan pienācīgu finansēšanu. Izstrādājot valsts programmas, plānus un citus politikas dokumentus, ir jāievēro konvencijā iekļautās prasības attiecībā uz bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu.

Uz konvencijas pamata ir pieņemts Kartahenas protokols par bioloģisko drošību, kas attiecas uz visu tādu dzīvo modificēto organismu, kuri varētu radīt nevēlamu ietekmi uz bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu un ilglaicīgu izmantošanu, pārrobežu pārvietošanu, tranzītu, apstrādi un izmantošanu, ņemot vērā arī risku cilvēku veselībai.

Helsinku konvencijas par Baltijas jūras reģiona jūras vides aizsardzību

Konvencijas (pieņemtas 1974. un 1992. gadā) cita starpā iekļauj nosacījumus, kas izstrādāti konkrēti lauksaimniecības nozares radītā piesārņojuma mazināšanai. Konvencijas (1992) pielikumā ir uzskaitīti pasākumi un minimālās prasības, kas jāiekļauj attiecīgajā valsts likumdošanā.

Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējā konvencija par klimata pārmaiņām

Konvencijas (pieņemta 1992. gadā) un Kioto protokola (pieņemts 1997. gadā) mērķis ir samazināt siltumnīcas efektu izraisošo gāzu, kuru dēļ notiek globālā sasilšana, emisijas.

Nemot vērā Latvijas dalību ES un ANO, Latvijas klimata politikas mērķi ir saistīti ar ES klimata politikas mērķiem, kā arī ar starptautisko klimata politiku – Konvenciju, tās Kioto protokolu un Parīzes nolīgumu. ES ietvaros ir noteikts kopējs ES SEG emisiju samazināšanas mērķis, un tas ir sadalīts divās daļās – ETS iekļautās darbības un ETS neiekļautās darbības (turpmāk – ne-ETS). ES noteiktie kopīgie mērķi periodam no 2021.gada līdz 2030.gadam:

- ETS operatoriem kopīgi visā ES ir jāsamazina SEG emisiju apjoms par 43 % periodā (salīdzinot ar šo ETS operatoru SEG emisiju apjomu 2005. gadā).
- kopējais ES ne-ETS SEG emisiju apjoms ir jāsamazina par 30 % periodā (salīdzinot ar šo ne-ETS darbību SEG emisiju apjomu 2005. gadā).

Lai panāktu šo mērķa sasniegšanu, protokolā ir piedāvāti vairāki līdzekļi, kā, piemēram – valstu emisiju samazināšanas politikas stiprināšana vai īstenošana (enerģijas efektivitātes palielināšana, ilgtspējīgu lauksaimniecības veidu veicināšana, atjaunojamo enerģijas avotu attīstība utt.). Savukārt Parīzes nolīgumā noteikts, ka “*Pusēm vajadzētu rīkoties tā, lai pienācīgā kārtā saglabātu un pilnveidotu (..) siltumnīcefekta gāzu piesaistītājsistēmas un krātuves, tostarp mežus*”; specifiski lauksaimniecība kā nozare šajā nolīgumā nav minēta.

Konvencija par robežšķērsojošo gaisa piesārņošanu lielos attālumos

Konvencija pieņemta 1979. gadā, un tās galvenais mērķis ir ierobežot, samazināt un novērst robežšķērsojošo gaisa piesārņošanu. Pēc konvencijas stāšanās spēkā tika pieņemti 8 protokoli, kuru prasību ievērošanai jānodrošina gaisa piesārņojuma monitorings, emisiju aprēķini, piesārņojuma novēršanas pasākumi u.c. Latvija ir parakstījusi pusi no protokoliem, to skaitā protokolu “Par noturīgajiem organiskajiem piesārņotājiem” (protokols attiecas uz 16 īpaši bīstamām vielām un vielu grupām – 11 pesticīdiem, diviem ķīmiskiem produktiem, kurus izmanto rūpniecībā un termisko procesu blakusproduktiem) un protokolu “Par paskābināšanas, eutrofikācijas un piezemes ozona līmeņa samazināšanu”.

Konvencija par noturīgajiem organiskajiem piesārņotājiem

Konvencija ir pieņemta 2001. gadā un tā nosaka pasākumus, kas jāveic, lai kontrolētu noturīgo organisko piesārņotāju ražošanu, importu, eksportu, apglabāšanu un izmantošanu. Valdībām jāveicina labākās pieejamās tehnoloģijas un prakses, lai aizstātu esošos noturīgos organiskos piesārņotājus un nepieļautu jaunu izstrādi. Kontroles pasākumi attiecas uz 12 vielām – 8 pesticīdi, 2 vielas, ko izmanto rūpniecībā un 2 blakusprodukti, kas rodas sadedzināšanas un rūpniecības procesos.

ANO konvencija par cīņu pret pārtuksnešošanos / zemes degradāciju valstīs, kurās novērojami ievērojami sausuma periodi un/vai pārtuksnešošanās, jo īpaši Āfrikā

Konvencija tika pieņemta 1994. gadā Parīzē. Konvencija attiecībā uz Eiropas valstīm nozīmē cīņu pret auglīgas augsnes iznīkošanu, nosakot tās izmantošanu citiem mērķiem, tādiem kā lauksaimniecība vai vides aizsardzība, kā arī novēršot augsnes auglības zudumu vai pat tās degradāciju. 200. gadā tika pieņemts V konvencijas pielikums, kurš attiecas uz Viduseiropas un Austrumeiropas valstīm (t.sk. Latviju) un nosaka šim reģionam raksturīgās problēmas, kā ievērojama lauksaimnieciskās ražošanas samazināšanās, zemes auglības pazemināšanās, vēja un ūdens erozijas pastiprināšanās, kā arī dažāda veida augsnes degradācija. Papildus pielikumā noteikts, ka dalībvalstīm jāizstrādā nacionālo rīcības programma augsnes degradācijas samazināšanai.

ANO EEK konvencija par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem (Orhūsas konvencija)

Orhūsas konvencija ir pieņemta 1998. gadā ar mērķi aizsargāt ikvienas personas tiesības dzīvot vidē, kas atbilstu personas veselības stāvoklim un labklājībai, tādēļ katrai valstij, kas parakstījusi konvenciju, saskaņā ar šīs konvencijas noteikumiem ir jāgarantē tiesības piekļūt informācijai, sabiedrības dalība lēmumu pieņemšanā un iespēja griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem. Latvijā šī prasība ir iekļauta Satversmē, kuras 115.pants nosaka, ka valsts aizsargā ikviena tiesības dzīvot labvēlīgā vidē, sniedzot ziņas par vides stāvokli un rūpējoties par tās saglabāšanu un uzlabošanu. Sabiedrības līdzdalība vides jautājumos ir ietverta arī vairumā normatīvo aktu, tajā skaitā MK noteikumos Nr.1178 „Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes izvērtēšanas noteikumi” (pieņemti 13.10.2009.), kas attiecas arī uz KLP SP izstrādi.

Eiropas ainavu konvencija

Eiropas ainavu konvencija (Latvijā pieņemta ar likumu „Par Eiropas ainavu konvenciju” 2007. gada 29. martā) definē ainavu šādi: „ainava” nozīmē teritoriju tādā nozīmē, kā to uztver cilvēki, un kas ir izveidojusies dabas un/vai cilvēku darbības un mijiedarbības rezultātā.

Konvencijā ir norādīts, ka ainava ir Eiropas dabas un kultūras mantojuma pamatkomponents, iedzīvotāju dzīves kvalitātes svarīga sastāvdaļa un saimnieciskajai darbībai labvēlīgs resurss, kas var dot ieguldījumu darba vietu radīšanā. Tomēr ainavas kvalitāte pārsvarā ir subjektīva, un par objektīvu kaitējumu ainavai kā dabas un kultūras mantojumam var runāt tikai tādos gadījumos, ja kādai ainavai piešķirts aizsardzības statuss sakarā ar kādu tās konkrētu dabisku vai kultūrvēsturisku vērtību, kas ir reti sastopama vai, gluži otrādi, tipiska un konkrētajai kultūrai izšķiroši nozīmīga, un kuras izmaiņa noplicinātu ainavu daudzveidību vai kaitētu šai kultūrai.

3.3.2. ES politikas plānošanas dokumenti

Eiropas lauku attīstības politika

2018. gada 1. jūnijā Eiropas Komisija iesniedza likumdošanas priekšlikumus par kopējo lauksaimniecības politiku (KLP) laika posmam no 2021. līdz 27. gadam. Tā kā pašlaik notiek sarunas starp Eiropas Parlamentu un ES Padomi, ierosinātās KLP reformas sākuma datums ir pārcelts uz 2023. gada 1. janvāri. Tas arī nosaka šajā SIVN vērtējamās Latvijas KLP SP darbības ietvaru un termiņu.

Būtiskas izmaiņas prioritātēs no 2023. gada nav prognozējamās, jo vairāk tāpēc, ka līdzšinējie mērķi nav pilnībā sasniegti, kas arī ir iemesls iepriekš minētajiem pārejas noteikumiem līdz 2022. gadam.

Tomēr saskaņā ar jauno Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu 2021.gada 28.jūlija regulu Nr.11102/21, ar ko nosaka noteikumus par atbalstu stratēģiskajiem plāniem, ko dalībvalstis izstrādā saskaņā ar kopējo lauksaimniecības politiku (KLP stratēģiskie plāni) un finansē no Eiropas Lauksaimniecības garantiju fonda (ELGF) un Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai (ELFLA) un ar ko atceļ Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) Nr. 1305/2013 un Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) Nr.1307/2013, ir definētas, citu starpā, šādas vajadzības:

“(29) (..) atbalsta sadali mazajiem un/vai vidējiem lauksaimniekiem (..) atvēlēt vismaz 10% no tiešo maksājumu aploksnes.

(48) (..) piešķirumi dalībvalstīm ar zemāko atbalsta līmeni par hektāru tiek pakāpeniski palielināti, lai novērstu 50 % no starpības pret 90 % no Savienības vidējā rādītāja.

(51) (..) *Dalībvalstīm jo īpaši būtu jārezervē vismaz summa, kas atbilst 3 % no to gada tiešo maksājumu finansējuma pirms jebkādas nodošanas intervencēm, kuru mērķis ir paaudžu nomaiņa.*

(52) (..) *šī programma veicinās (..) 30% no ES budžeta izdevumiem klimata mērķu atbalstam. Paredzams, ka KLP darbības nodrošinās 40 % no kopējā KLP finansējuma klimata mērķu sasniegšanai.*

(93b) (..) *nodrošināt 7,5 % no ikgadējiem izdevumiem saskaņā ar DFS (..) bioloģiskās daudzveidības mērķiem 2024. gadā un 10 % (..) 2026. un 2027. gadā.”*

Stratēģija „Eiropa 2030”

Eiropa 2030 ir ES izaugsmes stratēģija, kas izvirza mērķus, kuri līdz 2030. gadam ir jāsasniedz nodarbinātībā, inovācijā, izglītībā, sociālajā integrācijā un enerģētikā (ieskaitot klimata pārmaiņu samazināšanu). Viens no Eiropa 2030 pamatmērķiem iekļauj sevī SEG emisiju samazinājumu par 55% salīdzinājumā ar 1990. gadu virzībā uz tālāko mērķi kļūt oglekļa neitrālai 2050. gadā. Šo mērķu sasniegšanā līdztekus enerģētikas sektoram būtiska loma ir arī lauksaimnieciskās prakses uzlabošanai.

ES Bioloģiskās daudzveidības stratēģija 2021. – 2030. gadam

ES biodaudzveidības stratēģija līdz 2030. gadam ir visaptverošs, vērīenīgs un ilgtermiņa plāns dabas aizsardzībai un ekosistēmu degradācijas apturēšanai. Stratēģijas mērķis ir līdz 2030. gadam panākt, ka sāk atjaunoties Eiropas bioloģiskā daudzveidība, un tajā ir ietvertas konkrētas darbības un saistības. Tas ir priekšlikums par ES ieguldījumu gaidāmajās starptautiskajās sarunās par globālo bioloģiskās daudzveidības satvaru laikposmam pēc 2020. gada. Priekšlikums ir Eiropas zaļā kursa būtisks elements, un tas arī atbalstīs zaļo atveseļošanu pēc Covid-19 pandēmijas. Tā kā lauksaimniecības un mežsaimniecības nozares var negatīvi ietekmēt bioloģisko daudzveidību, pasākumu plānošanas laikā ir jāņem vērā arī bioloģiskās daudzveidības stratēģijas mērķi.

Eiropas Komisijas sešas prioritātes 2019.-2024. gadam

Klimata pārmaiņas un vides degradācija ir eksistenciāls drauds Eiropai un pasaulei. Lai risinātu šīs problēmas, Eiropas zaļais kurss ES pārveidos par modernu, resursu ziņā efektīvu un konkurētspējīgu ekonomiku, kurā:

- līdz 2050. gadam pielikts punkts siltumnīcefekta gāzu neto emisijām,
- ekonomikas izaugsme ir atsaistīta no resursu izmantošanas,
- novārtā nav atstāts neviens cilvēks un neviens reģions.

Eiropas zaļais kurss ir arī risinājums, kā novērst Covid-19 pandēmijas sekas. Eiropas zaļo kursu finansēs no ES budžeta septiņiem gadiem, kā arī piešķirot vienu trešdaļu no 1,8 triljoniem eiro lielajām investīcijām atveseļošanas plānā *Next Generation EU*.

Zaļā kursa pamatā ir stratēģija “*no lauka līdz galdam*” (*Farm 2 Fork*), kuras mērķis ir padarīt pārtikas sistēmas godīgas, veselīgas un videi draudzīgas. Pārtikas sistēmas nevar būt izturīgas pret tādām krīzēm kā Covid-19 pandēmija, ja tās nav ilgtspējīgas. Pārtikas sistēmas rada gandrīz trešdaļu globālo SEG emisiju, patērē daudz dabas resursu, samazina bioloģisko daudzveidību un kaitē veselībai (gan nepietiekama, gan pārmērīga uztura dēļ), un nesniedz taisnīgu ekonomisko atdevi un iztiku visiem dalībniekiem, īpaši – primārajiem ražotājiem. Pārtikas sistēmu virzīšana pa ilgtspējīgu ceļu sniedz arī jaunas iespējas uzņēmējiem pārtikas vērtību

ķēdē. Jaunās tehnoloģijas un zinātniskie atklājumi kopā ar pieaugošo sabiedrības informētību un pieprasījumu pēc ilgtspējīgas pārtikas dos labumu visām ieinteresētajām personām.

Ilgtspējīgas pārtikas sistēmas priekšrocības esot:

- neitrāla vai pozitīva ietekme uz vidi,
- palīdz mazināt klimata pārmaiņas un pielāgoties to ietekmei,
- novērš bioloģiskās daudzveidības samazināšanos,
- nodrošina ar pārtiku, uzturu un sabiedrības veselību, sniedzot ikvienam pietiekamu, drošu, barojošu un ilgtspējīgu pārtiku,
- saglabā pārtikas pieejamību, vienlaikus radot taisnīgāku ekonomisko atdevi, veicinot ES piegādes nozares konkurētspēju un veicinot godīgu tirdzniecību.

Atbilstoši ASV Lauksaimniecības departamenta pētījumam (*Economic and Food Security Impacts of Agricultural Input Reduction Under the European Union Green Deal's Farm to Fork and Biodiversity Strategies*, 2020) tas prasīs ES lauksaimnieciskās produkcijas apjoma samazināšanos par ~12% un vidējo pārtikas izmaksu pieaugumu par 153 USD uz iedzīvotāju 2030. gadā.

Roberts Zīle, Eiropas Parlamenta deputāts no Latvijas, paudis viedokli (2021), ka *Eiropas zaļajā kursā jāvirzās ar saprātīgām ekonomiskajām metodēm un atbilstošiem sociālajiem spilveniem; šobrīd izskatās, ka vienīgais globālais mērķis ir pierādīt, ka Eiropas Savienība ir viszaļākā pasaulē.*

3.3.3. Nacionālā līmeņa politikas plānošanas dokumenti

Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam (Latvija 2030)

Latvija 2030 ir valsts galvenais plānošanas instruments ar likuma spēku. Visiem valsts stratēģiskās plānošanas un attīstības dokumentiem, kas tiek izstrādāti pēc Latvija 2030 stāšanās spēkā, ir jābūt veidoti saskaņā ar stratēģijā noteiktajiem virzieniem un prioritātēm.

Latvija 2030 cita starpā iekļauj tādus mērķus kā:

- valsts enerģētiskās neatkarības nodrošināšana, kas kā vienu no prioritārā ilgtermiņa rīcības virziena „AER izmantošana un inovācija” aspektiem min biodegvielas ražošanai piemērotu enerģētisko kultūru audzēšanu neizmantotajās lauksaimniecības zemju platībās;
- būt ES līderei dabas kapitāla saglabāšanā, palielināšanā un ilgtspējīgā izmantošanā;
- radīt līdzvērtīgus dzīves un darba apstākļus visiem iedzīvotājiem, neatkarīgi no dzīvesvietas;
- saglabāt Latvijas savdabību – daudzveidīgo dabas un kultūras mantojumu, tipiskās un unikālās ainavas;
- u.c.

Augstākminētie ir tikai daži no Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030. gadam mērķiem, kuriem ir būtiska loma, izstrādājot pārejos politikas plānošanas dokumentus, līdz ar to šie mērķi attiecas arī uz KLP SP izstrādi.

Nacionālais attīstības plāns 2021.-2027. gadam (NAP 2027)

NAP 2027 ir hierarhiski augstākais vidējā termiņa attīstības plānošanas dokuments Latvijā, kura mērķi un rīcības virzieni ir jāņem vērā, izstrādājot KLP SP.

NAP 2027 ir vērsts uz Latvija2030 ietvertās vīzijas sasniegšanu, kas paredz:

- 2030. gadā Latvija būs plaukstoša aktīvu un atbildīgu pilsoņu valsts. Ikviens varēs justies drošs un piederīgs Latvijai, šeit katrs varēs īstenot savus mērķus. Nācijas stiprums sakņosies mantotajās, iepazītajās un jaunradītajās kultūras un garīgajās vērtībās, latviešu valodas bagātībā un citu valodu zināšanās. Tas vienos sabiedrību jaunu, daudzveidīgu un neatkarīgu vērtību radīšanai ekonomikā, zinātnē un kultūrā, kuras novērtēs, pazīs un cienīs arī ārpus Latvijas;
- Rīga būs nozīmīgs kultūras, tūrisma un biznesa centrs Eiropā. Pilsētu un lauku partnerība nodrošinās augstu dzīves kvalitāti visā Latvijas teritorijā;
- Latvija – mūsu mājas: zaļa un sakopta, radoša un ērti sasniedzama vieta pasaules telpā, par kuras ilgtspējīgu attīstību mēs esam atbildīgi nākamajai paaudzei priekšā.
- NAP 2027 ir vērsts uz ANO Ilgtspējīgas attīstības mērķu 2030. gadam sasniegšanu.
- Plānu īsteno galvenokārt ar publiskiem resursiem, to atbalsta arī privātais un pašvaldību finansējums, kā arī ārvalstu finanšu palīdzība. Arī Eiropas Savienības fondu resursi ir ieguldījums Latvijas iedzīvotāju nākotnē, atbalstot un līdzfinansējot Nacionālā attīstības plāna (mērķu) īstenošanu.

NAP 2027 vīzija iezīmē fundamentālās pārmaiņas un izaugsmi četros virzienos:

- Vienlīdzīgas tiesības aptver Latvijas iedzīvotāju pamata tiesību īstenošanu caur valsts sniegtajiem pakalpojumiem.
- Dzīves kvalitāte raksturo vispārējo labklājības un ikviena Latvijas iedzīvotāja iespēju pieaugumu.
- Zināšanu sabiedrība ir kopējs virziens pārmaiņām izglītībā un zinātnē, pilsoniskajā apziņā, mediju telpā un tautsaimniecībā.
- Atbildīga Latvija ir atbilde klimata un demogrāfisko tendenču apdraudējumam šodien un tālākā nākotnē.

Saskaņā ar Latvijas lauksaimniecības sektora attīstības ilgtermiņa prognozēm 2050. gadam Latvija var paplašināt lauksaimniecības preču ražošanu, jo ir iespēja:

- palielināt zemes izmantošanas efektivitāti, iegūstot lielāku pievienoto vērtību no 1 ha lauksaimniecības zemes, piemēram, veicinot tādu kultūraugu plašāku ražošanu, kuriem ir lielāka pievienotā vērtība uz 1 ha;
- iesaistīt ražošanā ap 400 tūkst. ha šobrīd neizmantotās LIZ;
- iegūt lielāku pievienoto vērtību, efektīvāk izmantojot zālāju platību, kas patlaban tiek uzturēta labā lauksaimnieciskā stāvoklī, bet netiek izmantota augstas kvalitātes dabiskas produkcijas ražošanā (piemēram, attīstot ekstensīvās lauksaimniecības produktu ražošanu, biškopības nozari).

NAP 2027 vadmotīvs ir “Paradumu maiņa – ceļš uz attīstību!”

Vides politikas pamatnostādnes 2021. 2027. gadam (VPP 2027)

Vides politikas mērķi ir pakārtoti Latvijai 2030 un NAP 2027.

Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas pamata uzstādījumi ir laimīgs cilvēks labklājīgā valstī, ilgtspējīgs un veselīgs dzīvesveids, radoša, iecietīga un toleranta sabiedrība, sadarbībā radīta konkurētspēja un valsts kā ātrspējas partneris. Prioritātes “Daba kā nākotnes kapitāls” mērķis ir Latvijai kļūt par ES līderi dabas kapitāla saglabāšanā, palielināšanā un ilgtspējīgā izmantošanā.

VPP 2027 konstatēts, ka otrs galvenais slodžu avots attiecībā uz klimata pārmaiņām aiz paša būtiskākā – enerģētikas – ir lauksaimniecība: zemes izmantošanas, zemes izmantošanas maiņas un mežsaimniecības (turpmāk – ZIZIMM) sektors. Šajā sakarā izvirzīts šāds mērķis: uzlabot zināšanu bāzi par pieejamām samazināšanas iespējām, jo īpaši lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarēs, un to izmaksām un kompromisiem, pamatojoties uz ticamiem sociālekonomiskajiem un vides rādītājiem.

Lauksaimniecība ir starp galvenajiem slodžu avotiem arī attiecībā uz resursu efektīvu izmantošanu aprites ekonomikā, gaisa piesārņojumu, bioloģisko daudzveidību, ūdeņiem, un pats galvenais paskābinošo vielu (pārsvarā amonjaka) emisiju avots, un visās šajās jomās VPP 2027 paredz pasākumus, kam vajadzētu sasaukties ar KLP SP pasākumiem.

Latvijas nacionālais enerģētikas un klimata plāns 2021.-2030. gadam (NEKP 2030)

NEKP 2030 ir ietvardokuments ilgtermiņa plānošanai, kas nosaka galvenos rīcības virzienus ekonomikas un sabiedrības pieejas maiņai. Būtisks plāna īstenošanas rezultāts ir enerģētiskās drošības uzlabošana un tuvošanās enerģētiskai neatkarībai. Plānā prognozēts, ka bez pienācīgiem pretpasākumiem laika posmā no līdz 2030.gadam pieaugs kopējās SEG emisijas lauksaimniecības sektorā: par 30,1% un 11,5%, attiecīgi salīdzinot ar 2005. un 2017.gada emisijām.

Attiecībā uz lauksaimniecību plānā definēta šāda vēlamā situācija 2030.gadā:

- ilgtspējīga zemes apsaimniekošana, lauksaimniecības kultūraugu un lauksaimniecības dzīvnieku audzēšana un meža apsaimniekošana, ievērojot klimata, dabas aizsardzības, ekonomiskos un sociālos aspektus;
- mežu platība Latvijā nesamazinās un tie tiek ilgtspējīgi apsaimniekoti;
- lauksaimniecība un mežsaimniecība sniedz būtisku ieguldījumu bioenerģētikas jomā, neradot apdraudējumu pārtikas nodrošinājumam un CO₂ piesaistei, un ievērojot kaskādes principu;
- lauksaimniecībā un mežsaimniecībā panākta augsta produktivitāte, efektīvi izmantojot bioresursus (t.sk. zemes resursus);
- pieaudzis koka izmantošanas būvniecībā apjoms.

Upju baseinu apgabalu apsaimniekošanas un plūdu risku pārvaldības plāni (UBAP)

Saskaņā ar Ūdens apsaimniekošanas likumu, kurā ir pārņemtas Ūdeņu direktīvas prasības, Latvijā izdalīti četri – Daugavas, Lielupes, Gaujas un Ventas – upju baseinu apgabali. Katram no tiem ir jāizstrādā savs apsaimniekošanas plāns.

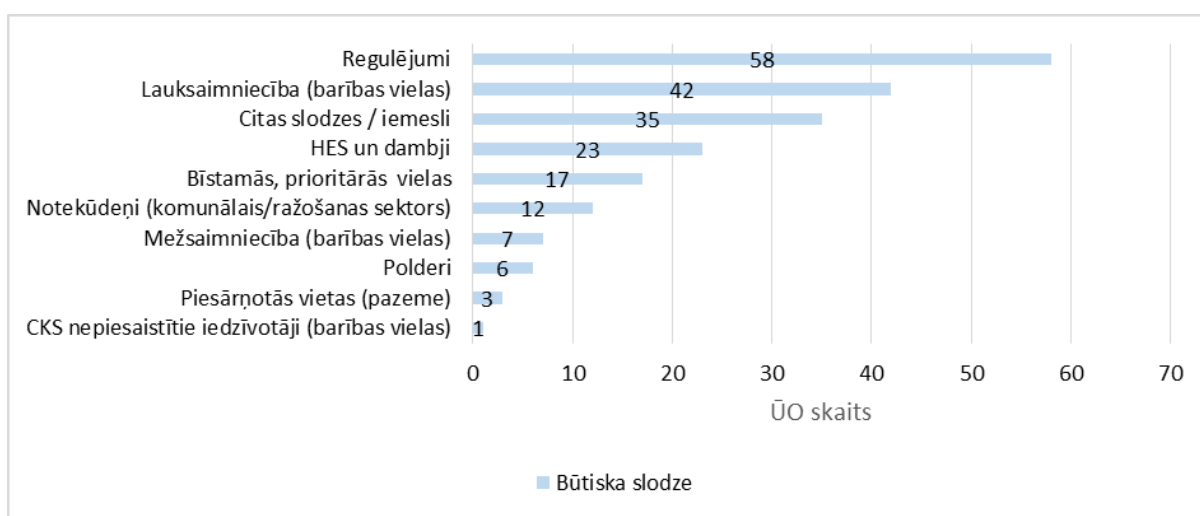
Patlaban pēdējo gadu ir spēkā otrā cikla Upju baseinu apgabalu apsaimniekošanas un pirmā cikla Plūdu risku pārvaldības plāni 2015.-2021. gadam, bet ir jau faktiski izstrādāti un iziet sabiedriskās apspriešanas un saskaņošanas procedūru jaunā 2022.-2027. gada perioda plāni, kuri būs aktuāli KLP SP darbības laikā.

Katra upes baseina otrā cikla Plūdu riska pārvaldības plāns tiek izstrādāts integrēti ar trešā cikla Upes baseina apgabala apsaimniekošanas plānu un apvienots ar to vienā dokumentā, tātad kopā ir četri, nevis astoņi plāni.

Atjaunotajos plānos izvirzītie mērķi – sasniegt labu ūdeņu stāvokli un samazināt ar plūdiem saistītu nelabvēlīgu ietekmi uz cilvēku veselību, vidi, kultūras mantojumu un saimniecisko darbību – atbilst Latvijas vidēja termiņa vides politikas pamatnostādnēm un principiem.

ES ūdens politika ir cieši saistīta ar Kopīgo lauksaimniecības politiku, Kopīgo Zivsaimniecības politiku, ES transporta politiku, enerģētikas un klimata pārmaiņu politiku. Identificētie ūdens lietošanas veidi lauksaimniecībā, kas ir atkarīgi no laba ūdens stāvokļa, ir sējumu laistīšana, segto platību (siltumnīcu) laistīšana, lauksaimniecības dzīvnieku dzirdīšana. Identificētie ūdens lietošanas veidi, kas rada slodzi ūdens resursiem, ir barības vielu (pārsvārā slāpekļa un fosfora) novadīšana ūdenstilpēs un ūdenstecēs caur meliorācijas sistēmām, kas veicina ūdenstilpju eutrofikāciju, augu aizsardzības līdzekļu lietošana, kas veicina nevēlamu ķīmisko savienojumu akumulāciju ūdenstilpēs, tāpat tā ir barības vielu noplūde ūdenstilpnēs no kūtsmēsli krātuvēm, kas līdzīgi kā ietekme no barības vielu noplūdes no lauksaimniecības zemēm, veicina eutrofikāciju. Plānos prognozēts, ka kopumā lauksaimniecības radīto slodžu ietekme visos UBA mēreni pieaugs. Lauksaimniecībā pieaugošo ietekmi no segto platību apjoma un mēslošanas līdzekļu pielietojuma pieauguma daļēji kompensēs dzīvnieku kopējā skaita samazinājums, kā arī bioloģiski apsaimniekoto platību pieaugums.

Lielupes UBA ir lielākais lauksaimniecības zemju īpatsvars, un tā lielākā daļa ir arī nitrātu jutīgā teritorija.

3.1. attēls. Ūdensobjektu skaits Lielupes UBA, kuros slodžu ietekmes novērtētas kā būtiskas (avots: Lielupes upju baseinu apgabala apsaimniekošanas plāns un plūdu riska pārvaldības plāns 2022.-2027. gadam, projekts, LVĢMC, 2021).

Lielupes UBA ir augstākais lielo fermu (vairāk par 1000 dzīvnieku vienībām) un vēsturiski piesārņoto vietu skaits, un kā būtiska izklaidētā lauksaimniecības slodze novērtēta visā Lielupes UBA teritorijā, kas to izceļ starp citiem UBA: būtiska lauksaimniecības slodze konstatēta 48% visu ūdensobjektu. Ventas UBA šis īpatsvars ir 34%, Daugavas UBA – 32%, Gaujas UBA – 13%. Vidēji Latvijā būtiska lauksaimniecības slodze konstatēta 30,6% ūdensobjektu.

4. SIVN VEIKŠANAI LIETOTO GALVENO METOŽU UN METODOLOĢIJAS APRAKSTS

4.1 Vispārējā pieeja un metodes

Stratēģiskais ietekmes uz vidi novērtējums (SIVN) ir process, kura mērķis ir uzlabot nozares politikas, politikas plāna, rīcības programmas, kā arī citu nacionālo, reģionālo un vietējo stratēģisko plānošanas dokumentu un normatīvo aktu kvalitāti, vērtējot šo dokumentu iespējamo ietekmi uz vidi un laicīgi novēršot vai mazinot to īstenošanas negatīvās ietekmes. Šis process ir vērsts uz to, lai izvērtētu, kādas būtiskas tiešas vai netiešas pārmaiņas vidē var rasties politikas plānošanas dokumentu īstenošanas rezultātā, un kā tās ietekmēs dabas kapitālu – resursus un pakalpojumus. SIVN ir veicams plānu un programmu sagatavošanas posmā, tā nepieciešamību un procesu nosaka starptautiskā un nacionālā likumdošana.

SIVN novērtējuma procedūras laikā tiek sagatavots Vides pārskats, kurā tiek iekļauta informācija par plānošanas dokumentu, tā mērķiem, saistību ar citiem plānošanas dokumentiem. Tiek aprakstīta vides pārskata sagatavošanas procedūra un novērtējuma veikšanai lietoto galveno pamatprincipu un metožu apraksts. Vides pārskatā tiek analizēts vides stāvoklis teritorijās, kuras saistītas ar plānošanas dokumentu.

SIVN uzdevums ir novērtēt vides apstākļus un sniegt informāciju lēmumu pieņēmējiem, kā arī informēt plašāku sabiedrību par sagaidāmo būtisko ietekmi uz vidi plānošanas dokumenta ieviešanas gadījumā.

Vispārējo pieeju KLP SP stratēģiskā ietekmes uz vidi novērtējuma (SIVN) izstrādē nosaka SIVN procedūru reglamentējošie normatīvie akti: likums „Par ietekmes uz vidi novērtējumu” un uz likuma pamata izdotie Ministru kabineta 2004. gada 23. marta noteikumi Nr.157 "Kārtība, kādā veicams ietekmes uz vidi stratēģiskais novērtējums". Ar šiem normatīvajiem aktiem Latvijā ir pārņemta Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2001/42/EK „Par noteiktu plānu un programmu ietekmes uz vidi novērtējumu”.

KLP SP SIVN procedūrā tiek vērtēts stratēģiskā līmenī, SIVN uzdevums nav sīki izvērtēt atsevišķu KLP SP intervenču plānotos nosacījumus konkrētu projektu īstenošanas specifiskajos apstākļos, un daudzas lietas saistībā ar ietekmi uz vidi tiek/tiks vērtētas saskaņojot projektus jau projektēšanas un ieviešanas gaitā.

SIVN izstrādē ir ņemtas vērā Eiropas Komisijas izstrādātās vadlīnijas *ex-ante* novērtējumu veikšanai lauku attīstības programmām. SIVN veikts KLP SP izstrādes gaitā, *ex-ante* novērtējuma ietvaros.

SIVN procesa pamatprincipi:

Integrācija – vides aspekti ir pilnībā jāintegrē politikas plānošanas dokumentā, tādēļ, lai izvairītos no konceptuālām kļūdām, tie ir jāņem vērā plānošanas sākumstadijā, tādējādi SIVN palīdz veikt piedāvāto rīcības virzienu analīzi un identificēt tās rīcības, kurām no vides viedokļa nepieciešama papildus izpēte par to ietekmi.

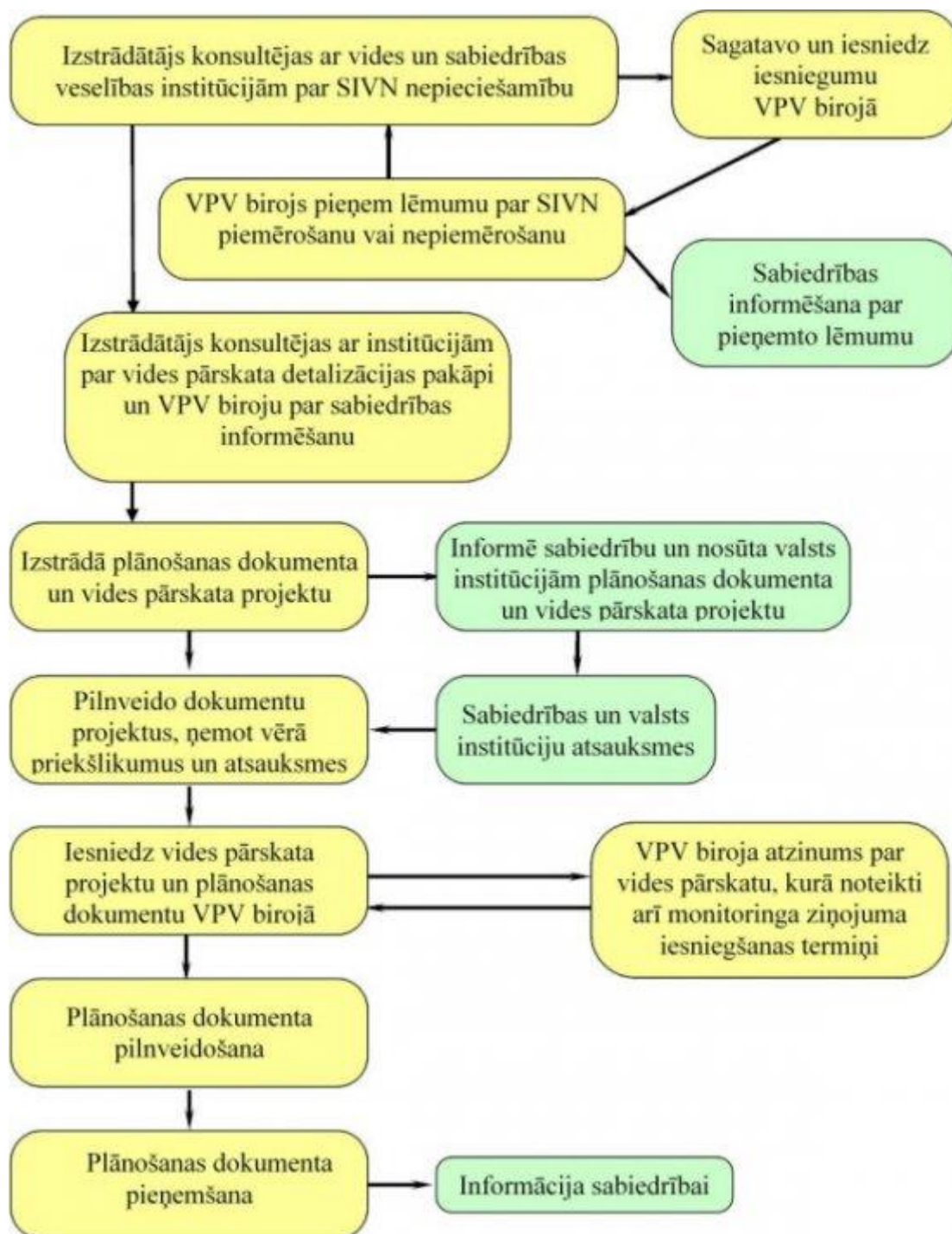
Piesardzības princips – pieņemot lēmumus, nepieciešams izmantot piesardzības principu, pat ja plānotās darbības tieša negatīva ietekme nav pierādīta, jo ekosistēmu nestspēju jeb ietilpību un sakarību starp slodzēm un dabas kapitālu nav iespējams precīzi noteikt.

Ilgtspējīgas attīstības princips – Ilgtspējīga attīstība ir definēta kā viens no trim ES stratēģijas „Eiropa 2030” mērķiem un saistīta arī ar KLP 2030 mērķi *ilgtspējīga dabas resursu pārvaldība un klimata pārmaiņu iedarbība*. Turklāt KLP SP īstenošanai ir jāsekmē trīs „horizontālo” mērķu sasniegšanu – inovācijas, vide un klimata pārmaiņu mazināšana un pielāgošanās.

Alternatīvu izvērtēšana – nepieciešams izvērtēt, kā politikas plānošanas dokumentā paredzētās rīcības un to iespējamās alternatīvas ietekmēs vides resursus un to kvalitāti.

Pārskatāmība – SIVN ir atvērts un pārskatāms lēmumu pieņemšanas process, kas paredz interešu grupu un nevalstisko organizāciju iesaisti, balstās uz precīzi definētas metodoloģijas un lēmumu pieņemšanas mehānisma un sniedz pamatojumu novērtējumā iekļautajiem apgalvojumiem. SIVN pārskatāmību nodrošina arī Vides pārskata sabiedriskā apspriešana un tās rezultātu publicēšana.

Stratēģiskā ietekmes uz vidi novērtējuma process kontekstā ar plānošanas dokumenta izstrādi ir attēlots 4.1. attēlā.

4.1. attēls. SIVN izstrādes shēma (avots: www.vpvb.gov.lv).

KLP SP stratēģiskais ietekmes uz vidi novērtējums tiek veikts, lai novērtētu vai samazinātu plānošanas dokumenta iespējamo nelabvēlīgo ietekmi uz vidi, kā arī plānošanas dokumenta īstenošanas laikā izraisītās pārmaiņas vidē. SIVN procesa vispārīgie uzdevumi ir:

- novērtēt vides apstākļus;
- sniegt informāciju lēmumu pieņēmējiem;
- informēt sabiedrību par sagaidāmo ietekmi uz vidi dokumenta ieviešanas gadījumā;
- iesaistīt sabiedrību plānošanas procesā.

Vides pārskats tiek sagatavots, ņemot vērā ES Direktīvas 2001/42/EC par noteiktu plānu un programmu ietekmes uz vidi novērtējumu iekļautās prasības, kas noteiktas likumā "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" un MK noteikumos Nr.157 "Kārtība, kādā veicams ietekmes uz vidi stratēģiskais novērtējums".

Saskaņā ar likuma "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" 4. panta 3. daļā un 2004. gada 23. marta MK noteikumu Nr. 157 "Kārtība, kādā veicams uz vidi stratēģiskais novērtējums" 2. punkta 2.1.1. apakšpunktā noteikto nacionālā līmeņa lauku saimniecības attīstības programmai normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā veicams stratēģiskais ietekmes uz vidi novērtējums. Likumdošanas prasības paredz stratēģiskā ietekmes uz vidi novērtējuma (SIVN) procesa ietvaros sagatavot Vides pārskatu, kurā raksturotas konkrētā dokumenta būtiskās ietekmes uz vidi. Tas ir īpaši nepieciešams dokumentiem, kuri var būtiski ietekmēt Eiropas nozīmes aizsargājamās dabas teritorijas (*Natura 2000*), kas attiecas arī uz KLP SP. SIVN procesā ir svarīgi stratēģiski identificēt ietekmi uz vidi un dabas resursiem, kas saistīti ar KLP SP īstenošanu.

SIVN procesā ir izmantota metodika, kas balstīta uz atbilstības izvērtējuma vides aizsardzības un ilgtspējīgas attīstības principiem, mērķu un uzdevumu un kvalitatīvu ietekmju vērtējumu. Rīcības programmas vērtēšanā tika izmantoti vides aizsardzības principi un ilgtspējīgas attīstības, kā arī koncepcija par dabas kapitālu kā vienu no sabiedrības vērtībām.

Vides pārskata sagatavošanā var izdalīt šādus būtiskākos etapus:

- *KLP SP sasaiste ar citiem plānošanas dokumentiem un atbilstība likumdošanas prasībām*

Īstenojot KLP SP, ir svarīgi, lai tiktu ievērotas arī citos plānošanas dokumentos izvirzītās prioritātes un plānotie pasākumi, tādējādi nodrošinot nepieciešamo sinerģiju. Plānotajām aktivitātēm jāatbilst normatīvajos aktos noteiktajām prasībām. Cita starpā, īpaša uzmanība tiks pievērsta KLP SP atbilstībai starptautiska, ES un nacionālā līmeņa politikas dokumentiem bioloģiskās daudzveidības, *Natura 2000* un klimata pārmaiņu jomās.

- *Pašreizējās situācijas novērtējums un „nulle” scenārijs*

Vide sevī ietver ļoti plašu jautājumu loku, tādēļ noteiktas tās galvenās jomas, kuras KLP SP kontekstā ir nozīmīgākās un kurām ir būtiskākā ietekme uz vidi. Apkopota pieejamā pamatinformācija par vides stāvokli Latvijā, tādējādi veicot sākotnējo novērtējumu un identificējot būtiskos vides aspektus, kas saistīti ar plānošanas dokumentu. Raksturojot Latvijas dabas resursus un vērtības galvenajās ekosistēmu grupās, vides kvalitāti un antropogēnās slodzes, sniegts arī vērtējums par to, kādas ir iespējamās izmaiņas, ja KLP SP netiktu īstenota jeb t.s. „nulle” scenārijs. Šis vērtējums veidots kā ekspertu vērtējums, ņemot vērā gan līdzšinējās attīstības tendences, gan sagaidāmās izmaiņas.

- *KLP SP īstenošanas būtiskāko ietekmju uz vidi vērtējums*

SIVN process organizēts tā, lai identificētu KLP SP ietverto pasākumu īstenošanas būtiskās ietekmes uz vidi (ietver tiešo un netiešo, sekundāro, paredzētās darbības un citu darbību savstarpējo un kopējo ietekmi, īstermiņa, vidēji ilgu un ilglaicīgu ietekmi, kā arī pastāvīgo

pozitīvo un negatīvo ietekmi). SIVN ietvaros vērtēta plānošanas dokumenta īstenošanas iespējamā ietekme uz šādām vides jomām:

- bioloģiskā daudzveidība, ietekme uz *Natura 2000* teritorijām, flora, fauna, augsne, ūdens, gaiss un klimata pārmaiņas;
- iedzīvotāji, iedzīvotāju veselība, materiālās vērtības, kultūras (ieskaitot arhitektūras un arheoloģiskais) mantojums, ainavas;
- saistība starp šīm jomām.

Tiek izmantota informācija, ko sniedz nulles scenārijs, kā arī ietekmes tiek prognozētas. SIVN iespēju robežās tiek arī sniegti priekšlikumi, kādu pasākumu iekļaušana no vides viedokļa būtu nozīmīga un kādi pasākumi būtu maināmi vai izslēdzami no KLP SP.

- *KLP SP monitorings*

Plānošanas dokumenta ietekmju uz vidi monitoringu veic, lai konstatētu, kādas ir ar plānošanas dokumenta realizāciju saistītās vides ietekmes, t.sk. arī neparedzētās ietekmes un vai plānošanas dokumentā nav jāveic grozījumi. Sniedzot priekšlikumus rādītājiem un plānošanas dokumenta ieviešanas monitoringam, izvēlēti tādi rādītāji, kuri jau tiek aprēķināti vai kuru aprēķināšanai tiek sistemātiski apkopota bāzes informācija. Sagatavojot priekšlikumus KLP SP īstenošanas monitoringa pasākumiem un monitoringa pārskatam, ņemta vērā esošā valsts vides monitoringa tīklā veikto novērojumu un informācijas pieejamība, kā arī vērtēta KLP SP ieviešanas un monitoringa plāna atbilstība vides monitoringa veikšanai. Atšķirībā no daudziem citiem plānošanas dokumentiem, kuriem novērtēšana notiek starpposmos, KLP ieviešanai kā obligāta tiek prasīta un arī Latvijā īstenota nepārtrauktā novērtēšana, t.sk., arī vides ietekmju vērtēšana.

3. Konsultācijas un sabiedrības iesaiste

Konsultācijām ir svarīga loma SIVN. To realizācijas kārtību nosaka likums „Par ietekmes uz vidi novērtējumu”. Šis process ietver kompetento institūciju un sabiedrības informēšanu, dodot iespēju komentēt novērtējumu dažādos SIVN posmos. Kad plānošanas dokuments ir pieņemts, sabiedrība un kompetentās institūcijas jāinformē arī par plānošanas dokumenta pieņemšanu.

4.2 Sabiedrības iesaiste un konsultācijas ar institūcijām

Sabiedrības, organizāciju un institūciju viedoklis tiek ņemts vērā vairākos KLP SP un SIVN izstrādes etapos:

- novadot prezentācijas un diskusijas ar dažādu ieinteresēto pušu pārstāvjiem pēc darbības jomas un/vai pēc ģeogrāfiskā principa;
- veicot sākotnējo novērtējumu par būtiskiem vides aspektiem saistībā ar KLP SP ieviešanu;
- organizējot vides pārskata projekta sabiedriskās apspriešanas procesu, tai skaitā sabiedriskās apspriešanas sanāksmi (-es);
- iestrādājot sabiedrības komentārus Vides pārskata gala redakcijā.

Atbilstoši MK noteikumu Nr. 157 (23.03.2004) prasībām, KLP SP aktuālā redakcija un tās vides pārskata projekts tiek nodots sabiedriskajai apspriešanai un iesniegts institūcijām komentāru un atzinuma saņemšanai. Sabiedriskās apspriešanas process norisinās 2021. gadā no 1. līdz 30. novembrim ar attālināto sanāksmi 16. novembrī.

Paziņojums par sabiedrisko apspriešanu, t.sk. sabiedriskās apspriešanas sanāksmi tiek publicēts Zemkopības ministrijas tīmekļa vietnē un laikrakstā „Latvijas Vēstnesis”, kā arī Vides pārraudzības valsts biroja mājas lapā www.vpvb.gov.lv.

Vides pārskata projekta sabiedriskās apspriešanas laikā saņemtie komentāri un priekšlikumi, kā arī atbildes uz iebildumiem un atsauksmēm par vides pārskata projektu tiek izvērtēti pēc būtības, iespēju robežās tiek ņemtas vērā un iestrādātas vides pārskata gala redakcijā, kas iesniedzams VPVB atzinuma saņemšanai. Atbildes uz saņemtajiem komentāriem, iebildumiem un atsauksmēm par vides pārskata projektu sabiedriskas apspriešanas gaitā un norādes uz vides pārskatā iestrādātajiem labojumiem tiek atbilstoši iestrādātas SIVN vides pārskatā.

Konsultācijām ir svarīga loma SIVN. To realizācijas kartību nosaka likums „Par ietekmes uz vidi novērtējumu”. Šis process ietver kompetento institūciju un sabiedrības informēšanu, dodot iespēju komentēt novērtējumu dažādos SIVN posmos. Kad KLP SP tiks apstiprināts, sabiedrība un kompetentās institūcijas tiks informētas arī par to.

4.3 Ģeogrāfiskā vai vides plānošanas vienība

Saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2003.gada 26.maija Regulas (EK) Nr.1059/2003 prasībām katra dalībvalsts iesniedz vienotu Lauku attīstības programmu, kas aptver visu valsts teritoriju. KLP SP ir izmantoti gan dati par visu valsts teritoriju, gan arī reģionālie dati (piem. upju baseinu apgabalā apsaimniekošanas plāni u.c.).

Lai izpildītu Regulu (EK) Nr.1059/2003 par kopējas statistiski teritoriālo vienību klasifikācijas (NUTS) izveidi, tika noteikts NUTS piemērojums Latvijas administratīvi teritoriālajam iedalījumam. NUTS reģioni ir izveidoti, lai nodrošinātu salīdzināmas reģionālās statistikas vākšanu, apkopošanu un izplatīšanu Eiropas Savienībā. Latvijā NUTS reģioni sakrīt ar statistiskajiem reģioniem.

Regula (EK) Nr. 1059/2003 nosaka NUTS reģionu kritērijus un definē katras dalībvalsts NUTS reģionus. NUTS klasifikācija ir hierarhiska: katra dalībvalsts ir iedalīta NUTS 1. līmeņa teritoriālajās vienībās, no kurām katra iedalīta NUTS 2. līmeņa teritoriālajās vienībās, un tās savukārt iedalītas NUTS 3. līmeņa teritoriālajās vienībās. Katrai teritoriālajai vienībai ir piešķirts īpašs kods un nosaukums (skat. 4.1. tabulu).

4.1. tabula. Latvijas statistisko reģionu NUTS kodi (avots: www.csb.gov.lv)

Kods	NUTS 1	NUTS 2	NUTS 3
LV0	Latvija		
LV00		Latvija	
LV003			Kurzeme
LV005			Latgale
LV006			Rīga
LV007			Pierīga
LV008			Vidzeme
LV009			Zemgale
LVZ	Extra-Regio*		
LVZZ		Extra-Regio*	
LVZZZ			Extra-Regio*

*Katra valsts ekonomiskā teritorija, kā noteikts Komisijas Lēmumā 91/450/EEK (1), ietver arī ārpusreģiona teritoriju, ko veido ekonomiskās teritorijas daļas, kuras nevar pievienot noteiktam reģionam (gaisa telpa, teritoriālie ūdeņi un kontinentālais šelfs, teritoriālie anklāvi, jo īpaši vēstniecības, konsulāti un militārās bāzes, kā arī naftas, dabasgāzes u.c. resursu atradnes starptautiskos ūdeņos, ārpus kontinentālā šelfa, ko izmanto attiecīgajā teritorijā reģistrēti uzņēmumi)

Kaut arī teorētiski KLP SP attiecas uz visu valsts teritoriju, līdzšinējā pieredze rāda, ka praksē (fiziski) tas attiecināms tikai uz daļu platības, uz zemnieku saimniecībām vai uzņēmumiem, t.i.

lauku telpu kopumā, un arī ne visu, jo atbalstam piesaka tikai daļu platību. Tas ir būtiski, jo ietekme uz vidi no KLP SP pasākumiem nereti tiek pārspīlēta, attiecinot un/vai pieņemot, ka KLP SP ir atbildīgs, piem., par visu Latvijas BVZ apsaimniekošanu vai lauku/mežu meliorācijas sistēmu atjaunošanu, kas tā nav. Tomēr KLP SP kā dokumentā visām intervencēm teritoriālais tvērums ir raksturots kā NUTS 1 – visa Latvija, jo, kaut arī visu Latvijas teritoriju tas tiešā veidā nenoklās, tas to vienmērīgi caurvij, neierobežojoties kādā konkrētā reģionā un nenorobežojoties ne no vien konkrēta reģiona. KLP SP kā pasākumu kopums jeb sistēma ir ar vispār nacionālu ietekmi, tostarp arī attiecībā uz vidi un dabas vērtībām. Piemēram, “Ilgtspēju sekmējošā ienākumu pamatatbalsta” mērķa platība ir visa atbalsttiesīgā lauksaimniecības zeme 1 740 076 ha jeb 27 % visas Latvijas platības, bet izplatošās ietekmes uz vidi nenoslēdzas šajā platībā.

4.4 Pieņēmumi, neskaidrības, šķēršļi un risinājumi

Kā iepriekšējā pieredzē ar šāda veida plānošanas dokumentiem, tā arī šā KLP SP SIVN vajadzībām ir grūtības vides resursu kvalitātes raksturošanai ar nepieciešamo aktualizēto informāciju par esošo situāciju un tendencēm, nerunājot nemaz par iespēju eksakti izdalīt tieši konkrētā plānošanas dokumenta īstenošanas ietekmi uz tām. Vienos gadījumos netiek veikts sistemātisks monitorings, citos – informācija netiek apkopota vai dati ir novecojuši, un, protams, kopējā informācijā ir apšaubāmi iespējams kvantificēt tieši tā vai cita pasākuma ieguldījumu. Šādos gadījumos, kad kvantitatīva informācija nav pieejama, novērtējuma izstrādātāji konsultējas ar nozares ekspertiem par būtiskākajām tendencēm.

Tāpat pieredze rāda, ka ne vienmēr tiek pareizi uztverts, kāds ir SIVN galvenais mērķis un tiek pieprasīts Vides pārskats ar plašāku datu analīzi un daudz konkrētākiem secinājumiem. Tomēr SIVN izstrādes laikā tiek skaidrots un uzsvērts, ka ES un Latvijas likumdošanas kontekstā SIVN galvenais mērķis ir plānošanas dokumenta atbilstības izvērtējums starptautiska, ES, valsts un reģionāla līmeņa vides politikas dokumentu mērķiem un normatīvo aktu prasībām, balstoties uz pieejamajiem statistiskajiem datiem. Ja tiek konstatētas šādas neatbilstības, uz tām tiek norādīts.

Neraugoties uz to, ka SIVN tiek izstrādāts plānošanas dokumentam, kas nav vēl stājies spēkā (KLP SP), šajā gadījumā tas ir plānošanas dokuments, kam paredzēts aizstāt daļēji analogisku plānošanas dokumentu iepriekšējam periodam (Latvijas Lauku attīstības programma 2014.-2020. gadam) tajā pašā tautsaimniecības jomā. Līdz ar to ir iespējams analizēt, kāda tad ir sakarība starp šāda veida plānošanas dokumenta esamību un reālajām darbībām nozarē. SIVN gadījumā – tām darbībām, kam varētu būt ietekme uz vidi.

Viens no kritērijiem, pēc kā var spriest par kādā nozarē īstenojamu darbību potenciālo ietekmi uz vidi, ir liela apjoma projekti, kuriem jāpiemēro ietekmes uz vidi novērtējuma procedūra (IVN). Kopumā Latvijā jau gandrīz astoņu gadu laikā (līdz 23.08.2021.), kopš tiek īstenota Latvijas Lauku attīstības programma 2014.-2020. gadam, ir veikts IVN 85 paredzētajām darbībām. No tām tieši lauksaimniecības nozarē ir tikai četras: divi cūku audzēšanas kompleksi un divi mājpūtņu audzēšanas kompleksi. Tas ir būtiski mazāk, nekā iepriekšējās LAP 2007.-2013. gadam darbības 7 gados, turklāt par pabeigtajiem IVN daudz vairāk ir piemērotu, bet neturpinošos vai pārtrauktu IVN – arī pārsvarā cūku kompleksi, no kā jāsecina, ka vērienīgu intensīvās lauksaimniecības ieceru īstenošana ir palēninājusies. Tomēr vienlaikus jākonstatē, ka nozarei kopumā ir nenoliedzami būtiska ietekme uz vidi, tikai tai daudz raksturīgāka ir izkliedēta, nevis punktveida ietekme. IVN projektu skaita pārbaude šajā gadījumā neatspoguļo patieso lauksaimniecības ietekmju uz vidi īpatsvaru. Atbilstoši specializācijas virzieniem, visaugstākā neto pievienotā vērtība (NPV) uz nodarbināto ir tieši cūkkopībā un putnkopībā, kurā arī īstenots viens projekts, kam piemērots IVN, kaut tās īpatsvars īstenoto projektu skaitā

vispār ir tik mazs, ka nav pat atsevišķi uzrādīts un meklējams starp „citas nozares”. Savukārt graudkopībā un lopkopībā NPV ir maza vai pat negatīva. No tā var netieši secināt, ka projektu nozarēs ar lielu NPV ir skaitā maz, bet mērogos lieli un saistīti ar nelabvēlīgāku ietekmi uz vidi, kamēr projektu nozarēs ar zemu NPV ir daudz un sīki, katrs bez potenciāli būtiskas ietekmes uz vidi, bet no tiem visiem kopumā veidojas būtiska kumulatīva ietekme uz vidi.

Pilnīgi pretēja darbība intensīvajai lauksaimnieciskajai ražošanai ar atbilstoši pozitīvu ietekmi uz vidi ir platību apsaimniekošana ar mērķi saglabāt tajās bioloģisko daudzveidību, t.i., apsaimniekot ar vidi saudzējošām metodēm un/vai saņemot kompensācijas maksājumus. Savukārt bioloģiskā lauksaimniecība, kaut arī būdama pēc būtības ekstensīva un relatīvi videi draudzīga, nav tieši vērsta uz vides saglabāšanu, bet gan uz cilvēka organismā nonākošās pārtikas tīrību, kas, protams, netieši nozīmē arī prasību pēc nepiesārņotas vides. Latvijā gan atbalsts bioloģiskajai lauksaimniecībai tiek saistīts ar vides un klimata mērķiem, tātad it kā tieši tiek paredzēts ietekmes uz vidi mazināšana, nevis veselīgas pārtikas mērķiem, tomēr šāda atbalsta klasifikācija neatceļ objektīvo īstenību, ka bioloģiskā lauksaimniecība ir ražošana, nevis vides aizsardzība, un tās pamatmērķis ir produkcijas kvalitāte, nevis ražošanas nekaitīgums dabai.

Pētījumā *“Virszemes ūdeņu un gruntsūdeņu kvalitātes pārraudzība īpaši jutīgajās teritorijās un lauksaimniecības zemēs lauksaimniecības noteču monitoringa programmā”* (LLU, 2017) secinājumos konstatēts sekojošais.

1. Ilggadīgie lauksaimniecības noteču monitoringa dati (1995.-2017. g.) pierāda, ka lauksaimniecības ietekmētajās teritorijās slāpekļa un fosfora savienojumu izskalošanās ir atkarīga no antropogēnās ietekmes (lauksaimniecības zemju izmantošanas intensitāte) un dabiskajiem faktoriem (meteoroloģiskie un hidroloģiskie apstākļi).

2. Novērotajām slāpekļa un fosfora savienojumu koncentrācijām ir raksturīga izteikta mainība pētījuma vietu ietvaros, kā arī sezonālā, īkgadējā un ilgtermiņa griezumā. Sezonālās un īkgadējās slāpekļa un fosfora savienojumu koncentrāciju izmaiņas ir saistītas ar noteces režīmu un apjomu. Lielākie slāpekļa un fosfora savienojumu zudumi no augsnes ierasti notiek pavasara palu laikā un neveģetācijas periodā, kad augi nespēj uzņemt augsnē esošās augu barības vielas.

3. Vairumā gadījumu 2017. gadā novērotās nitrātu-slāpekļa koncentrācijas ūdeņos ir lielākas nekā ilgtermiņā konstatētās, kas visdrīzākais ir saistīts ar palielinātu noteces intensitāti un kopējo apjomu 2017. gada ietvaros.

4. Nitrātu-slāpekļa koncentrācijas ūdeņos samazinās, palielinoties pētniecības līmenim. Augstākās koncentrācijas novērotas eksperimentālo lauciņu un drenu sistēmu izpētes līmeņos, kam seko novadgrāvji, mazās un vidējās upes.

Jāatzīst, ka šādi secinājumi tomēr ir ļoti vispārīgi un nav pielietojami kā eksakti skaitliski kritēriji SIVN vajadzībām, tāpēc SIVN šajos aspektos tomēr pamatā balstīts uz loģiskiem apsvērumiem, kādai ietekmei ir jābūt, pareizi izpildot katru intervenci un sasniedzot tās kvalitatīvos un kvantitatīvos mērķus.

Atskaitē *“Lauku attīstības programmas 2014–2020 (LAP 2014–2020) ietekme uz bioloģisko daudzveidību: ES nozīmes aizsargājamo zālāju biotopu botāniskā daudzveidība”* (AREI, 2019) konstatēts, ka pasākuma “Agrovīde un klimats” aktivitātes “Bioloģiskās daudzveidības uzturēšana zālajos (BDUZ)” pasākumam “Maksājumi apgabaliem, kuros ir dabīgi vai citi specifiski ierobežojumi (ADSI)” ir pozitīva ietekme. LAP 2020 pasākumi salīdzinājumā ar stāvokli LAP 2007.-2013. gada periodā zālāju ESB botānisko daudzveidību ir uzlabojuši, un vispozitīvākās izmaiņas konstatētas BDUZ atbalstītajos zālajos, īpaši reto ESB grupā. ADSI zālāji ir saglabājušies gandrīz nemainīgi ar nelielu tendenci botāniskajai daudzveidībai uzlaboties. Šīs pozitīvās izmaiņas saistāmas ar LAP 2020 ieviesto nosacījumu novākt nopļauto zāli. ADSI atbalstīto zālāju grupā tas ir saistāms arī ar lielāku ganīto platību

īpatsvaru, kā arī pieejamie dati neliecināja par zālāju ESB nepiemēroti intensīvas ganīšanas vai pļaušanas ietekmi. BDUZ atbalsts ir bijis visnozīmīgākais ES nozīmes zālāju biotopu saglabāšanai, tādēļ tas ir jāturpina arī pēc 2020. gada. Nepieciešamās izmaiņas BDUZ atbalsta nosacījumos ir elastīgāka, bet vienlaikus mērķtiecīgāka pieeja biotopu aizsardzības stāvokļa uzlabošanai. BDUZ pasākumu nepieciešams sinerģiski papildināt ar citiem uz zālāju bioloģiskās daudzveidības uzlabošanu vērstiem pasākumiem. Nozīmīgākie ir atbalsts ES nozīmes zālāju biotopu atjaunošanai, rezultātorientēts (mērķorientēts) pasākums aizsardzības stāvokļa uzlabošanai, atbalsts neproduktīvām investīcijām agrovides mērķu sasniegšanai zālajos. Šādi rezultāti ir nozīmīgs pamats analogisku KLP SP intervencu pozitīvam vērtējumam.

Atskaitē “*Augsnes kvalitātes rādītāju novērtējums dažādos LAP 2014-2020 pasākumos atbalstītajās platībās*” (AREI, 2019) konstatēts, ka attiecībā uz organiskās vielas nodrošinājumu augsnē un augšņu agroķīmiskās iekultivēšanas pakāpi atbalsta saņēmēju grupā ir vērojama neliela pozitīva tendence visos augsnes tipos. Vidi saudzējošu metožu pielietošana dārzkopībā agroķīmiski tiek balstīta uz sabalansētu mēslojumu un augu maiņu, kā rezultātā tiek mazināta OV noārdīšanās, bet augu barības elementi augsnē tiek atgriezti atbilstoši iznestajam daudzumam. Atbalsta saņēmēju grupā situācija ir sliktāka visos augsnes tipos nekā nesaņēmēju grupā, kas ir konvencionālās saimniecības. Tas skaidrojams ar to, ka BLA platības daudzviet atrodas teritorijās, kurās augsnes kvalitāte jau vēsturiski ir bijusi sliktāka. Pie tam, ne visās BLS ir lauksaimniecības dzīvnieki, bet optimāla OV satura nodrošināšana tikai ar zaļmēslojumu un pēcplaujas atliekām ir problemātiska salīdzinoši zemākas ražības dēļ. Kā arī BLS nav atļauta minerālmēslu un daudzu kaļķošanas materiālu izmantošana; savukārt RLZP grupā rezultāti atšķiras starp augsnes tiem: atbalsta nesaņēmēju grupā labāka situācija ar organiskās vielas saturu ir velēnu podzolētās un velēnu gleja augsnēs, bet podzolētās glejaugsnēs situācija ir līdzīga un vērtējuma kā laba gan atbalsta saņēmēju, gan nesaņēmēju grupā, savukārt agroķīmiskās iekultivēšanas pakāpe atbalsta saņēmēju grupā velēnu gleja augsnēs ir labāka. Šādi rezultāti ir visai nenoteikti, tomēr vedina uz analogisku KLP SP intervencu pozitīvu vērtējumu.

Ziņojumā “*LAP 2014-2020 atbalsta ietekme uz bioloģiskās lauksaimniecības attīstību*” (AREI, 2019) konstatēts, ka līdzšinējais BLS ieguldījums vides un klimata mērķu sasniegšanā vērtējams kā vidējs. Perspektīvie atbalsta pasākumi pēc 2020. gada ir saistāmi ar ieguldījumiem saimniecībās, lai sekmētu to konkurētspēju, veicinātu līdzdalību pārtikas ķēdē (atbalsts bioloģisko produktu pārstrādei), sekmētu paaudžu nomaiņu (jauno lauksaimnieku atbalsts), dotu ieguldījumu vides saglabāšanā un bioloģiskās daudzveidības uzturēšanā, sekmētu lauku telpas attīstību (vietējās aktivitātes, nodarbinātības sekmēšana), kā arī dotu ieguldījumu kvalitatīvas un veselīgas pārtikas ražošanā, kas ir tieši saistīts ar BLS attīstību un produktu ražošanu. BLS attīstība ir saistīta ar visiem KLP specifiskajiem mērķiem. Vides stāvokļa uzlabošanai/mērķu sasniegšanai nepieciešams sekmēt BLS platību palielinājumu intensīvas lauksaimniecības teritorijās (Zemgalē), t.sk., mērķteritorijās ĪT un riska ūdensobjektos. Lai veicinātu augsnes kvalitātes uzlabošanu bioloģiski apsaimniekotās teritorijās, nepieciešami visaptveroši pasākumi augsnes kvalitātes uzlabošanai (pamatkaļķošana). Šādi rezultāti sniedz visai konkrētas ievirzes un vedina uz analogisku KLP SP intervencu pozitīvu vērtējumu.

Atskaitē “*LAP 2014-2020 novērtēšana paplašinātajam Ikgadējam īstenošanas ziņojumam 2019*” (AREI, 2019) konstatēts, ka programma ir devusi ieguldījumu visās sešās prioritātēs, lai arī plānotās mērķa rādītāju vērtības attiecībā pret visam periodam plānoto, ir sasniegtas dažādos apjomos. Programmas ieguldījums vides prioritātē (P4) galvenokārt saistāms ar atklātu ainavu uzturēšanu plašās LIZ platībās ar pamata pasākumiem. Prioritātē noteiktās mērķa vērtības LIZ ir pārsniegtas, bet meža zemēs – praktiski sasniegtas. Tomēr jāuzlabo programmas kvalitatīvais ieguldījums vides prioritātē. Mērķtiecīgi pasākumi bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā ieviesti salīdzinoši nelielās platībās, t.i., zālajos, kuros konstatēti uzlabojumi bioloģiskās daudzveidības kontekstā, tomēr kopējais zālāju stāvoklis

Latvijā joprojām vērtējams kā slikts. Ūdens un augsnes kvalitātes aizsardzības pasākumi nav novērsuši Latvijā kopumā augsnes kvalitātes rādītāju pasliktināšanos, tāpēc nepieciešams ieviest efektīvākus agrovides pasākumus augsnes stāvokļa uzlabošanai. Programma klimata prioritātē (P5) ir nelielā apjomā mazinājusi SEG emisijas pieaugumu gan lauksaimniecības, gan enerģētikas sektorā, un arī aminorāja emisijas lauksaimniecībā. Ieteicams atbalstīt augstāku efektivitāti SEG emisiju samazināšanā tieši lauksaimniecības sektorā, kā arī pasākumus un aktivitātes ar augstāku izmaksu efektivitāti attiecībā uz SEG samazinājumu. Uz lauku telpas attīstību vērstajā prioritātē (P6) izdevies veicināt pozitīvu dinamiku lauku iedzīvotāju skaitā, radīto uzņēmumu un darbvietau skaitā. Šādi rezultāti uzskatāmi par pozitīviem attīstītas lauku vides kā Latvijas kultūrvēsturiskās īpatnības saglabāšanā un vedina uz analogisku KLP SP intervencu pozitīvu vērtējumu.

Atskaitē *“Ar mežsaimniecību saistīto LAP 2014-2020 pasākumu īstenošanas un novērtēšanas rādītāji un to ieguldījums LAP 2014-2020 prioritāšu un mērķu sasniegšanā”* (AREI, 2018) vērtēts atbalsts *“apmežošanai un meža zemes izveidei (ierīkošana un kopšana)”* un *“meža ekosistēmu izturētspējas un ekoloģiskās vērtības uzlabošanai”*. Saskaņā ar LAP mērķi ir panākta meža apsaimniekošanas CO₂ piesaistes mērķa izpilde. Kopumā aktivitātes ir devušas lielu pozitīvu ietekmi uz nākotnes meža veidošanu gan no ekonomiskā, gan ekoloģiskā, gan sociālā viedokļa. Šādi rezultāti ir nozīmīgs pamats analogisku KLP SP intervencu pozitīvam vērtējumam.

Viens no pretrunīgi vērtējamiem pasākumiem ar iespējamu negatīvu vides ietekmi, īpaši bioloģisko daudzveidību, ir meliorācija (un arī mežu un jaunaudžu kopšana). Tomēr iepriekšminētajā atskaitē kā pozitīvs meža ilgtspējīgas apsaimniekošanas rādītājs vērtēta arī meža meliorācijas sistēmu renovācija, 1000 km kopgarumā.

Detalizētāk meliorācijas (un arī mežu un jaunaudžu kopšanas) vērtēšanai pievēršas atskaite *“Metodoloģiskie risinājumi LAP 2014-2020 pasākumu ieguldījuma novērtēšanai klimata prioritātē mērķa virzienā Veicināt oglekļa uzglabāšanu un piesaisti mežsaimniecībā”* (AREI, 2018): meliorācijas sistēmu renovācijai mežos un lauksaimniecības zemēs, un meliorācijas sistēmu atjaunošanai minerālaugsnēs un organiskajās augsnēs. Lauksaimniecībā izmantojamās zemēs meliorācijas sistēmu atjaunošana skārusi 300 561 ha platības, no kurām 6,3% atrodas uz organiskajām augsnēm. Mežos meliorācijas sistēmu atjaunošana ietekmējusi 114 005 ha, no kuriem 41,2% atrodas uz organiskajām augsnēm – kūdreņos. Meliorācijas sistēmu renovācija mežos veicina SEG piesaistes palielināšanos, tātad kopējo SEG emisiju samazināšanos. (skat. 4.4.tab.). Drīzāk pretēji ir ar lauksaimniecības zemju meliorāciju: organisko augšņu nosusināšana ir būtisks SEG emisiju avots, kamēr minerālaugšņu nosusināšana nerada emisijas, turpretī ievērojami palielina kultūraugu biomasas pieaugumu jeb lielāku oglekļa piesaisti, tātad oglekļa bilance ir neskaidra. Bet jāņem vērā, ka nosusināšana lauksaimniecībā un mežsaimniecībā ir savstarpēji saistīti procesi, jo meliorācijas tīkls parasti aptver plašāku teritoriju nekā tikai renovējamo platību – gan laukus, gan mežus –, un kopumā pieņemts, ka hidrotehniskās meliorācijas sistēmu renovācija palielina CO₂ piesaisti par vidēji 1,2 t/ha gadā. LAP 2020 pasākums ar būtiskāko SEG samazinājumu bijis meža meliorācija: kopā vēl ar jaunaudžu kopšanu un meža ieaudzēšanu – 99,9%. Jāatzīst, ka šajā atskaitē par meža meliorācijas un kopšanas absolūti pozitīvo ietekmi nav neviena vārda par negatīvām ietekmēm – uz bioloģisko daudzveidību u.c.. Tas ņemts vērā šajā KLP SP intervencu vērtējumā turpinājumā, ar meliorāciju saistīto pasākumu ietekmi uz bioloģisko daudzveidību vērtējot kā nulli (kaut arī iespējamas arī negatīvas ietekmes, tomēr tāpat iespējamas arī pozitīvas).

Atskaitē *“Lielo saimniecību ieguldījums lauksaimniecības attīstībā, ņemot vērā LAP atbalsta ietekmi”* (AREI, 2018) konstatēts, ka LSG ir būtiska loma ūdens un augsnes kvalitātes (esošā stāvokļa) saglabāšanā un uzlabošanā, kā arī vides pasākumu ieviešanā, kuri saistīti ar piesārņojuma mazināšanu ūdens ekosistēmās un augsnē. Atbalstīto platību īpatsvars kopš 2013. gada pieaudzis tieši LSG, bet mazāko saimniecību grupās atbalstītās platības būtiski

samazinājušās, tostarp LSG pārņemot apsaimniekotās LIZ platības no mazākām saimniecībām. Tādējādi Latvijā viena LSG saimniecība apsaimnieko vidēji 350 ha un samazinās nodarbināto skaits lauksaimniecībā un iedzīvotāju skaits laukos kopumā. Vienlaikus šo procesu rezultātā palielinās lauksaimniecības zemes izmantošanas intensitāte, pieaug aramzemju un samazinās ilggadīgo zālāju platības. Atskaitē ir saudzīgi rekomendēts turpmāk ieguldījumu atbalstu lielajām saimniecībām būtu mērķēt vides aizsardzībai un SEG emisiju mazināšanai uz saražotās produkcijas vienību, bet neizteiktais kopsecinājums šā KLP SP stratēģiskā ietekmes uz vidi novērtējuma vajadzībām ir tāds, ka pēc vides kritērijiem būtiski pozitīvāk ir vērtējams atbalsts mazām tradicionālām saimniecībām un noteikti ne lauksaimniecības intensifikācijai (kura pati sevi labāk spēj uzturēt arī bez atbalsta).

Atskaitē *“Mazo un vidējo saimniecību attīstības iespējas un ieteicamie risinājumi LAP kontekstā”* (AREI, 2017) konstatēts, ka MVS ir būtiska specifiska loma lauku saimniecībā un lauku vidē kopumā. MVS ir nozīmīgas arī vides stāvokļa uzturēšanā un saglabāšanā Latvijā, jo tās apsaimnieko ievērojamas teritorijas ar bioloģiskajai daudzveidībai nozīmīgām platībām un Latvijai tipiskajām kultūrainavām. Šāda lauku ainava savukārt kalpo par pamatu lauku tūrisma, rekreācijas pakalpojumu un citu ekonomisku aktivitāšu īstenošanai. Mazie lauksaimnieki un viņu mājsaimniecības apdzīvo lauku teritorijas, uztur zemi, kultūras dzīvi un ciematu pakalpojumus un ir vietējo kopienu un lauku dabas ilgtspējas pamats. Saimniecību, īpaši MVS, skaita samazināšanās, radīs zaudējumus gan lauksaimniecībai, radot zemes marginalizāciju attālos reģionos, gan ekoloģisko, bioloģiskās daudzveidības un vides problēmu saasināšanos, kā arī lauku “iztukšošanos”. Latvijā šie procesi notiek īpaši intensīvi, tāpēc mazo un vidējo saimniecību atbalsts un attīstības veicināšana būtu izvirzāmi par vienu no prioritārajiem lauku attīstības virzieniem. MVS veido ilgtspējīgu uz vietējām vajadzībām un specifikas balstītu saimniekošanu, kam ir ne tikai ekonomisks, bet sociāls raksturs, kas nav pietiekami novērtēts un ņemts vērā politikā. Būtisks attīstības virziens MVS ir saimnieciskās darbības dažādošana, attīstot nelauksaimnieciskās nozares (pārtikas produktu ražošana, pakalpojumi, tai skaitā tūrisms, amatniecība u.tml.). Papildus vērtības pievienošana MVS saražotajai produkcijai ir saistāma ar pārstrādi mājas apstākļos (tai skaitā specifisku tradicionālu produktu izgatavošana, kam nav analoģu lielražošanā), dalību tiešās piegādes ķēdēs, sadarbību un kooperāciju (īpaši realizācijā). Veidojas papildus funkcijas: estētika, atpūta, veselība, miers, reģionālā pārtika, īsās pārtikas ķēdes, videi draudzīga saimniekošana, bioloģiskā lauksaimniecība, daļēja laika, dzīvesveida, pensionāru saimniekošana, izglītojošā, sociālā, aprūpes funkcija, rehabilitācija, terapija, lauku saimniekošanas dažādošana, ražošanas un pārstrādes specializācija. Tradicionālo lauku ainavu uzturēšana ir nozīmīga plašākai sabiedrības daļai (pilsētu iedzīvotājiem, atpūtniekiem un tūristiem), ne tikai zemes apsaimniekotājiem. Pilsētnieki Eiropā dod priekšroku dažādībai un maza mēroga saimniecību struktūrai, ko papildina dabiskie elementi un saistība ar MVS. Dabas un kultūrainavu var veiksmīgi izmantot arī kā lauku biznesa elementa. Austrumeiropas un Latvijas ieilgusī lauku ekonomikas pāreja uz “Rietumu ražošanas” kultūru var tik izmantota kā inovatīva. Latvijas lauki ir saglabājuši daudzas arhaiskas saimniekošanas pazīmes, kas ir izzudušas R Eiropā un, kas izpaužas tieši MVS. MVS vērtība ir to funkcionālajā daudzveidībā, kas nav vienīgi tirgus orientēta, tāpēc to sniegtā labuma novērtēšanai vajadzīgi atšķirīgi kritēriji nekā lielām saimniecībām. Šādi rezultāti ir nozīmīgs pamats uz MVS atbalstu vērstu KLP SP intervenču pozitīvam vērtējumam arī bioloģiskās daudzveidības, ainavas un kultūrvēstures saglabāšanā, arī gados jaunu lauksaimnieku darījumdarbības uzsākšanu pamatā uzskatot par MVS, nevis uzreiz lielsaimniecību veidošanu, vienlaikus jauno uzņēmēju fizisko jaunību uzskatot par papildu garantu pozitīvo aizsākumu ilgtspējai.

5. VIDES SĀKUMSTĀVOKĻA IZPĒTE¹

5.1 Bioloģiskā daudzveidība

Konvencija „Par bioloģisko daudzveidību” (Riodežaneiro 1992. gada 5. jūnija Konvencija par bioloģisko daudzveidību) uzsver trīs savstarpēji saistītu jomu nozīmīgumu – sugu, ekosistēmu un ģenētiskās daudzveidības saglabāšanu. Latvijas dabas aizsardzības tradīcijas galvenokārt vērstas uz sugu un ekosistēmu aizsardzību, savukārt ģenētiskās daudzveidības aizsardzība ir salīdzinoši nesena koncepcija. Lai nodrošinātu bioloģiskās daudzveidības aizsardzību bioloģiskās daudzveidības aizsardzības jautājumi tiek iestrādāti nozaru stratēģijās un rīcības plānos. Tas ir īpaši svarīgi attiecībā uz tādām nozarēm kā mežsaimniecība, lauksaimniecība, zivsaimniecība, enerģētika, transporta nozare un plānošana. Eiropas Savienībā ir izstrādāta bioloģiskās daudzveidības politika un pieņemti normatīvie akti, kuru mērķis ir nodrošināt bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu (Putnu un Biotopu direktīvas). ES nozīmes aizsargājamo teritoriju tīkls – Natura 2000, ir ES dabas un bioloģiskās daudzveidības aizsardzības politikas būtiskākā sastāvdaļa.

Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas (ĪADT) Latvijā ir ģeogrāfiski noteiktas platības, kas atrodas īpašā valsts aizsardzībā, lai aizsargātu un saglabātu dabas daudzveidību - retas un tipiskas dabas ekosistēmas, aizsargājamo sugu dzīves vidi, savdabīgas, skaistas un Latvijai raksturīgas ainavas, ģeoloģiskos un ģeomorfoloģiskos veidojumus, dendroloģiskos stādījumus un dižkokus, kā arī sabiedrības atpūtai, izglītošanai un audzināšanai nozīmīgas teritorijas.

¹ 5.daļa “Vides sākumstāvokļa izpēte” informatīvi balstās uz šiem Zemkopības ministrijas 2020.gadā sagatavotajiem vides sākumstāvokļa apkopojumiem :

- TAISNĪGI IENĀKUMI, Specifiskais mērķis NR.1: "Stiprināt pārtikas nodrošinājumu, atbalstīt lauku saimniecību ienākumu pietiekamību un saimniecību izturētspēju visā Savienībā" - situācijas analīze
- KONKURĒTSPĒJA, Specifiskais mērķis NR.2: "Pastiprināt orientēšanos uz tirgu un vairo konkurētspēju, tostarp ar lielāku uzsvāru uz pētniecību, tehnoloģijām un digitalizāciju" - situācijas analīze
- VĒRTĪBAS VEIDOŠANĀS PĀRTIKAS ĶĒDĒĶĒ Specifiskais mērķis NR.3: "Uzlabot lauksaimnieku stāvokli pievienotās vērtības veidošanas ķēdē" - situācijas analīze
- KLIMATS, Specifiskais mērķis NR.4: "Dot ieguldījumu klimata pārmaiņu mazināšanā, pielāgoties tām un attīstīt ilgtspējīgu enerģētiku" - situācijas analīze
- VIDRŪPE, Specifiskais mērķis NR.5: "Veicināt ilgtspējīgu attīstību un dabas resursu – ūdens, augsnes un gaisa – efektīvu pārvaldīšanu" - situācijas analīze
- BIODAUDZVEIDĪBA/AINAVA, Specifiskais mērķis NR.6: "Palīdzēt aizsargāt bioloģisko daudzveidību, stiprināt ekosistēmu pakalpojumus un saglabāt biotopus un ainavas" - situācijas analīze
- PAAUDŽU NOMAĪŅA, Specifiskais mērķis NR.7: "Piesaistīt gados jaunus lauksaimniekus un veicināt darījumdarbību lauku apvidos" - situācijas analīze
- LAUKU APVIDI, Specifiskais mērķis NR.8: "Veicināt nodarbinātību, izaugsmi, sociālo iekļautību un vietējo attīstību lauku apvidos, tostarp veicināt bioekonomiku un ilgtspējīgu mežsaimniecību" - situācijas analīze
- PĀRTIKAS KVALITĀTE/DZĪVNIEKU LABTURĪBA, Specifiskais mērķis NR.9: "Uzlabot ES lauksaimniecības spēju reaģēt uz sabiedrības prasībām pārtikas un veselības jomā, tostarp uz prasībām par nekaitīgu, uzturvielām bagātu un ilgtspējīgi ražotu pārtiku, par pārtikas atkritumiem un par dzīvnieku labturību" - situācijas analīze

Pavisam Latvijā ir 655 ar likumiem vai Ministru kabineta noteikumiem apstiprinātas īpaši aizsargājamas dabas teritorijas, kas katra atbilst kādai no astoņām aizsargājamo teritoriju kategorijām (nacionālais parks, biosfēras rezervāts, dabas parks, aizsargājamo ainavu apvidus, dabas liegums, dabas rezervāts, dabas piemineklis, jūras teritorija), kas savstarpēji atšķiras ar teritorijas izveidošanas mērķiem, teritorijas platību un dažādu aizsardzības pakāpi - atļautajām un aizliegtajām darbībām.

Viens no svarīgākajiem Putnu un Biotopu direktīvu ieviešanas rezultātiem ir Eiropas mērogā nozīmīgo dabas teritoriju ekoloģiskā tīkla Natura 2000 izveide. Kopš 2004. gada arī Latvija ir izveidojusi savu daļu no šī tīkla. Tas tika veidots no jau esošajām īpaši aizsargājamām dabas teritorijām, pievienojot klāt vēl 122 jaunas. No direktīvu sarakstos iekļautajām sugām un biotopiem Latvijā atrodas un tiek aizsargātas 20 augu, 34 bezmugurkaulnieku, 29 zīdītāju, 3 rāpuļu, 11 abinieku, 13 zivju, 93 putnu sugas un 58 biotopu veidi.

Natura 2000 tīklā Latvijā ir iekļautas 333 teritorijas: 4 dabas rezervāti, 4 nacionālie parki, 239 dabas liegumi, 37 dabas parki, 9 aizsargājamo ainavu apvidi, 7 aizsargājamās jūras teritorijas, 9 dabas pieminekļi un 24 mikroliegumi. Sauszemes teritorijas aizņem 12% jeb 787 729 ha no Latvijas sauszemes kopplatības. Šīm teritorijām ir atšķirīgi aizsardzības un apsaimniekošanas režīmi – no minimāliem ierobežojumiem aizsargājamo ainavu apvidos līdz pat pilnīgam saimnieciskās darbības aizliegumam dabas rezervātos. Teritorijas ir uzskaitītas likuma "Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām" pielikumā.

Reizi sešos gados visas ES dalībvalstis gatavo ziņojumu Eiropas Komisijai par apdraudēto un īpaši aizsargājamo biotopu (turpmāk – dzīvotņu) un sugu stāvokli katrā valstī, ko nosaka Eiropas Padomes 1992. gada 21. maija direktīvas 92/43/EEK par Dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību 17. pants. Ziņojuma būtība ir novērtēt sasniegto ceļā uz valstu apņemšanos apturēt bioloģiskās daudzveidības samazināšanos. Ziņojumā tiek izvērtēts biotopu un sugu aizsardzības stāvoklis, ņemot vērā pēdējos sešos gados veiktos pētījumus un monitoringa datus, kā arī Eiropas Savienības (ES) nozīmes aizsargājamo biotopu izplatības un apzināšanas provizoriskos datus. Ziņojumā raksturots, cik tālu katras sugas vai biotopa esošā situācija atrodas no labvēlīga aizsardzības stāvokļa, uz kuru valstīm būtu jātiecas. Ziņojumā iekļauts vērtējums par 61 ES nozīmes aizsargājamo biotopu veidu, 59 sauszemes un diviem jūras biotopu veidiem, kā arī 112 ES nozīmes aizsargājamām sugām.

Salīdzinot Ziņojumā sniegto kopējo aizsardzības stāvokļa vērtējumu par periodu 2007.-2012.gads (2013.gada Ziņojums) un 2013.-2018.gads (2019.gada Ziņojums) par dzīvotnēm, redzams, ka nedaudz samazinājies nelabvēlīga, slikta vērtējuma apjoms, tomēr pieaudzis tādu dzīvotņu īpatsvars, kuru aizsardzība novērtēta kā nepietiekoša. Tas skaidrojams, galvenokārt, ar to, ka iegūti jauni dati un plašākas zināšanas par dzīvotņu izplatību un kvalitāti, tomēr maz ir tādu dzīvotņu veidu, kuru kvalitātes un izplatības vērtējums būtu uzlabojies veikto aizsardzības un apsaimniekošanas pasākumu dēļ. Visnelabvēlīgākais aizsardzības stāvoklis joprojām konstatēts zālāju dzīvotņu grupā, jo šobrīd visstraujāk izzūdošās ir dabisko pļavu dzīvotnes.

Vērtējot zālāju biotopu stāvokli, konstatēts, ka visi ES nozīmes zālāju biotopi, izņemot eitrofas augsto lakstaugu audzes, atrodas nelabvēlīgā aizsardzības stāvoklī.

Dabiskie zālāji ir tādi zālāji, kas veidojušies ilgākā laika posmā. Parasti tie netiek intensīvi izmantoti, netiek mēslojami un ir bioloģiski vērtīgi, jo tiem ir liela augu sugu daudzveidība. Daudzi no šiem zālājiem atbilst Eiropas Biotopu Direktīvai. Daži no šiem dabisko zālāju biotopiem ir iekļauti Natura 2000 aizsargājamo teritoriju tīklā, kas izveidots retu un apdraudētu augu un dzīvnieku sugu un to dzīves vietu (biotopu) aizsardzībai. Šie zālāji sniedz lielu ekosistēmas pakalpojumu daudzveidību.

Latvijas dabiskie zālāji (pļavas un ganības) veido tikai 0,7% no Latvijas teritorijas, turklāt 60–80 % no tiem ir izzušanas stadijā nepareizas apsaimniekošanas vai aizaugšanas rezultātā, vai tie tiek uzarti. Lauksaimniecībai intensificējoties, daļa pļavu tiek pamestas, jo ir mazražīgas. Pļavā, kuru vairs neapsaimnieko, uzkrājas sausā zāle jeb kūla, mainās mikroklimats, gaismas intensitāte, mitrums, kā rezultātā notiek zemju aizaugšana, kas no dabas aizsardzības viedokļa nav vēlama, jo izzūd daudzi vērtīgi biotopi. Tāpēc būtiski ir šos zālājus pareizi apsaimniekot, kā arī veikt atjaunošanas pasākumus vietās, kur tas ir iespējams un kas pašreiz ir neizmantotas/degradētas.

Lai iegūtu detalizētu un zinātniski pamatotu informāciju par Latvijas dabas vērtībām, to daudzumu, veidiem, izplatību un kvalitāti, laikā 03.11.2016.-02.11.2020. Dabas aizsardzības pārvalde ieviesa projektu “Priekšnosacījumu izveide labākai bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai un ekosistēmu aizsardzībai Latvijā” jeb “Dabas skaitīšana”. Projekta ietvaros notika ES nozīmes biotopu apsekošanu, robežu noteikšana, biotopa kvalitātes novērtēšana. Apsekošana dabā notika 2017.-2020. gadā. Kopumā “Dabas skaitīšanā” 2019.gada beigās noteikti bioloģiski vērtīgie zālāji (ES nozīmes biotopi) 58 696 ha platībā. Savukārt 32 309 ha vēsturiski zināmo bioloģiski vērtīgo zālāju vēl pārinventarizēti 2020.gadā. No apsekotās platības 25% atzīti par Eiropas Savienības nozīmes aizsargājamo zālāju biotopu (DAP, Pārskats par līguma izpildi aktivitātei “LAP 2014-2020 pasākuma “Agrovīde un klimats” apakšpasākuma “Bioloģiskās daudzveidības uzturēšana zālājos” atbalsttiesīgās platības datu aktualizācija”, 2019).

Pretendējot uz Kopējās lauksaimniecības politikas atbalstu, lauksaimnieki ievēro savstarpējās atbilstības prasības. Attiecībā uz bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu kā obligātās pārvaldes prasības ir noteiktas obligātās apsaimniekošanas prasības, kas aptver pasākumus, lai saglabātu, uzturētu vai atjaunotu atsevišķu putnu sugu dzīvotņu daudzveidību un teritoriju un piesārņojuma vai kaitējuma novēršanu dzīvotnēm un savvaļas putnu dzīvei, šīs Latvijas normatīvajos aktos ir noteiktas saskaņā ar Direktīvas 2009/147/EK 3. un 4. pantu un obligātās apsaimniekošanas prasības, kas aptver prasības dabisko biotopu un savvaļas dzīvnieku un augu aizsardzībai, kas normatīvajos aktos ir noteiktas saskaņā ar Direktīvas 92/43/EEK 6. panta 1. un 2. punktu.

Kopš 2015. gada lauksaimnieki īsteno klimatam un videi labvēlīgu lauksaimniecības praksi jeb zaļināšanas pasākumus, kas ir tiešo maksājumu saņemšanas obligāta komponente, kur viena no obligātajām praksēm ir ekoloģiski jutīgo ilggadīgo zālāju (EJIZ) uzturēšana. Tie ir zālāji, kas atzīti par Eiropas Savienības nozīmes zālāju biotopu un Eiropas Savienības nozīmes putnu dzīvotni saskaņā ar normatīvajiem aktiem par īpaši aizsargājamo biotopu veidu sarakstu, par īpaši aizsargājamo sugu un ierobežoti izmantojamo īpaši aizsargājamo sugu sarakstu, par mikroliegumu izveidošanas un apsaimniekošanas kārtību, to aizsardzību, kā arī mikroliegumu un to buferzonu noteikšanu, par Latvijā sastopamo Eiropas Savienības prioritāro sugu un biotopu sarakstu, par to Eiropas Kopienā nozīmīgu dzīvnieku un augu sugu sarakstu, kurām nepieciešama aizsardzība, un to dzīvnieku un augu sugu indivīdu sarakstu, kuru ieguvei savvaļā var piemērot ierobežotas izmantošanas nosacījumus. EJIZ platība Latvijā ir pieaugusi no 5 791 ha 2015. gadā līdz 25 057 ha 2019. gadā.

Kopš 2004.gada Latvijas Lauku attīstības programmas (LAP) ietvaros ir pieejams atbalsts par bioloģiskās daudzveidības uzturēšanu zālājos (BDUZ) jeb dabisko zālāju apsaimniekošanu. Kopš BDUZ pasākuma uzsākšanas 2004. gadā tā būtība nav mainījusies, atbalsta saņēmējs uzņemas piecu gadu saistības, apņēmoties izpildīt noteiktos nosacījumus. Taču šajā periodā būtiski mainījušies pasākuma nosacījumi.

Pirmās LAP 2004.-2006. gadam nosacījumi paredzēja bioloģiski vērtīgos zālājus apsaimniekot ekstensīvi noganot (0,65-0,74 dzīvnieku vienības/ha) vai vēlu pļaujot (10.07.-10.09.) un novācot nopļauto zāli. Uz atbalstu varēja pretendēt par bioloģiski vērtīgiem zālājiem, kurus pēc atbilstošas metodikas identificējis Latvijas Dabas fonds. Atbalsts sniegts par 25 000 ha.

Nākamās LAP 2007.-2013. gadam periodā tika turpināts atbalsts bioloģiski vērtīgo zālāju apsaimniekošanai, tos ekstensīvi noganot (salīdzinājumā ar iepriekšējo periodu paplašinātā intervālā: 0,4-0,9 dzīvnieku vienības/ha) vai vēlu pļaujot (01.08.-15.09.) un pieļaujot zāles smalcināšanu. BDUZ atbalsta ietekme uz zālāju botānisko daudzveidību detāli apskatīta LVAEI 2013. gada pētījumā. Tajā noskaidrots, ka lielākoties BDUZ atbalstītie zālāji bija ar zemu botānisko daudzveidību. Par to liecināja zems platības īpatsvars ar augstu indikatorsugu sastopamību (tikai 17% apsekotās platības) un neliels indikatorsugu skaits (tikai 2% platības bija sastopamas vairāk par 10 sugām, un 24% no platības bija 5-9 indikatorsugas). Kā būtiskākais negatīvais aspekts bijis pieļautais nosacījums par zālāju smalcināšanu, kas negatīvi ietekmēja apsaimniekoto BVZ botānisko kvalitāti. Tāpat arī pēc apsekoto platību rezultātiem secināts, ka BDUZ pasākumā nelietderīgi tiek maksāts atbalsts par aptuveni 24% kopējās atbalsttiesīgās platības, kas liecināja par nepieciešamo BVZ platību pārinventrizāciju.

Arī vēl aktuālās LAP 2014.-2020. gadam ietvaros turpinājās atbalsts bioloģiski vērtīgo zālāju apsaimniekošanai, veicot to ekstensīvu apsaimniekošanu, tos noganot un/vai nopļaujot. Vienlaicīgi pirms šā plānošanas perioda uzsākta bioloģiski vērtīgo zālāju platību pārinventarizēšana, identificējot tos zālājus, kas atbilst ES nozīmes aizsargājamiem zālāju biotopiem un putnu dzīvotnēm. LAP 2014.-2020. gadam sniedz atbalstu par 47 000 ha zālāju biotopu vai sugu dzīvotņu apsaimniekošanu. 2019.gada sezonā iesniegti 5348 atbalsta pieteikumi par 40 390 ha.

LAP 2014.-2020. gadam pasākumu kopējā ietekme uz ES nozīmes zālāju biotopu botānisko daudzveidību ir bijusi pozitīva, tomēr dažādi atbalsta veidi to ir ietekmējuši atšķirīgi. Salīdzinājumā ar LAP 2007.-2013. gadam botāniskā daudzveidība ir uzlabojusies, pateicoties LAP 2014.-2020. gadam ieviestam atbalsta nosacījumam novākt nopļauto zāli. BDUZ atbalsts ir bijis visnozīmīgākais ES nozīmes zālāju biotopu saglabāšanai, tāpēc tas turpinās arī pēc 2020. gada. Nepieciešamās izmaiņas BDUZ atbalsta nosacījumos ir elastīgāka, bet vienlaikus mērķtiecīgāka pieeja biotopu aizsardzības stāvokļa uzlabošanai. BDUZ pasākumu nepieciešams sinerģiski papildināt ar citiem uz zālāju bioloģiskās daudzveidības uzlabošanu vērštiem pasākumiem (AREI, 2019).

Salīdzinot ar iepriekšējo maksājumu periodu, šobrīd nosacījumi atbalsta saņemšanai ir vairāk vērsti uz biotopu kvalitātes paaugstināšanu, paredzot nosacījumu BVZ noganīt vai nopļaut, biomasu novācot. Projekta “Dabas skaitīšana” ietvaros eksperti vienlaicīgi fiksē arī biotopa stāvokli pēc dažādiem rādītājiem. Atbilstoši šiem rezultātiem secināms, ka dominē zemas un vidējas kvalitātes ES nozīmes zālāju biotopi, turklāt daudzi iepriekš zināmie BVZ, kas tikuši apsaimniekoti un saņēmuši BDUZ maksājumu iepriekšējā periodā, ir zaudējuši savu kvalitāti un vairs neatbilst ES nozīmes biotopu minimālajām prasībām. Gan no inventarizācijas anketām, gan sarunām ar lauksaimniekiem secināms, ka lielā daļā gadījumu šobrīd konstatētā stāvokļa pasliktināšanās ir saistīta ar nepareizu apsaimniekošanas praksi iepriekšējā maksājumu periodā (vēlā pļauja un/vai mulčēšana), kas ir veicinājusi zālāju eutrofikāciju un botāniskās kvalitātes samazināšanos, ko pastarpināti raksturo gan ekspansīvo, gan indikatorsugu skaits. Vienlaikus joprojām daļa zālāju netiek apsaimniekoti (DAP, Priekšlikumi Lauku attīstības programmai, 2019).

Izvērtējot lauku blokos esošos zālājus, DAP secina, ka šobrīd kopumā tiek apsaimniekoti 70% BVZ, no tiem lielāko proporciju veido zālāji laukos, kuru izmērs ir lielāks par 10 ha vai robežās

no viena līdz pieciem ha. Neapsaimniekotī jeb ārpus lauku blokiem atrodas 30% konstatēto BVZ, no kuriem 88% platību ir lielākas par vienu ha un ko būtu iespējams pieteikt atbalsta maksājumu saņemšanai. Veicot ārpus lauku blokiem esošo zālāju atjaunošanu, kas galvenokārt ietver koku un krūmu apauguma novākšanu, šobrīd jau no visiem zināmajiem BVZ 44473,03 ha ir tādi, ko iespējams iekļaut lauku blokos (DAP, Priekšlikumi Lauku attīstības programmai, 2019).

Pētījumā par vides pasākumos apsaimniekoto zālāju kvalitāti konstatēts, ka dažādi atbalsta veidi to ir ietekmējuši atšķirīgi. Zālāju platības sadalījums kvalitātes grupās pēc kūlas daudzuma (augsts rādītājs raksturo negatīvas tendences) liecināja, ka vislielākais kūlas daudzums konstatēts zālājos bez atbalsta un reto ESB grupā arī BLA zālājos, bet biežo ESB grupā BLA zālājos zemas kvalitātes zālāji pēc kūlas daudzuma netika konstatēti (AREI, Rūsiņa, 2019).

Savukārt veģetācijas struktūras rādītāji, vislabākie bija BLA apsaimniekotos zālājos, vidēji citu pasākumu zālājos, bet vissliktākie – zālājos bez atbalsta. Vislabākie augu sugu skaita indikatoru rādītāji bija BDUZ atbalstītajos retajos zālāju ESB. Bieži ESB grupā BLA atbalstītajos zālājos sliktāki sugu skaita rādītāji norāda uz nepilnībām BLA atbalsta nosacījumos attiecībā uz bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu zālājos. Lai nodrošinātu visoptimālāko bioloģiski vērtīgo zālāju apsaimniekošanu, BLS saimniecībās būtu nepieciešams zālāju apsaimniekošanā nodrošināt tādus pašus nosacījumus kā BDUZ apakšpasākumā (AREI, Rūsiņa, 2019).

Lai zemes apsaimniekotāji zinātu, kā saglabāt ES nozīmes zālāju biotopus, kā arī, lai veicinātu izpratni par bioloģiskās daudzveidības nozīmi, papildus apsaimniekošanas nosacījumiem BDUZ atbalsta saņēmējiem ir jāapmeklē izglītojošas apmācības, kurās DAP speciālisti informē par bioloģiski vērtīgu zālāju apsaimniekošanu atbilstoši izstrādātām Vadlīnijām Eiropas Savienības aizsargājamo zālāju biotopu kopšanai un atjaunošanai “Dabisko pļavu un ganību apsaimniekošana un atjaunošana”. 2019. gada sākumā mācības jau bija izgājuši 1552 dalībnieki (39% no visiem BDUZ atbalsta saņēmējiem). Tomēr jāatzīst, ka kopumā sabiedrības izpratne par bioloģiskās daudzveidības nozīmi ir nepietiekama. Zemes apsaimniekotāji ir atzinuši kursu lietderību un šādi izglītojoši pasākumi būtu jāturpina (AREI, 2019).

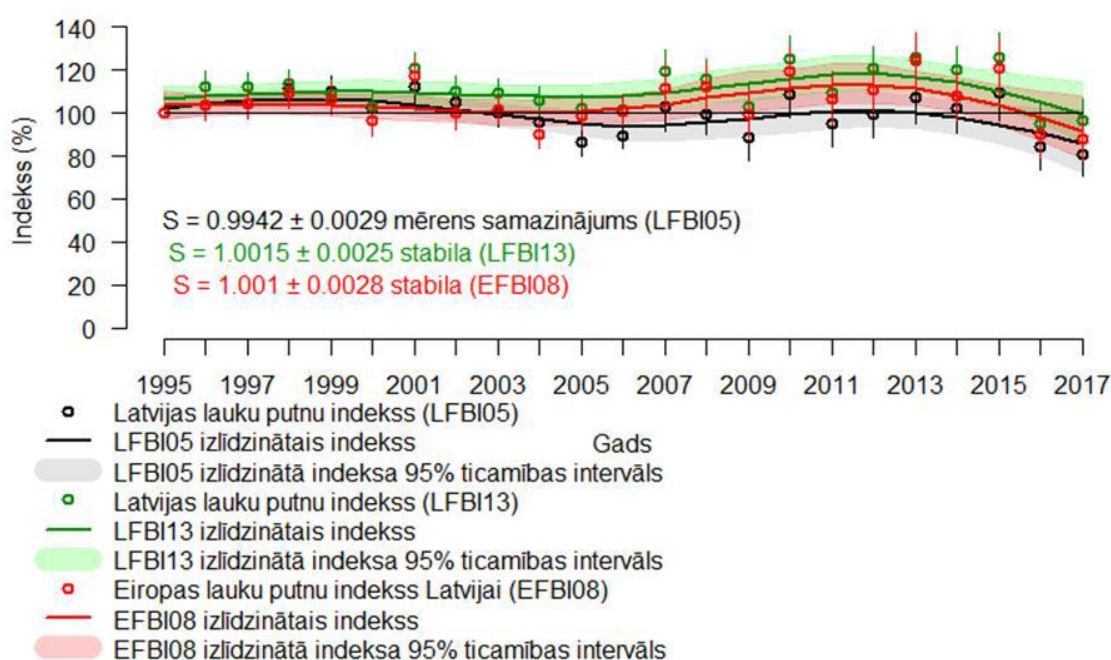
Bioloģiski vērtīgo zālāju aizsardzība tiek nodrošināta pastarpināti vairākos veidos. Pēc šā brīža Dabas skaitīšanas provizoriskajiem datiem Natura 2000 platībās iekļauti 35% bioloģiski vērtīgo zālāju, savukārt ārpus Natura 2000 – 65%. Īpaši aizsargājamās dabas teritorijās (turpmāk – ĪADT), atkarībā no ĪADT kategorijas un zonas, teritorijas aizsardzības un apsaimniekošanas noteikumi var paredzēt aizliegumu iznīcināt un pārveidot BVZ, tomēr ārpus ĪADT BVZ aizsardzību nodrošina citi, tieši ar dabas aizsardzību nesaistīti noteikumi, piemēram, Ministru kabineta 2012.gada 2.maija noteikumi Nr.308 “Meža atjaunošanas, meža ieaudzēšanas un plantāciju meža noteikumi”, kas nosaka, ka sējot vai stādot mežu, to var ieaudzēt teritorijās, kas normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā (MK 04.08.2015. noteikumi Nr.455) Dabas aizsardzības pārvaldes uzturētajā valsts reģistrā nav reģistrētas kā īpaši aizsargājami biotopi un īpaši aizsargājamo sugu dzīvotnes.

LAP 2020 ietvaros netika ieviests Natura 2000 kompensācijas maksājums par lauksaimniecībā izmantojamo zemi, ņemot vērā, ka Natura 2000 teritorijās lauksaimniecības zemēs saimnieciskās darbības ierobežojumi ir noteikti tikai nelielā daļā pastāvīgo pļavu un ganību, kuras ir aizliegts pārveidot (arī uzarot vai kultivējot), turklāt I pīlāra ietvaros lauksaimniekiem ir pienākums zaļināšanas prakses ietvaros saglabāt ekoloģiski jutīgos zālājus. Vienlaikus ievērojot to, ka Latvijā lielākā daļa bioloģiski vērtīgo zālāju platības t.sk. Eiropas Savienības nozīmes zālāju biotopi un Eiropas Savienības nozīmes dzīvotnes Biotopu direktīvas 92/43/EEK un Putnu direktīvas 2009/147/EK sugām, atrodas ārpus Natura2000 tīkla teritorijas, tad – šo

mērķteritoriju atbalsts tika īstenots caur LAP2014-2020 Agrovīdes aktivitāti „Bioloģiskās daudzveidības uzturēšana zālājos”.

Lauku putnu indekss (LPI) ir viens no vides rādītājiem, kas tiek izmantots lauksaimniecības ietekmes uz bioloģiskās daudzveidības raksturošanai.

LPI pastāv trīs versijas: Latvijas lauku putnu indekss (LFBI-2005), kas identisks visos iepriekšējos ziņojumos dotajam un veidots, kombinējot Latvijā nozīmīgas ar lauksaimniecības zemēm saistītas putnu sugas, pēc EBCC (Eiropas Putnu uzskaišu padomes) izstrādātā sugu saraksta (2008. gada sarakstu versijas; EFBI-2008), kā arī modificēta Latvijas Lauku putnu indeksa versija (LFBI-2013), kas veidota, izmantojot pārskatītu sugu sarakstu un pirmo reizi atskaitēs iekļauts 2013. gadā (Auniņš, Keiņš, 2013). Neraugoties uz atšķirībām indeksu aprēķināšanā izmantoto sugu sarakstos, visas indeksu versijas svārstās samērā līdzīgi, bet atšķiras to absolūtās vērtības (skat. 5.1. attēlu).

5.1. attēls. Lauku putnu indekss 1995 - 2017: rēķināts, izmantojot 3 atšķirīgus sugu sarakstus (LFBI-2005, EFBI-2008 un LFBI-2013). LFBI-2005 – indeksā ietvertas Latvijā nozīmīgas ar lauksaimniecības zemēm saistītas putnu sugas (baltais stārķis, griezē, ķīvīte, lauku cīrulis, pļavu čipste, dzeltenā cielava, lukstu čakstīte, kārklu ļauķis, purva ļauķis, dadzītis, kaņepītis, mazais svilpis, dzeltenā stērste), EFBI 2008 – indeksā ietvertas sugas saskaņā ar EBCC Paneiropas putnu monitoringa programmas lauku putnu saraksta 2008. gada versiju (baltais stārķis, griezē, ķīvīte, parastā ūbele, lauku cīrulis, dzeltenā cielava, pļavu čipste, bezdelīga, lukstu čakstīte, brūnspārnu ļauķis, brūnā čakste, mājas strazds, lauku zvirbulis, kaņepītis, dzeltenā stērste), LFBI-2013 – pārskatīts LFBI-2005, indeksā ietvertas Latvijā nozīmīgas ar lauksaimniecības zemēm saistītas putnu sugas (baltais stārķis, griezē, ķīvīte, lauku cīrulis, pļavu čipste, dzeltenā cielava, lukstu čakstīte, kārklu ļauķis, purva ļauķis, brūnspārnu ļauķis, brūnā čakste, mājas strazds, lauku zvirbulis, dadzītis, mazais svilpis, dzeltenā stērste) (Avots: LOB, 2017, nav aktualizēts LOB Dienas putnu fona monitoringa Gala atskaitē par 2020. gadu).

Visos trijos indikatoros 2016. un 2017. gadā vērojams krass indeksa vērtības kritums, salīdzinot ar iepriekšējo periodu. Latvijas lauku putnu indeksa (LFBI-2005) un Eiropas lauku putnu indeksa Latvijai (EFBI-2008) 2017. gadā reģistrētās vērtības ir zemākās šo indeksu

pastāvēšanas vēsturē. Indeksi EFBI-2008 un LFBI-2013 vēl joprojām klasificējas kā stabili, kamēr LFBI-2005 klasificējas kā “mērens samazinājums”.

Pašlaik vēl grūti vērtēt Lauku putnu indeksu samazinājuma iemeslus. Ir acīmredzama saistība ar vairāku indeksu veidojošo sugu (griezes, dzeltenās cielavas, kārķļu ļauķa) populāciju samazināšanos tieši pēdējos gados. Pašlaik trūkst specifisku pētījumu, kas analizētu dažādu lauku atbalsta pasākumu ietekmi uz lauku putnu indeksus veidojošo sugu populācijām.

Naktsputnu fona monitoringa lauksaimniecības zemēs dati (Keišs, 2018) liecina par to, ka esošā lauksaimniecības prakse ietekmē dažādas ar atklātu ainavu saistītas putnu sugas. Viena no sugām, par ko pieejams visvairāk informācijas, ir grietze: ilgtermiņā (1989.-2018.gads) griezes skaitam ir tendence mēreni pieaugt (kas skaidrojams ar griestu skaita strauju pieaugumu 1990.gadu sākumā, jo suga saistīta ar ekstensīvi apsaimniekotiem zālājiem, tā savulaik sekmīgi izmantoja pamestās lauksaimniecības zemes, kas aizauga ar zālājiem līdzīgu veģetāciju, ar ko izskaidrojams šīs sugas populācijas pieaugums 1990-tajos gados), savukārt pēdējo trīspadsmit gadu laikā (2006.-2018.gads) grietze populācija ir mēreni samazinājusies, it īpaši pēdējo sešu gadu laikā, kad skaits gājis tikai uz leju. Griestu skaita samazinājums skaidrojams gan ar lauksaimniecības intensificēšanos, gan ilggadīgo zālāju pārveidošanu aramzemēs vai apbūves teritorijās (īpaši Rīgas apkārtnē), apmežošanu u.c. iemesliem, kas specifiski nav pētīti. LAP šobrīd ietvertais atbalsts BDUZ ir balstīts uz augu un biotopu, nevis putnu (t.sk. griestu) aizsardzību, tomēr iepriekš praktizētā vēlā plauja, kas bija vairāk vērsta uz putnu aizsardzību, nav veicinājusi zālāju botāniskās kvalitātes paaugstināšanos. Attiecībā uz putnu zālāju apsaimniekošanu grietze ir viena no sugām, kam būtu jāparedz īpaši pasākumi BDUZ aktivitātē vai nosacījumi ilggadīgo zālāju apsaimniekošanā, kas paredz nelielu nenoplautu platību saglabāšanu un buferzonu gar lauku malām veidošanu (DAP, 2019, Priekšlikumi Lauku attīstības programmai).

Lauksaimniecības zemēm raksturīgas sugas ietekmē lauksaimniecības zemju apsaimniekošanas prakse. Tā, piemēram, dzeltenā cielava dod priekšroku mitriem zālājiem, kamēr mazais svilpis – zālāju un krūmu mozaīkai. Mitro zālāju daudzums Latvijā ir būtiski samazinājies šajā periodā gan to neapsaimniekošanas un aizaugšanas ar krūmiem dēļ, gan arī, pārvēršot tos aramzemē. Tas atspoguļojas arī dzeltenās cielavas populācijas kritumā. (LOB, Dienas putnu fona monitorings, 2019)

Applūstošas palieņu pļavas ir arī ķikuta dzīvotne. Ķikuta izplatība mūsdienā Latvijā ir - ļoti sadrumstalota un Kurzemē tas ir praktiski iznīcis. Kopš 1990. gada Latvijā tika atklāti vairāki ķikutu riesti un patlaban ķikutam nozīmīgi zālāji konstatēti vismaz 1520 ha platībā, bet iespējamas vēl citas dzīvotnes (DAP, Priekšlikumi Lauku attīstības programmai, 2019).

Skrejvabolēm un īsspārņiem ir būtiska nozīme agrocenozēs, gan cīņā ar kaitēkļiem un nezālēm, gan kā bioloģiskās daudzveidības indikatoriem. Skrejvaboles monitorings ir iekļautas arī bioloģiskās daudzveidības fona monitoringa programmā, kas tiek īstenots kopš 2015.gada. Kopumā ir izveidotas 40 transektes, no kurām 14 atrodas zālajos un 5 ir agrocenozēs (Balalaikins, 2017).

Daugavpils Universitātes pētnieki ir veikuši pētījumu “Skrejvaboļu un īsspārņu sabiedrības konvenciāli un LAP 2014-2020 pasākumā bioloģiskā lauksaimniecība apsaimniekotās agrocenozēs”. Pētījuma laiks 2014.-2015. un 2017. gads. Secināts, ka bioloģiskā lauksaimniecība apsaimniekoto saimniecību laukos ir konstatēta lielāka sugu daudzveidība, tomēr atšķirība starp bioloģiski un konvencionāli apsaimniekotiem laukiem ir neliela. Nelielās atšķirības starp bioloģiskajiem un konvencionālajiem laukiem norāda uz maznozīmīgu pozitīvu

bioloģiskās lauksaimniecības devumu bioloģiskās daudzveidības uzturēšanā graudaugu sējumos.

Apputeksnētāji ir ekosistēmu neatņemama daļa, jo daudzu sugu turpināšanās ir no tiem atkarīga. Arī lauksaimniecības kultūras var dot ražu, pateicoties apputeksnētāju darbībai. Eiropas Savienībā vien aptuveni 84 % kultūraugu sugu un 78 % savvaļas puķu sugu vismaz daļēji ir atkarīgas no apputeksnēšanas ar dzīvnieku starpniecību (Eiropas Komisija, 2018).

Latvijā apputeksnētāju monitorings pašreiz netiek veikts. Arī Eiropas Savienībā zināšanas par apputeksnētāju stāvokli un to iznīkšanās cēloņiem un sekām nav pietiekošas, tāpēc Eiropas Komisija 2018. gadā publicēja “Apputeksnētāju iniciatīvu”. Tiek uzsvērts, ka ir nepieciešams atbalstīt ES sastopamo apputeksnētāju sugu un populāciju monitorings un pētniecība, kas ES apputeksnētāju monitoringa un novērtēšanas iespējas.

Būtiska nozīme augu apputeksnēšanā ir bitēm un dabā tās ir galvenās apputeksnētājas. Vislielākā apputeksnētāju grupa ir bites Pēc LDC sniegtās informācijas, 2019. gadā 1. jūlijā bija reģistrētas 3024 novietnes ar 93 033 bišu saimēm.

Mūsdienās invazīvās sugas tiek uzskatītas par vienu no būtiskākajiem ekosistēmu izmaiņu indikatoriem un apdraudējumiem bioloģiskajai daudzveidībai, ko veicinājusi vietējiem apstākļiem neraksturīgu sugu introdukcija, migrācijas, tirdzniecības sakaru un transporta ceļu attīstība pēdējo divu gadsimtu laikā, kā arī pieaugošā antropogēnā slodze uz dabiskajām ekosistēmām. Invazīvās sugas par nevēlamām un bīstamām padara fakts, ka tām visbiežāk nav dabisko konkurentu vai ienaidnieku, kas varētu kontrolēt to izplatību, kā rezultātā invazīvās sugas vidē kļūst par dominējošajām, nomācot vietējās sugas un netraucēti izplatoties arvien plašākās teritorijās.

Nacionālajā līmenī regulējums par invazīvajām svešzemju sugām ir ietverts tikai attiecībā uz augiem: Augu aizsardzības likumā, kā arī uz tā pamata izdotajos MK 2008. gada 30. jūnija noteikumos Nr.467 “Invazīvo augu sugu izplatības ierobežošanas noteikumi” un MK 2008. gada 30. jūnija noteikumos Nr.468 “Invazīvo augu sugu saraksts”, kuros ir iekļauta viena suga – Sosnovska latvānis. Valstī ir uzmērīti 10 801 ha ar latvāni invadēto teritoriju (Valsts augu aizsardzības dienests, 2016). Sosnovska latvānis ir vienīgā suga, kuras iznīcināšanai un izplatības ierobežošanai ir veikti plaša mēroga pasākumi un zemes īpašniekiem šīs sugas izplatības ierobežošana ir pienākums (MK 2008. gada 14. jūlija noteikumi Nr.559 “Invazīvo augu sugas – Sasnovska latvāņa – izplatības ierobežošanas nosacījumi”), par kura neievērošanu tiek piemērots sods. Latvāņa apkarošanas pasākumi ir noteikti lauksaimniekiem arī kā viens no laba lauksaimniecības vides stāvokļa nosacījumiem, pretendējot uz KLP atbalstu. Tāpat arī Latvijas pašvaldības plāno un īsteno latvāņu apkarošanas un ierobežošanas pasākumus, jo latvāni nav iespējams apkarot tikai veicot lauksaimniecisko darbību, bet ir nepieciešami speciāli apkarošanas pasākumi. Citi izplatītākie invazīvie citzemju augi un kokaugi ir Kanādas zeltslotiņa, krokainā roze, daudzlapu lupīna, Japānas un Sahālas dižsūrenes, vārpainā korinte. Šīs invazīvās sugas visbiežāk sastopamas pamestās lauksaimniecības zemes platībās, kur nenotiek lauksaimnieciskā darbība, vai arī ārpus lauksaimniecības zemēm. Veicot lauksaimniecisko darbību, šo invazīvo augu izplatība tiek ierobežota.

5.2 Meža resursi

Meži aizņem 51-52% valsts teritorijas. Gandrīz divas trešdaļas mežu platību veido skuju koku meži. Latvijas mežaudzi pārsvarā veido skuju koki ar divām valdošām sugām – priedi un egli. Skuju koki aizņem 54% no visu audžu platībām, bērzu audzes – 30%, baltalkšņu audzes – 7% un apšu audzes – 4%. Pārējās platības ir klātas ar osi (1%), ozolu (>0,1%) un citām sugām (>0,1%). Valsts mežos skuju koku audzes aizņem 70%, bet pārējos mežos – 38%, kas privātajos, pašvaldības u.c. mežos, kas nav klasificēti kā valsts meži, ir vienlīdzīgs bērzu audžu īpatsvaram. Saimnieciskās darbības rezultātā izmainījusies koku sugu sastāva struktūra mežā: ievērojamās platībās dominē bērzs, privātajos mežos palielinājies baltalkšņa un apses īpatsvars, niecīgā platībā saglabājušās vecas ozolu un ošu audzes. Pavisam maz ir vietu, kurās mežs nav cilvēka darbības ietekmēts.

Mežizstrāde un kokapstrādes rūpniecība ir viena no nozīmīgākajām tautsaimniecības nozarēm. Pēdējos gados vērojama tendence palielināties mežu izmantošanas intensitātei, kas skaidrojams ar pieaugušu un pāraugušu mežaudžu uzkrāšanos. Savukārt meža zemju platības pieaugumu raksturo meža ieaudzēšana lauksaimniecībā neizmantotās zemēs. Galvenās ieaudzētās koku sugas ir egļe (>60%), bērzs (~25%) un priede (~10%).

Bez meža ieaudzēšanas lauksaimniecībā neizmantotajās zemēs, notiek arī mežu atjaunošana, kas 2011. gadā tika īstenota 35,2 tūkst. ha platībās. Mežu atjaunošana notiek ar piecām galvenajām, saimnieciski izmantojamām koku sugām – bērzu, egli, priedi, apsi un baltalksni.

Ilgstošas tradicionālas mežu apsaimniekošanas rezultātā Latvijā tikai ļoti nelielās mežu platībās ir saglabājušies tādi apstākļi, kas raksturīgi dabiskiem, neskartiem mežiem. Šādu mežu saglabāšana ir viena no nozīmīgākajām prioritātēm bioloģiskās daudzveidības aizsardzībā. Virkne sugu mežos ir saistītas tikai ar veciem kokiem, kritālām, saimnieciskās darbības neskartu zemsedzi un krūmu stāvu.

Latvijas meži lielākoties ir dabiski, 14% ir stādīti meži. Tie ir ļoti daudzveidīgi un nodrošina dažādus ekosistēmu pakalpojumus, tostarp biotopu, dzīvotņu, oglekļa piesaistes, ūdens regulēšanas un kvalitātes, erozijas novēršanas u.c. Latvijas mežos ir trīs galvenās koku sugas: priedes (33%), bērzi (30%) un egles (19%) (ZM, Meža nozare skaitļos un faktos 2020).

Mežu dinamiskā ekosistēma ieņem svarīgu lomu bioloģiskās daudzveidības kontekstā, tai piemīt ūdeni aizsargājošas un gaisa kvalitātes uzlabošanai būtiskas īpašības, kā arī meži pasargā augsni no erozijas. Visās organismu grupās, par kurām ir pieejama informācija, ar mežu saistīti 17-84% aizsargājamo sugu.

Latvijas mežu bioloģisko daudzveidību ir veidojusi un uztur tradicionālā Latvijas mežsaimniecība – mazo kailciršu sistēma ar relatīvi garu cirtes aprites periodu, mijiedarbībā ar cilvēka maz ietekmētu meža teritoriju tīklu. Aizsargājamās teritorijas un teritorijas ar dažādiem saimnieciskās darbības ierobežojumiem Latvijā aizņem 28,2% no kopējās mežu platības. Dabas vērtību saglabāšanai izveidotas Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas, kopskaitā 683. Daļa no šīm teritorijām ir iekļautas vienotajā Eiropas nozīmes aizsargājamo teritoriju tīklā Natura 2000 (ZM, Meža nozare skaitļos un faktos 2020).

Natura 2000 teritorijās un mikroliegumos mežsaimnieciskā darbība ierobežota šādās platībās:

- aizliegta mežsaimnieciskā darbība, aizliegta galvenā cirte un kopšanas cirte: 16 322 ha (tai skaitā mikroliegumi 2 360 ha);
- aizliegta galvenā cirte: 6 597 ha;
- aizliegta kailcirte: 44 783 ha;
- kopā: 67 702 ha.

Atsevišķu ārpus Natura 2000 mežu teritorijām esošu biotopu un dzīvotņu aizsardzībai ir izveidoti mikroliegumi. Noteikto mērķu sasniegšanai šajās teritorijās ir noteikti saimnieciskās darbības ierobežojumi, tāpēc nepieciešams kompensēt mežsaimnieciskās darbības ierobežojumu dēļ neiegūtos ieņēmumus teritorijās, kas nodrošina direktīvu 92/43/EEK un 2009/147/EK prasību īstenošanu.

Atbilstoši Latvijas meža politikai, privātajiem meža īpašniekiem ir tiesības saņemt kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem. Lauku attīstības programmas 2014.-2020. gadam ietvaros tiek īstenots atbalsta pasākums "Natura 2000 maksājumi meža īpašniekiem", kura ietvaros ikgadēji tiek kompensēti būtiski mežsaimnieciskās darbības ierobežojumi Natura 2000 teritorijās vai mikroliegumos. LAP noteiktais sasniedzamais rādītājs platībām, par kurām tiek piešķirts atbalsts, ir 40 000 ha. Atbalstam 2018.gadā pieteikti un apmaksāti 44,3 tūkst. ha, kas ir 111% no LAP mērķa. Šobrīd Latvijā darbojas kompensāciju sistēma, kas ļauj zemes īpašniekam saņemt ikgadēju kompensāciju. Taču aktualizējusies diskusija par kompensācijas apmēru, uzsverot to, ka līdzšinējā pieeja nedod iespēju gūt visu ienākumu uzreiz, kā tas notiktu, nocērtot mežu. Ir nepieciešams pilnveidot kompensāciju sistēmu, to papildinot ar citiem mehānismiem, kas zemes īpašniekiem dod iespēju saņemt tūlītēju un samērīgu kompensāciju par noteiktajiem mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem īpašumā.

Kopējā valsts SEG emisiju bilanci svarīga ir CO₂ piesaiste/uzkrāšana, kur vislielākā ietekme ir meža nozarei un ZIZIMM sektoram kopumā. Lauksaimniecībā izmantojamās zemēs oglekļa piesaisti ietekmē zemes lietojuma veids, platība, audzētās kultūras un ražība. Mainot zemes lietojuma veidu, notiek oglekļa krājumu izmaiņas augsnē. Piemēram, mežaudžu izveidošana mazproduktīvās platībās ievērojami palielina CO₂ piesaisti (LLU, 2017) Oglekļa piesaistīšanas spēja augošajai biomasai zālajos parasti ir augstāka nekā biomasai apstrādātā augsnē (aramzemē). Tomēr, dati, kas sniegti SEG inventarizācijas ziņojumā par 1990.-2016. gadu par SEG emisijām un oglekļa dioksīda piesaisti liecina, ka SEG emisiju balance gan zālājiem, gan aramzemei ir pozitīva, t.i. SEG emisijas galvenokārt no organiskajām augsnēm daudzākāt pārsniedz augošās biomasas CO₂ piesaistes spēju.

Kopējās SEG emisijas ZIZIMM sektorā 2017. gadā bija -1706,85 kt CO₂ ekv.. SEG kopējā neto piesaiste 2017. gadā samazinājās par 83% salīdzinājumā ar 1990. gadu, ko veicinājis, galvenokārt, mežizstrādes apjoma pieaugums, mežu novecošanās, meža zemju transformācija par apdzīvotām vietām, dabiski apmežotu zemju transformācija par aramzemēm un ganībām. Zemes lietojuma pārveidošana par aramzemi ir saistīta galvenokārt ar koksnes veģetācijas atdalīšanu no dabiski apmežotas lauksaimniecības zemes, kas pamesta 1980. un 1990. gados. Lai gan dzīvās biomasas pieaugums meža zemē un apmežotajā zemē joprojām ir lielāks nekā oglekļa zudumi komerciālās cirtes un dabiskās mirstības dēļ, atšķirība starp guvumiem un zaudējumiem samazinās, samazinot CO₂ neto izdalīšanos meža zemēs. Tādējādi kopējais dzīvās biomasas apjoms meža zemēs aizvien pieaug. Kopsavilkums par neto emisijām, ieskaitot nocirstas koksnes produktus, redzams 1.12. attēlā. Kopējās SEG emisiju svārstības pēdējo gadu laikā (piemēram, maksimums 2014. gadā) galvenokārt ir saistītas ar ikgadējām CO₂ izvadīšanas izmaiņām dzīvajā biomasā meža zemē, ko izraisa izmaiņas meža īpašībās un apsaimniekošanā (dzīvās biomasas bruto pieaugums gadā, dabīgā mirstība, mežizstrādes apjoms utt.). Vissvarīgākais ietekmes faktors ir mežizstrādes apjoms (piemēram, maksimums 1999. un 2014. gadā).

Meži ir ievērojams CO₂ piesaistītājs. Mežainuma un krājas pieauguma palielināšanās stabili un pozitīvi ietekmē oglekļa uzkrāšanos. Vērojama arī stabila krājas pieauguma tendence, sasniedzot 677 milj. m³, kas nozīmē, ka mežaudžu ražība uzlabojas, attiecīgi nodrošinot Latvijai pozitīvu siltumnīcas efekta gāzu bilanci. CO₂ piesaistes palielinājums pēdējos gadu desmitos mežos veidojies, pateicoties meža hidrotehniskajai meliorācijai, mākslīgajai meža atjaunošanai ar augstvērtīgu ģenētisko materiālu un meža kopšanas (retināšanas) koncepcijas maiņai.

Meža ieaudzēšana ir gan ekonomiski, gan vides ziņā efektīvs veids, kā izmantot kādreizējās lauksaimniecības zemes (galvenokārt pamestas ganības, citu izmantoto platību – bijušo karjeru), kuras vairs neizmanto pārtikas vai lopbarības audzēšanai. Šis ir visefektīvākais LAP 2014.-2020. gadam paredzētais klimata pārmaiņu mazināšanas pasākums. Meža ieaudzēšana nodrošina CO₂ uzkrāšanos dzīvajā un nedzīvajā biomasā, kritālās un augsnē (tikai mazāk auglīgā un noplicinātā augsnē).

Meža kopšana uzlabo mežaudžu veselību un samazina bojājumu risku, nodrošinot papildus CO₂ piesaisti dzīvajā biomasā, kā arī palielina par 10 līdz 15% oglekļa uzkrājumu koksnes produktos. Līdzīgi mežaudžu atjaunošana pēc dabas katastrofām ietekmē oglekļa uzkrājumu dzīvajā biomasā, atmirušu koksni, kritālas un oglekļa krātuves augsnē, attiecīgi palielinot CO₂ piesaisti no atmosfēras (Jansons, Baumanis, 2008; Lazdiņš et al., 2012, 2013).

Meža apsaimniekošanā un ieaudzēšanā, visefektīvākais pasākums SEG emisiju samazināšanai ir meža ieaudzēšana, jo īpaši organiskajās augsnēs. Tās ir iespējams identificēt pēc meža tipa. Organiskās augsnes ir sastopamas tajos meža tipos, kas klasificējami kā kūdreņi. Meža ieaudzēšana vidēji no viena hektāra SEG emisijas ļauj samazināt par 5,88 tonnām CO₂ ekv./ha gadā minerālaugsnēs, kamēr organiskajās augsnēs samazinājums ir pat 25,84 tonnas CO₂ ekv./ha gadā (AREI, Metodoloģiskie risinājumi LAP 2014-2020 pasākumu ieguldījuma novērtēšanai klimata prioritātē mērķa virzienā Veicināt oglekļa uzglabāšanu un piesaisti mežsaimniecībā, 2018).

Mērķtiecīga meža atjaunošana ar atbilstošu materiālu nodrošina piesaisti dzīvajā biomasā vidēji 50 tonnas CO₂ uz vienu hektāru meža apsaimniekošanas cikla ietvaros. Ar kokiem dabiski aizaugušās platībās, kur koku biezība ir zema un ir nepieciešama apaugušās platības papildināšana ar stādmateriāliem, iespējams sasniegt 2,73 tonnas CO₂ ekv./ha gadā emisiju samazinājumu. Kaut arī valdošās sugas nomaina īstermiņā nesniedz SEG emisijas mazinošu efektu, to ir iespējams gūt ilgtermiņā. Tā kā Latvijai saistoši ir klimata mērķi gan uz 2030. gadu, gan arī pēc 2050. gada, ilgtermiņā (sākot no 20-30 gadu perioda) valdošās sugas nomaina no baltalkšņa un blīgzņas audzēm uz saimnieciski vērtīgo sugu audzēm – bērzs, priede, egle – sniedz SEG emisiju samazinājumu.

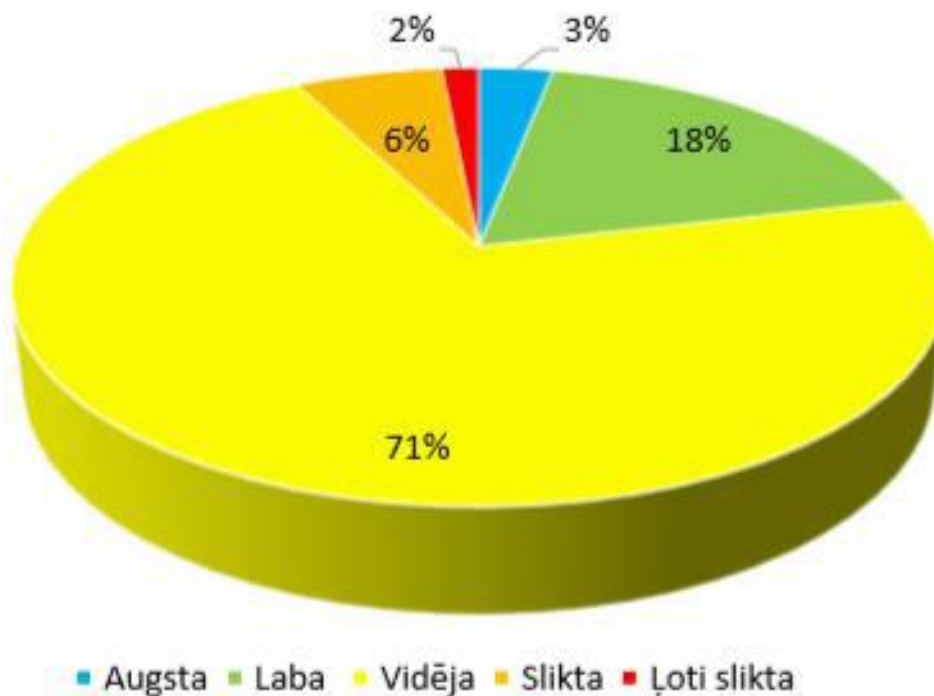
Meliorācijas sistēmu uzturēšana un atjaunošana mežos, saglabājot augu veģetācijai normālu mitruma režīmu augsnē, nodrošina augu augšanas rezultātā notiekošo augu gāzu apmaiņu un pastāvīga apjoma CO₂ piesaisti. Pārmitrās zemēs augu veģetācija samazinās, t.sk. CO₂ piesaiste, vai sākas augu daļu atmiršana. Tāpēc tikai labi drenētas un aerētas augsnes nodrošina oglekļa līdzsvaru, kuru nodrošina normāla augu elpošana un fotosintēze, tādejādi veicina SEG piesaistes palielināšanos un kopējo SEG emisiju samazināšanos. Gan organiskajās, gan minerālaugsnēs, renovējot meliorācijas sistēmas mežā, vidējās SEG emisiju izmaiņas ir ar mīnuss zīmi, kas norāda uz SEG emisiju samazinājumu. Lielākais SEG emisiju samazinājums sasniedzams āreņos priedes mežaudzēs, kur samazinājums sasniedz 3,7 tonnas CO₂ ekv./ha gadā (AREI, Metodoloģiskie risinājumi LAP 2014-2020 pasākumu ieguldījuma novērtēšanai klimata prioritātē mērķa virzienā Veicināt oglekļa uzglabāšanu un piesaisti mežsaimniecībā, 2018).

5.3 Ūdens resursi

Latvija var lepoties ar bagātīgiem ūdens resursiem: gan virszemes, gan pazemes ūdens krājumiem. Latvijā ir ap 12,5 tūkst. upju, strautu, valku, urgu un lielu grāvju un 2256 ezeri (kopējā platība 110 tūkst. ha jeb 1,64 % no valsts teritorijas), kas kopā aizņem ~3,7% valsts teritorijas. Vairāk nekā 55% ūdens daudzuma, kas cauri Latvijas teritorijai ietek Rīgas līcī vai tieši Baltijas jūrā, veidojas aiz valsts robežām, un Latvija tikai daļēji var ietekmēt tā kvalitātes aizsardzību, piesārņojuma kontroli un monitoringu. Līdz ar to Latvijā raksturīga vislielākā pārrobežu ietekme un riski Baltijas jūras reģionā attiecībā uz virszemes ūdeņu kvalitāti.

Latvija ir bagāta arī ar pazemes ūdeņiem. 2017.gada 1.janvārī kopējie spēkā esošie pazemes ūdeņu krājumi 344 pazemes ūdeņu atradnēs sasniedza 999,5 tūkst. m³/d, no tiem saldūdeņi veido 88,7%, bet ūdeņi ar paaugstinātu mineralizāciju – 11,3%. Pazemes ūdeņu ieguves kopējais apjoms pazemes ūdeņu atradnēs 2016.gadā bija 175.068 tūkst. m³/d. Iedzīvotāju ūdensapgādei Latvijā pārsvarā tiek izmantoti tieši pazemes ūdeņi, un tikai Rīgā papildus pazemes ūdeņiem tiek izmantoti arī Daugavas ūdeņi.

Ūdens kvalitātes politikas mērķis ir izveidot tādu virszemes un pazemes ūdeņu aizsardzības un apsaimniekošanas sistēmu, kas ļauj sasniegt vai saglabāt labu un augstu ūdens ekoloģisko kvalitāti. Novērtētā situācija uz 2017.gadu rāda, ka lielākā daļa ūdens objektu nav sasnieguši labu ūdens kvalitāti (skat. 5.2. attēlu). Otrā cikla (tāpat arī patlaban topošie trešā cikla, skat. 3.3.3. apakšnodaļu) UBA apsaimniekošanas plāni liecina, ka ūdenstilpju ekoloģiskais stāvoklis ir zemāks par ES vidējo rādītāju. Tikai ~24% identificēto virszemes ūdensobjektu ir augsts vai labs ekoloģiskais stāvoklis, savukārt ~8% ir slikts vai ļoti slikts stāvoklis, bet arī vērtējums “vidējs”, kas atbilst ~70% ūdensobjektu, ir uzskatāms par neapmierinošu.

5.2. attēls. Apskoto ūdensobjektu procentuālais sadalījums no kopskaita pa ekoloģiskās kvalitātes/potenciāla klasēm 2017.gadā. (Avots: Pārskats par virszemes un pazemes ūdeņu stāvokli 2017.gadā, LVGMC).

Eitrofikācija ir ūdens bagātināšanās ar augu barības vielām, kas izraisa aļģu un augstāko augu formu paātrinātu augšanu, radot nevēlamas ūdens organismu līdzsvara un ūdens kvalitātes izmaiņas. Augu barības vielas ūdens tecēs, ūdenstilpnēs un Baltijas jūrā nonāk gan no punktveida (piemēram, apdzīvoto vietu notekūdeņu attīrīšanas iekārtas), gan difūziem piesārņojuma avotiem (piemēram, lauksaimniecības, mežsaimniecības). Barības vielu notece lauksaimnieciskās darbības rezultātā rodas slāpekļa un fosfora savienojumiem izskalojoties no aramzemēm, kurās ierīkotas meliorācijas sistēmas, un tālāk tiem pārvietojoties hidrogrāfiskā tīkla ietvaros un radot eitrofikācijas procesu izpausmes vietējās ūdenstecēs un ūdenstilpnēs, kā arī Baltijas jūrā. Slāpekļa un fosfora savienojumu izskalošanās intensitāte ir atkarīga no antropogēnajām aktivitātēm, kuras iespējams kontrolēt, un hidrometeoroloģiskajiem apstākļiem, kurus kontrolēt nav iespējams. Antropogēnā jeb cilvēku izraisītā ietekme saistīta ar mēslošanas līdzekļu pārmērīgu, nesabalansētu vai neatbilstošu lietošanu, kā arī ar kūtsmēsļu nepareizu uzglabāšanu.

Lauksaimniecība ir nozīmīgākais izkliedētā piesārņojuma ar slāpekļa un fosfora savienojumiem avots gan iekšējos ūdeņos, gan Baltijas jūrā. Pēc Helsinku komisijas (HELCOM) veiktā novērtējuma 2014.gadā izkliedētā piesārņojuma avoti (lauksaimniecība, mežsaimniecība) veidoja 53% no kopējā slāpekļa daudzuma un 40% no kopējā fosfora daudzuma, kas no Latvijas nonāca Baltijas jūrā. Eitrofikācija ir būtiska problēma, kas kavē laba vides stāvokļa nodrošināšanu Baltijas jūrā. Īpaši aktuāla problēma Baltijas jūrā ir tieši augstās fosfora koncentrācijas. Latvijā atsevišķās upēs lauksaimniecības monitoringa noteču programmas īstenošanas ietvaros īpaši jutīgajā teritorijā novērotas augstas fosfora koncentrācijas, kas pārsniedz noteikto pieļaujamo eitrofikācijas robežkoncentrāciju.

Ūdeņu kvalitāti lauksaimniecības zemēs ir iespējams uzlabot, ūdensobjektos ierīkojot videi draudzīgu meliorācijas sistēmu elementus, kuri nodrošina labvēlīgu vidi ūdens pašattīrīšanās procesu norisei, jo palielinās ūdens uzturēšanās laiks meliorācijas sistēmu ietvaros. Tradicionālo meliorācijas sistēmu ierīkošana bez videi draudzīgiem elementiem sekmē paātrinātu ūdens novadīšanu no lauksaimniecības zemēm, līdz ar to samazinot dabisko ūdens pašattīrīšanās procesu norises laiku². NUTRINFLOW projekta ietvaros tika turpināts 2014. gadā uzsāktais pētījums par augu barības vielu un suspendēto vielu samazināšanas efektivitāti virszemes un pazemes plūsmas mākslīgajos mitrājos, kas izbūvēti z/s „Mežacīruļi”. Pētījuma rezultāti liecināja, ka slāpekļa un fosfora savienojumu un suspendēto vielu attīrīšanas efektivitāte ir augsta. Virszemes plūsmas mitrājā nitrātjonu daudzums samazinājās par 20%, bet kopējā fosfora daudzums samazinājās par 24%. Pazemes plūsmas mitrājā nitrātjonu daudzums samazinājās par 19%, bet kopējā fosfora daudzums par 89%.

Dažāda veida aizsargjoslas ir viens no efektīvākajiem agrovīdēs pasākumiem, lai samazinātu ūdens erozijas izraisītās augsnes daļiņu, slāpekļa un fosfora savienojumu, kā arī augu aizsardzības līdzekļu noplūdes ūdens avotos (Mayer, et al., 2006; Bernhardt et al., 2005; Bomans, et al., 2005). Aizsargjoslas jālieto, lai samazinātu piesārņojumu, kurš var nonākt upju augštecēs, novadgrāvjos un strautos, nelielās neizzūstošās ūdenstecēs, dīķos un ūdenskrātuvēs. Parasti virszemes noteci, pirms tā nonāk lielajās upēs, uzņem nelieli ūdens avoti. Tādēļ aizsargjoslām gar nelielām ūdens tecēm ir liela nozīme ūdens kvalitātes uzlabošanā lielajās upēs. Pašlaik Upju baseinu apgabalu apsaimniekošanas plānos 2016.-2020.gadam aizsargjoslu izveide (2 m platas neapartas joslas) aramzemēs lauku malās gar ūdenstecēm, ūdenstilpēm un meliorācijas sistēmu novadgrāvjiem ir noteikts kā papildus pasākums, kas veicinātu lauksaimniecības sektora radītās piesārņojuma slodzes samazināšanu. Aizsargjoslas būtu jālieto gan līdzenuma apstākļos, gan izteiktā reljefā, ja pastāv virszemes noteces risks, vai augsne ir periodiski piesātināta ar ūdeni, it sevišķi ja notece nav vienmērīgi sadalīta laikā (intensīvas lietusgāzes, kūstošā sniega notece). Vēl lielāka vajadzība pēc aizsargjoslām izpaužas intensīvi apsaimniekotā aramzemē periodos pēc augsnes apstrādes.

Augu barības vielu noteci veicina arī skābas augsnes ar zemu augsnes reakciju (pH), kurās ir traucēta augu augšana un attīstība, jo skābuma ietekmē sakņu spurgaliņas nenodrošina pietiekamu barības elementu uzņemšanu. Augsnei paskābinoties samazinās kultūraugu barības elementu uzņemšanas spēja, līdz ar to samazinās to ražība, kā arī palielinās slāpekļa izskalošanās un iztvaikošanas risks. Tādēļ būtu jāizvērtē iespēja sniegt atbalstu augsnes kalpošanai.

Atbilstoši apvienoto Upju baseinu apgabalu apsaimniekošanas un Plūdu risku pārvaldības plānu 2022.-2027. gadam projektos un to Vides pārskata projektā sniegtajai informācijai, paaugstināts nitrātu saturs gruntsūdeņos ir dominējošais difūzās lauksaimniecības slodzes indikators. Jaunākie pētījumi rāda, ka Latvijā nitrātu robežvērtība (50 mg/l) ir pārsniegta tikai gruntsūdeņos līdz piecu metru dziļumam, bet nitrātu saturs virs fona vērtībām sastopams maksimāli līdz 15 metru dziļumam. To sekmē dabisks un intensīvs denitrifikācijas process, kā rezultātā bezskābekļa vidē nitrāti tiek pārvērsti par molekulāro slāpekli (N₂) un nonāk atpakaļ atmosfērā. Lauksaimniecības izkliedētā piesārņojuma riskam pakļauti spiedienudeņi, kuri atrodas zemas dabiskās aizsargātības zonās (dominē smilšaini nogulumi) vai intensīva karsta procesa izplatības apgabalos (nogulumos sastopamas plaisas).

Salīdzinot četrus UBA, visbūtiskākā lauksaimnieciskā slodze ir Lielupes UBA, savukārt Ventas UBA vienīgajā lauksaimniecība nerada būtisku slodzi.

5.4 Augsne

Dažādos informācijas avotos ir atrodama atšķirīga informācija par lauksaimniecībā izmantojamās zemes platības lielumu Latvijā.

Saskaņā ar CSP datiem, izmantotās LIZ platība kopš 1990. gada piedzīvoja gan strauju samazinājumu, gan palielinājumu. Straujš izmantotās LIZ samazinājums ir vērojams laikā no 1990. gada līdz 1999. gadam, kad platība samazinājās no 2,53 milj.ha līdz aptuveni 1,6 milj.ha. Latvijai iestājoties ES, izmantotās LIZ platība palielinājās līdz 1,86 milj.ha 2006. gadā. Laikā no 2006. līdz 2015. gadam izmantotās LIZ platības svārstības nebija vērojamas, tomēr 2016. gadā tā atkal palielinājās, sasniedzot 1,93 milj.ha.

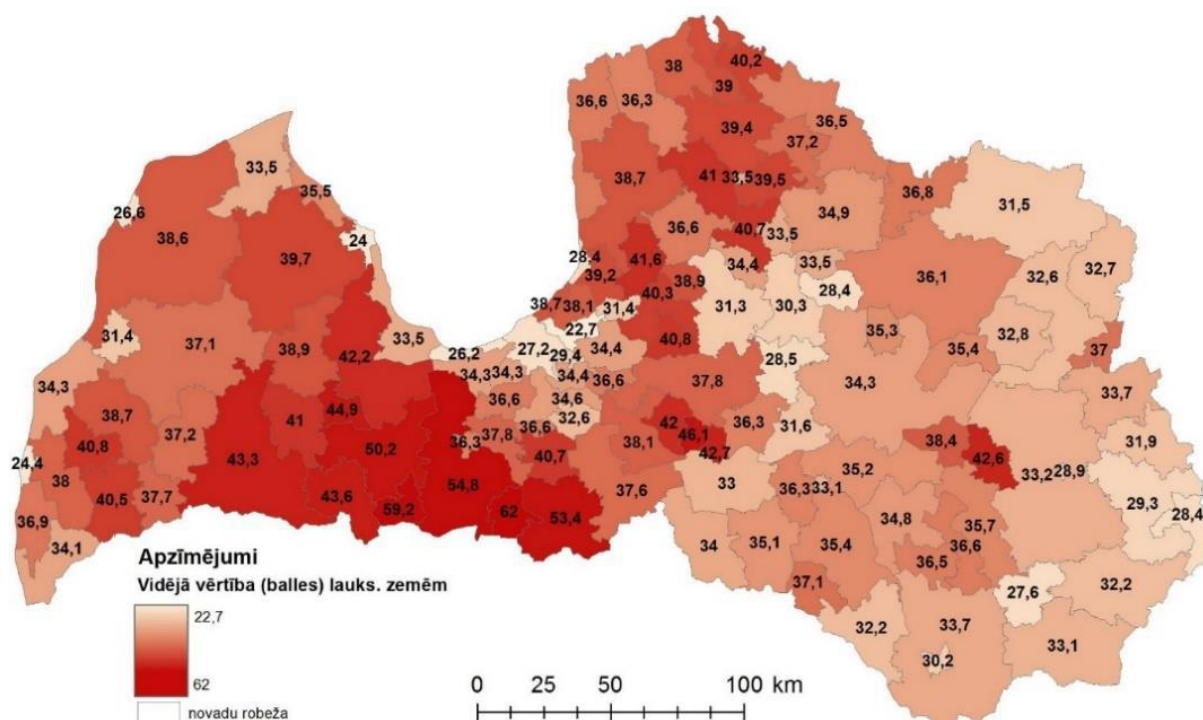
Savukārt LIZ struktūrā pēc CSP datiem 66,8% veido aramzeme, 32,8% pļavas un ganības. Kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas pagājušā gadsimta 90.gados galvenā problēma bijusi lauksaimniecības zemju pamešana un/vai apmežošana, taču līdz ar iestāšanos Eiropas Savienībā šī tendence ir mazinājusies un pēdējos gados vērojams nekopto platību kritums.

Saskaņā ar LAD datiem vienotam platību maksājumam (VPM) apstiprinātā platība kopš 2004. gada katru gadu (izņemot 2008.) palielinās. VPM atbalstam apstiprinātā platība 2015. gadā veidoja 1,66 milj. ha, bet 2018. gadā – 1,71 milj.ha. Pēdējo 10 gadu laikā izmantotā LIZ pieaugusi par 18%.

Zinātniskā pētījuma projekta “Ilgtspējīga zemes resursu pārvaldības veicināšana, izveidojot “Digitālu augšņu datubāzi”” ietvaros (2014-2016) Latvijā tika izveidota digitālā vēsturiskā augšņu datubāze, kas ietver informāciju no Valsts zemes dienesta Centrālā arhīva un Latvijas Valsts arhīvā esošajām lauksaimniecībā izmantojamo zemju augšņu kartēm, kas kartētas laika periodā no 1960. līdz 1991. gadam. Izplatītākās augsnes Latvijā uz lauksaimniecības zemes ir velēnu podzolētās virspusēji glejotās augsnes, velēnu glejotās augsnes, velēnu podzolētās augsnes un velēnu podzolētās glejotās augsnes (1981.gada klasifikācijas nosaukumi), kuras veido 12,5 % aptuveni no visām kartētajām augsnēm. Lielākā daļa augšņu ir veidojušās uz morēnas mālsmilts (33%) un smilšmālā (33%) nogulumiem un ir akmeņainas. Smilts augsnes aizņem tikai 19% un galvenokārt Piejūrā. Kūdras augšņu izplatībā veido 12,7% no kartētajām

augsnēm lauksaimniecības zemes, kas galvenokārt izplatītas Vidzemes un Latgales centrālajā un austrumu daļā (1.18.attēls). Domājams, ka kūdras mineralizācijas procesā šo augšņu īpatsvars Latvijā ir būtiski samazinājies, taču jauna un visaptveroša izpēte līdz šim nav veikta⁹. EEZ/Norvēģijas finanšu instrumenta 2014-2021 ietvaros ir pieņemts lēmums Latvijā līdz 2023. gada beigām aktualizēt vēsturisko karti ar kūdras jeb hidromorfo augšņu izplatības punktiem lauksaimniecības zemēs. Uz vēsturisko karšu materiālu pamata tiks veikti mērījumi dabā un iegūta precīza informācija, kā rezultātā 2024. gadā Latvijai būs pieejams aktualizēts kūdras augšņu izplatības telpisko datu slānis, tomēr netiks nodrošināti dati lauksaimnieku līmenī vai precīzu lauku līniju robežās.

Augsnes digitālā datu bāze ietver telpisko informāciju arī par zemes kvalitatīvo vērtību (<https://geol Latvija.lv/geo/p/247>). Ar zemes kvalitatīvo vērtību izsaka zemes ražotspēju, kas izsaka augsnes kā vides resursa vērtību. Lauksaimniecības zemes īpatsvara atšķirības dažādos reģionos daļēji ir skaidrojamas ar zemes kvalitāti. Zemes kvalitatīvais vērtējums līdz 25 ballēm ir uzskatāms par zemu. Vidējais lauksaimniecības zemes kvalitatīvais vērtējums ir aptuveni 38 balles, savukārt graudkopībā vidējais zemes vērtējums ir 40 balles. Zemes kvalitatīvais vērtējums virs 50 ballēm Latvijā ir uzskatāms par ļoti augstu, nodrošinot labus ražības rādītājus augkopībā, īpaši graudkopībā un rapšu audzēšanā. Ievērojama platību ar zemes kvalitāti, kas atrodas robežās no 50-77 ballēm, koncentrācija ir vērojama Zemgales līdzenumā un daļēji tam piegulošajās Viduslatvijas zemienes un Austrumkursas augstienes daļās. Jāatzīmē, ka zeme ar līdzvērtīgu vidējo kvalitāti Latvijas pārējā teritorijā ir sastopamas ļoti mazos apmēros. Kopējā LIZ platībā 9% ir teritorijas ar zemu zemes kvalitāti – zem 25 ballēm, savukārt 13% no kopējās LIZ platības zemes kvalitāte pārsniedz 50 balles. Vislielākais īpatsvars LIZ ir platībām ar zemes kvalitatīvo vērtējumu robežās no 40 līdz 44 ballēm (23%), kas ir augstāks nekā vidējais vērtējums. Kopumā lielākā daļa LIZ platību Latvijā ir izvietotas teritorijās ar augšņu kvalitatīvo vērtējumu līdz 49 ballēm (gandrīz 87%) (skat. 5.3. attēlu).

5.3. attēls. Vidējā svērtā zemes kvalitatīvā vērtība Latvijas novados (autors: R.Kasparinskis, izmantojot digitālās augšņu datubāzes datus)

Augsnes agroķīmiskās īpašības – organiskā viela, augsnes reakcija, fosfora un kālija saturs, augsnes iekultivēšanas pakāpe – lielā mērā nosaka konkrētās augsnes auglību, bet tā mainās atkarībā no saimniekošanas metodēm un lietotajiem materiāliem.

Augsnes organiskā viela ir viens no būtiskākajiem augšņu auglības rādītājiem. LIZ īpatsvars ar nepietiekamu organiskās vielas saturu pēdējos gados ir samazinājies. Lielākais īpatsvars augšņu ar nepietiekamu organiskās vielas saturu ir Zemgales un Latgales VPR – 28%. Zemgales VPR ir lielākais īpatsvars ar nepietiekošu organiskās vielas saturu, kas skaidrojams ar intensīvo graudkopību un to, ka šinī VPR ir salīdzinoši maz lopkopības saimniecību. Organiskās vielas satura paaugstināšanai nepieciešams veikt dažādus uzlabošanas pasākumus, piemēram, pastiprinātu organiskā mēslojuma lietošanu (AREI, Augsnes kvalitātes rādītāju novērtējums dažādos LAP 2014-2020 pasākumos atbalstītajās platībās, 2019).

Augsnes reakcija ir viens no būtiskākajiem augsnes auglības rādītājiem. Tieši augsnes reakcija nosaka augsnes piemērotību konkrētu kultūraugu audzēšanai. Augsnes paskābināšanās ir viens no augsnes degradācijas rādītājiem. Augsne gadu no gada paskābinās, jo kalcijs un magnijs, kas samazina augsnes skābumu, tiek iznests ar ražu kā arī tiek patērēts minerālmēsļu radītā skābuma neitralizācijai. Skābas augsnes nav piemērotas lielākās daļas lauksaimniecības kultūraugu audzēšanai, jo ir traucēta augu augšana un attīstība, jo skābuma ietekmē sakņu spurgaliņas nenodrošina pietiekamu barības elementu uzņemšanu. Gandrīz pusi visas pētītās LIZ veido augsnes ar neitrālu reakciju – 45%, savukārt vairāk nekā puse Latvijas augšņu ir vāji skābās (pH 5,6-6,0) un vāji skābās līdz neitrālās augsnes (pH 6,1-6,5), attiecīgi 16% un 17%, un skābas augsnes (4,6-5,0), kas ir 7 % no pētītās LIZ, un augsnes ar stipri skābu reakciju (<4,6) – tikai 2% no pētītās LIZ. Tā kā skābās augsnēs trūkst kalcija un magnija, arī šajās augsnēs neveidojas pietiekami noturīgi augsnes struktūragregāti, līdz ar to pasliktinās ūdens un gaisa apmaiņas režīms. Minerālmēsļu izmantošana šādās augsnēs nedod plānoto ražas pieaugumu. Lai kompensētu šos zudumus, ir jāveic uzturošā kaļķošana. Savukārt, lai radikāli uzlabotu augsnes reakciju visā aramkārtas dziļumā ilgākam laikam, ir jāveic pamatkaļķošana. Lielākais kaļķojamo augšņu īpatsvars ir Kurzemes un Vidzemes VPR – attiecīgi 59% un 64% no pētītās LIZ, kur pamatkaļķošana nepieciešama 42% LIZ.

Fosfors un kālijs ir makroelementi, kuriem ir vistiešākā ietekme uz kultūraugu ražas līmeni un tās kvalitāti. Laika periodā no 2015. līdz 2018. gadam ar ļoti augstu fosfora nodrošinājumu ir mazākās platības no pētītās LIZ – tikai 7% Visaugstākā vērtība ir LIZ platībām ar vidēju fosfora nodrošinājumu 36% no pētītās LIZ. Ar zemu fosfora nodrošinājumu ir 27% no pētītās LIZ, ļoti zemu – 15%, bet augstu fosfora nodrošinājumu – 16% no pētītās LIZ. Visvairāk augšņu ar zemu un ļoti zemu fosfora nodrošinājumu ir Kurzemes un Latgales VPR, kur to īpatsvars attiecīgi ir 61% un 60%.

Lielākajā daļā pētītās LIZ kālija nodrošinājums augsnē ir vidējs, sasniedzot 59%. Ļoti zems kālija nodrošinājums ir vien 2%, zems - 19% no pētītās LIZ. Augsts kālija nodrošinājums ir 18% no pētītās LIZ, bet ļoti augsts - 2%. Ar zemu un ļoti zemu kālija nodrošinājumu, salīdzinoši sliktākā situācija ir Latgales un Rīgas VPR, kur attiecīgi abos VPR ir 30%.

Augsnes agroķīmiskās iekultivēšanas pakāpe (AIP) raksturo konkrētu augsni, ņemot vērā to tipu un granulometrisko sastāvu, agroķīmisko īpašību atbilstību optimālajām vērtībām. Augsnes ar augstu AIP ir piemērotas augstu ražu ieguvei, augsnēs ar vidēju AIP augstu ražu ieguve ir iespējama, savlaicīgi veicot pasākumus, kas novērš neatbilstošā agroķīmiskā rādītāja ietekmi uz ražu, t.i., attiecīgi kaļķojot vai lietojot Ca un Mg saturošus mēslošanas līdzekļus, izmantojot organiskos mēslošanas līdzekļus. Laika periodā no 2015. – 2018. gadam visvairāk ir augsnes ar vidēju un zemu agroķīmiskās iekultivēšanas pakāpi, attiecīgi 40% un 39%. Platības ar augstu iekultivēšanas pakāpi ir 21% no kopējās pētītās LIZ. Vislielākais augšņu īpatsvars ar zemu iekultivēšanas pakāpi ir Kurzemes VPR (59%) un Latgales VPR (54%), kur tās ir vairāk par pusi no pētītās LIZ, turpretī Zemgales VPR šis rādītājs ir viszemākais - vien 24%. Pēc AIP rādītājiem var spriest par to, vai lauksaimniecībā tiek vai ir ieviesti labas

lauksaimniecības prakses nosacījumi: augu maiņa, zemes lietošanas daudzveidība, augu mēslošana iespēju robežās, izmantojot organiskos mēslošanas līdzekļus, starpkultūras, “zaļās platības”, u.c. Visos VPR, izņemot Zemgales VPR, lielākoties ir zema iekultivēšanas pakāpe, kas liecina par to ka, kāds no nosacījumiem netiek vai arī netiek pietiekoši konsekventi ievērots.

Augsnes biota ir viens no svarīgākajiem augsnes veidotājfaktoriem, un līdz ar to izmaiņas bioloģiskajā daudzveidībā atsaucas uz augsnes auglību. Eksistē tieša sakarība starp augsnes auglību un tās bioloģisko daudzveidību. Augsnes bioloģiskā daudzveidība ir labs indikators, kas parāda augsnes degradācijas pakāpi (Nikodemus & al., 2008, 2009). Tomēr augsnes biota un bioloģiskā daudzveidība Latvijā ir salīdzinoši maz izpētīta.

Viena no aktuālākajām augsnes aizsardzības problēmām Latvijā ir augsnes erozijas ierobežošana, kuras aktualitāte pieaug saistībā ar aramzemju platību palielināšanos, gan klimata pārmaiņu norisi. Augsnes erozijas procesā auglīgā virskārta daļēji vai pilnīgi tiek iznīcināta gan dabisko procesu, gan cilvēka saimnieciskās darbības rezultātā. Tiešais ūdens erozijas radītais kaitējums ietekmē organisko vielu zudumu, virskārtas sablīvēšanos, barības vielu zudumu, izskalojumu un gravu veidošanos, augu bojāeju, u.c., taču netiešais kaitējums galvenokārt ietekmē ūdens piesārņojumu un eutrofikācijas riskus, kā arī drenāžas tīkla aizsērēšanu¹⁴.

Visbiežāk novērojamie augsnes erozijas veidi ir:

- Ūdens izraisītā augsnes erozija (augšņu ūdens erozija)
- Vēja izraisītā augsnes erozija (augšņu vēja erozija)
- Augsnes apstrādes izraisītā augsnes erozija (augšņu mehāniskā erozija).

Latvijas teritorijā vislielākie ir tieši augsnes ūdens erozijas riski, pārsvarā augstieņu apvidos, īpaši Vidzemes, Alūksnes, Latgales un Augšzemes augstienēs un nogāzēs upju ielejās. Latvijas apstākļos vājas augsnes erozijas apgabalos augkopības produkcija samazinās par 10-20%, vidējas augsnes erozijas apgabalos – par 15-30%, bet stipras augsnes erozijas apgabalos pat par 25-40%, salīdzinot ar to produkcijas apjomu, kas iegūts maznozīmīgas erozijas apstākļos līdzena reljefā (Soms & al., 2015). Ūdens erozijas pazīmes augsnēs ir konstatētas 12% izmantoto lauksaimniecības zemju jeb 7% visas Latvijas teritorijas.

Lielākie vēja erozijas riski lauksaimniecības zemēs Latvijā ir Piejūras zemienes polderu teritorijās un aizvien biežāk Zemgales līdzenumā, Tīreļa līdzenumā, Vārtājas viļņotajā līdzenumā un Apriķu līdzenumā. Vēja erozijas risku pieaugumu var veicināt mazo ainavas elementu zudums un homogēna augu sēkļa ((Nikodemus & al., 2018). Kvalitatīvi pētījumi par vēja erozijas riskiem Latvijas teritorijā praktiski nav veikti.

Latvijā līdz šim maz ir pētīta augsnes sablīvēšanās problēma, taču pēc Eiropā veiktajiem pētījumiem Latvijā ir augsta un vidēja augsnes dabiskā sablīvēšanās un Zemgales reģionā tā pat ir ļoti augsta. Konkrētajiem apstākļiem nepiemērota zemes apsaimniekošana ir galvenais augsnes sablīvēšanās cēlonis. Augsnes sablīvēšanās var izraisīt vai veicināt citus augsnes degradācijas procesus, piemēram, eroziju vai zemes nogrūvumus. Sablīvēšanās dēļ samazinās ūdens infiltrācijas ātrums augsnē, tādējādi palielinot virszemes noteci reljefa slīpajos nogabalos. Līdzenumos sablīvēšanās var izraisīt applūšanu, iznīcinot augsnes struktūru veidojošo daļiņu agregātus un radot zemes garozas veidošanos. Augšņu sablīvēšanās risks ir atkarīgs no augsnes mehāniskā sastāva; tas palielinās šādi: smilts augsnes (viszemākais risks), mālsmilts augsnes, vieglas smilšmāla augsnes, smilšmāla, smagas smilšmāla un māla augsnes (visaugstākais dabīgās sablīvēšanās risks). Augsnes struktūru uzlabo ar augsnes organisko vielu. Lai ierobežotu augsnes sablīvēšanu, augsnes apstrāde jāveic laikā, kad augsne nav pārāk mitra. Augsnes struktūras uzlabošanas nolūkos augsne jākalķo un jāmēslo ar organiskajām vielām. Ja zem aramkārtas izveidojies blīvs augsnes slānis, jāveic tā irdināšana.

5.5 Zemes dzīles

Derīgo izrakteņu teritoriālo izvietojumu nosaka ģeoloģiskā uzbūve. Izmantotos derīgos izrakteņus pēc to izplatības biežuma daļa divās grupās. Ierobežotas izplatības derīgie izrakteņi veidojušies pirmskvartāra nogulumiežos. Tie ir kaļķakmens, dolomīts, māls un kvarca smilts. To izmantošanu ierobežo izplatība nelielā Latvijas teritorijas daļā (piemēram, kaļķakmens atrodams tikai Latvijas dienvidos un dienvidrietumos) un ieguves iespējas. Augstienēs virs šiem iežiem atrodas 20-170 m biezs kvartāra nogulumu slānis, bet zemienēs ieguvi traucē augstais gruntsūdens līmenis.

Otrajā grupā ietilpst plaši izplatītie derīgie izrakteņi — smilts un grants, kvartāra māls, saldūdens kaļķieži, kūdra un sapropelis. Šie derīgie izrakteņi sastopami daudzos Latvijas rajonos, un to izmantošanu parasti ierobežo teritorijas ģeoloģiskā uzbūve. Derīgo izrakteņu ieguve nav pieļaujama, ja tie atrodas tiešā apdzīvoto vietu tuvumā vai arī ainaviski augstvērtīgās dabas teritorijās. Maz izplatīti vai arī nepietiekami izpētīti derīgie izrakteņi Latvijas dzīlēs ir nafta, dzelzs rūda un brūnogles.

Divi derīgie izrakteņi ar tiešu pielietojumu lauksaimniecībā ir kūdra un sapropelis.

Kūdra ir nozīmīga mūsu valsts dabas bagātība ar ļoti plašu pielietojumu. Tradicionāli to izmanto augsnes ielabošanai, kā pakaišus fermās, kā kurināmo katlu mājās un termoelektrocentrālēs. Kūdras atradnes ir lielā daļā Latvijas novadu, bet nozīmīgākās no tām atrodas zemienēs.

Sapropelis iegūstams lielākajā daļā Latvijas ezeru. Tie ir ezernogulumi, kas veidojas, uzkrājoties, pārveidojoties un nogulsņējoties ūdensaugu atliekām. Lielākie sapropeļa krājumi ir Latgalē. Sapropeli var izmantot augsnes mēslošanai, kā lopbarības piedevu un arī medicīnā.

Pēc derīgo izrakteņu ieguves pabeigšanas jānodrošina atbilstoša derīgo izrakteņu ieguves vietas konservācija vai rekultivācija, lai novērstu draudus cilvēku veselībai un dzīvībai un apkārtējai videi, kā arī sekmētu ieguves vietas iekļaušanos ainavā.

Lauksaimniecībai kā tautsaimniecības nozarei nav būtiskas ietekmes uz zemes dzīļu bagātībām.

5.6 Atmosfēras gaisa kvalitāte

Gaisa piesārņojums atstāj negatīvu ietekmi ne tikai uz cilvēku veselību, bet arī uz vidi, radot tādas vides problēmas, kā paskābināšanos (SO_2 , NO_x , NH_3 ietekmē), eutrofikāciju (NO_x , NH_3 ietekmē) un piezemes ozona veidošanos (NMGOS un NO_x ietekmē). Palielināta piezemes ozona koncentrācija izraisa lauksaimniecisko kultūru, mežu un augu fizikālus bojājumus, samazina augšanas ātrumu un ražību.

Lauksaimnieciskā darbība rada gaisa piesārņojumu. Saskaņā ar noteiktajām prasībām Latvija regulāri gatavo ziņojumus par gaisu piesārņojošo vielu emisijām un to prognozēm, kuros atspoguļotas arī emisijas no lauksaimniecības sektora, gan no kūtsmēsļu apsaimniekošanas, darbībām saistībā ar zemes izmantošanu, kā arī cita veida lauksaimnieciskās darbības.

Pamatojoties uz Latvijas gatavotajiem ziņojumiem par gaisu piesārņojošo vielu emisijām, pagājušās desmitgades laikā vairākiem piesārņotājiem – slāpekļa oksīdiem (NO_x), nemetāna gaistošajiem organiskajiem savienojumiem (NMGOS), daļiņām ($\text{PM}_{2,5}$ un PM_{10}), un suspendētajām vielām (KSV) ir samazinājies kopējais emisiju apjoms valstī, savukārt pretēja tendence uz emisiju palielinājumu ir amonjaka (NH_3) emisijām. Enerģētikas sektors ir lielākais SO_2 un NO_x emisiju avots, kamēr lauksaimniecības sektors ir atbildīgs par lielāko daļu NH_3 emisiju: 2010. gadā lauksaimniecības sektora radītās NH_3 emisijas sastādīja 89,29% kopējo

NH₃ emisiju, 2016. gadā – 85,8% (Latvia's Informative Inventory Report 1990-2010 un 1990-2016).

2016.gadā 51% lauksaimniecības sektora radīto amonjaka emisiju veidoja minerālmēsļu un organiskā mēslojuma lietošana, savukārt 49% – kūtsmēsļu apsaimniekošana. Amonjaka emisija no kūtsmēsļu apsaimniekošanas sistēmām ir samazinājusies par apmēram 5,4% laika posmā 2005.-2016. gads, bet emisija no minerālmēsļu un kūtsmēsļu izmantošanas ir palielinājusies gandrīz divkārt. Amonjaka emisijas aprēķinos no kūtsmēsļu apsaimniekošanas ir ietverts jau izmantoto emisiju samazināšanas pasākumu efekts (Latvia's Informative Inventory Report 1990-2016), saskaņā ar MK 2014.gada 23.decembra noteikumu Nr.829 "Īpašās prasības piesārņojošo darbību veikšanai dzīvnieku novietnēs" prasībām par kūtsmēsļu krātuvēm ar pastāvīgu dabisku vai mākslīgu peldošu segslāni, kas samazina iztvaikošanu. Tādējādi emisiju apjoms no kūtsmēsļu apsaimniekošanas ir samazinājies no 7.26 kt (2005.g.) līdz 6.87 kt (2016.g.). Savukārt pieaugošā amonjaka emisija no 4.64 kt (2005.g.) līdz 7.07 kt (2016.g.) ir saistīta ar graudu audzēšanas platību palielinājumu un minerālmēsļu izmantošanas daudzuma palielinājumu (Latvia's Informative Inventory Report 1990-2016.).

Direktīva 2016/2284/ES (NEC direktīva) nosaka valstu emisiju samazināšanas saistības (4.pants), kas piemērojamas 2020.-2029. gadā un no 2030.gada, kā arī iekļauj prasību dalībvalstīm izstrādāt, pieņemt un īstenot savas valsts gaisa piesārņojuma ierobežošanas programmas (6.pants), kurās iekļaujami arī pasākumi lauksaimniecības sektora radītās amonjaka emisijas samazināšanai. NEC direktīvā Latvijai noteiktais mērķis ir samazināt amonjaka emisiju par 1% zem 2005.gada amonjaka emisijas līmeņa uz 2020.gadu un uz 2030.gadu. Pie pašreizējās emisiju prognozes amonjaka emisija pārsniedz noteikto valsts mērķi 2020. gadam par 13,4% un 2030. gadam par 19,6% (Gaisu piesārņojošo vielu emisiju samazināšanas rīcības plāna projekts 2019.-2030.gadam). Aprēķinātās emisiju prognozes paredz, ka amonjaka emisijas no sintētisko slāpekļa minerālmēsļu un kūtsmēsļu pielietošanas īpatsvars pieaugs uz 2030.gadu par apmēram 18%, salīdzinot ar 2016.gadu, veidojot 2020.gadā – 52% un 2030.gadā – 53% no amonjaka kopējās emisijas lauksaimniecībā. Līdz ar to Latvijai gaisa piesārņojuma ierobežošanas programmā nepieciešams noteikt papildus pasākumus NEC direktīvā noteiktā amonjaka emisijas samazināšanas mērķa sasniegšanai.

Amonjaka emisijas samazinošo pasākumu noteikšanā ES dalībvalstis ņem vērā attiecīgo Amonjaka vadlīniju dokumentu un izmanto labākos pieejamos tehniskos paņēmienus saskaņā ar Direktīvu 2010/75/ES. Pārnesot Direktīvas 2016/2284/ES prasības, Latvijā ir apstiprināti Ministru kabineta 2018.gada 2.oktobra noteikumi Nr.614 "Kopējo gaisu piesārņojošo vielu emisiju samazināšanas un uzskaites noteikumi", kā arī izstrādāts Gaisu piesārņojošo vielu emisiju samazināšanas plāna projekts "Gaisu piesārņojošo vielu emisiju samazināšanas rīcības plāns 2019. - 2030. gadam" (Rīcības plāna projekts), kurā tiek iekļauti pasākumi amonjaka emisijas samazināšanai, kas no 2019.-2030.gadam piemērojami lauksaimniecības nozarei kūtsmēsļu uzglabāšanā, kūtsmēsļu izkliešanās, dzīvnieku novietņu sistēmās, kā arī pasākumi amonjaka emisijas ierobežošanai no minerālmēsļu lietošanas.

Rīcības plāna projektā ir iekļauti amonjaka emisijas samazinoši pasākumi kūtsmēsļu apsaimniekošanā un emisijas ierobežošanā no minerālmēsļu lietošanas:

- Šķidro kūtsmēsļu krātuvju nosegšana;
- Lagūnu aizstāšana ar cilindriskām krātuvēm;
- Biogāzes ražošanas veicināšana;
- Tieša šķidro kūtsmēsļu iestrāde augsnē;
- Šķidro kūtsmēsļu iestrāde augsnē;
- Precīzā minerālmēslojuma lietošana;

- Tauriņziežu iekļaušana kultūraugu rotācijā;
- Šķidro kūtsmēsļu samazināts iestrādes laiks;
- Pakaišu kūtsmēsļu samazināts iestrādes laiks;
- Bioloģiskā piena lopkopība (pasākumu komplekss, kas ietver izdalītā slāpekļa daudzumu, pakaišu kūtsmēsļu apsaimniekošanas sistēmu un ilgāku ganību periodu);
- Mēslošanas plānošana.

Pasākumi ir atlasīti, vērtējot to efektivitāti amonjaka emisijas samazināšanā, kas ir pierādīta un zinātniski atzīta, kā arī pasākuma efektu var izmērīt un iekļauts ikgadējā nacionālajā gaisu piesārņojošo vielu emisijas inventarizācijas ziņojumā. Finansiāls atbalsts Kopējās lauksaimniecības politikas ietvaros ir būtisks pasākumu sekmīgai ieviešanai un NEC direktīvā valstij noteikto mērķu sasniegšanā.

5.7 Klimata pārmaiņas

Latvijas atrodas hemoboreālajā zonā, gada vidējā temperatūra ir +5 C°, kas pazeminās vidēji līdz -6 C° janvārī un paaugstinās vidēji līdz +17 C° jūlijā. Pēdējo 100 gadu laikā mūsu valsts teritorijā jau konstatēta vidējā gaisa temperatūras paaugstināšanās, pat par 1,5 C°. Izmaiņas gada ritumā nav vienmērīgas: temperatūras paaugstināšanās novērota galvenokārt pavasara mēnešos (marts, aprīlis, maijs) un ziemā (decembris). Mazākais temperatūras kāpums konstatēts jūnijā un jūlijā (Meža apsaimniekošana klimata izmaiņu kontekstā, Jansons, 2009)

Tiek uzskatīts, ka kopš 20. gs. klimata pārmaiņas galvenokārt notiek siltumnīcefekta gāzu (SEG) koncentrācijas pieauguma dēļ, kas rodas gan dabisku procesu, gan cilvēka darbības rezultātā. Galvenie cilvēka radītie SEG avoti iekļauj (<http://www.eea.europa.eu/lv/themes/climate/intro>):

- fosilo kurināmo (akmeņogļu, naftas un gāzes) izmantošana elektroenerģijas ražošanai, transportam, rūpniecībai un mājāsaimniecībām (CO₂);
- lauksaimniecība (CH₄) un zemes izmantošanas pārmaiņas, piemēram, atmežošana (CO₂);
- atkritumu izgāztuves (CH₄);
- rūpniecisko fluorēto gāzu izmantošana.

Klimatisko parametru novērojumi pasaulē par vairāk nekā 100 gadu periodu pierāda, ka klimats mainās. Tāpat kā pasaulē, arī Latvijā ilggadīgajā laika periodā ir konstatētas klimatisko apstākļu izmaiņas, kas izpaudušās gan kā meteoroloģisko parametru vidējo vērtību, gan arī to ekstremālo vērtību pārmaiņas. Latvijā pēdējo 50 gadu laikā (laika periodā no 1961. gada līdz 2010. gadam), līdzīgi kā citviet pasaulē. Latvijā novērota vienmērīga gaisa temperatūras paaugstināšanās - gan gaisa temperatūras vidējās, gan arī maksimālajās un minimālajās vērtībās. Vidējās gaisa temperatūras vērtības ir paaugstinājušās par 0,7°C (1981.-2010. g. attiecībā pret 1961.-1990. g.), savukārt gada minimālā gaisa temperatūra pieaugusi par 1,9 °C, bet gada maksimālā gaisa temperatūra vidēji Latvijā paaugstinājusies par 0,7 °C. Saskaņā ar LVĢMC datiem 2018. gads (kopā ar 2000. un 2008. gadu) bija trešais siltākais gads novērojumu vēsturē un vidējā gaisa temperatūra tajā bija +7,6°C. Analizējot izmaiņas gaisa temperatūras vērtībās nākotnē, redzams, ka Latvijā gada vidējā gaisa temperatūra turpinās paaugstināties (Latvijas pielāgošanās klimata pārmaiņām plāns laika posmam līdz 2030. gadam).

Mūsdienās nepārtraukti tiek pārspēti līdzšinējie rekordi gan vidējās un maksimālās temperatūras, gan nokrišņu, vētru skaita un stipruma un citu parametru ziņā. Latvijas teritorijā

ir novērojama arī kopējās atmosfēras nokrišņu summas palielināšanās. Latvijā, tāpat kā citviet pasaulē, pagājušā gadsimta otrajā pusē un šī gadsimta sākumā novērotas būtiskas ekstremālo klimatisko parādību izmaiņas - biežākas kļuvušas ekstremāli karstas dienas un nakts, kā arī dienas ar stipriem nokrišņiem, savukārt ekstremāli aukstas dienas tiek novērotas arvien retāk. Konstatēts arī karstuma viļņu (ilgstošs, nepārtraukts karstuma periods) atkārtotās gadījumu skaita pieaugums, kas rada specifiskas problēmas īpaši pilsētu teritorijās. Saskaņā ar IPCC prognozēm nākotnē gaidāma ekstremālo laikapstākļu (tai skaitā nokrišņu un vēja ātruma) atkārtotās biežuma un kontrastainības palielināšanās. Kontrastainību Latvijā ilustrē, piemēram, 2017.gads, kad bija vērojamas stipras lietusgāzes vai 2018. gads, kas bija sausākais gads novērojumu vēsturē. Dienu skaits ar stipriem un ļoti stipriem nokrišņiem kopš 1961. gada ir pieaudzis par attiecīgi vidēji divām un vienu dienu. Tiek prognozēts, ka nokrišņu daudzums, kā arī dienu skaits ar stipriem un ļoti stipriem nokrišņiem pieaugs arī turpmāk.^{2 3} Ekstremālas parādības neatkārtojas katru gadu, dažkārt pat norisinās tikai reizi desmitgadē vai vēl retāk, un šis apstāklis pat pastiprina to bīstamību, jo dabas katastrofas var piemeklēt iedzīvotājus nesagatavotus. Latvijā identificētie nozīmīgākie riski saistībā ar klimata pārmaiņām ir sezonu, t.sk. veģetācijas perioda izmaiņas; ugunsgrēki; kaitēkļu un patogēnu savairošanās, koku slimības, vietējo sugu izstumšana, jaunu sugu ienākšana; elpošanas sistēmu slimību izplatība; infekcijas slimības, karstuma dūrieni; nokrišņu izraisīti plūdi, vējuzplūdi; Elektropadeves traucējumi; noteces palielināšanās, hidroenerģijas svārstības; sasaluma mazināšanās, kailsals, izkalšana; eutrofikācija; infrastruktūru bojājumi, aprikojuma pārkaršana; ūdens noteces samazināšanās vasaras sezonā. Klimata pārmaiņu ietekmes jau tagad rada lielus finansiālus izdevumus, ietekmējot kultūru ražību atkarībā no sausuma/mitruma periodiem, ievērojami palielinot neražas riskus.

Katru gadu Latvijā dažādu abiotisku un biotisku faktoru dēļ daļa mežaudžu pilnīgi vai daļēji zaudē augtspēju, kā rezultātā tās iet bojā. Atšķirībā no iepriekšējiem gadiem, kad dominēja vējgāžu bojājumi, 2018. gadā platības ziņā būtiskākais mežaudžu bojājumu cēlonis bija pārmērīgs mitrums, kas sastādīja 45% (577,7 ha) visu bojājumu.

Saskaņā ar nacionālā meža kaitēkļu monitoringa rezultātiem bīstamākā meža kaitēkļa – egļu astoņzobu mizgrauža (*Ips typographus*) – populācija, salīdzinot ar 2017. gadu, ir nedaudz pieaugusi. Kopš 2012. gada aktuāla ir priežu audžu tīklapsenes (*Acantholyda posticalis*) savairošanās Daugavpils apkaimē. Šī kaitēkļa bīstamība saistīta ar tā savairošanās ilglaicību: tā var ilgt vairāk nekā 10 gadu. Lai gan saskaņā ar LVMI “Silava” datiem 2017. gada vasarā tika novērota ļoti intensīva tīklapsenes lidošana un priežu audžu defoliācija un kalšana, tomēr 2018. gada vasarā tīklapsēņu lidošanas aktivitāte bija ļoti zema, un koku vainagi daļēji atjaunojās. Starp meža slimību aktualitātēm minams tas, ka 2018. gadā vairākās vietās Latvijā (sevišķi Kurzemes reģionā) uz atsevišķiem ozoliem konstatēta 2017. gadā jaunatklātā bīstamā ozolu slimība – akūtā ozolu kalšana (LVMI “Silava” dati).

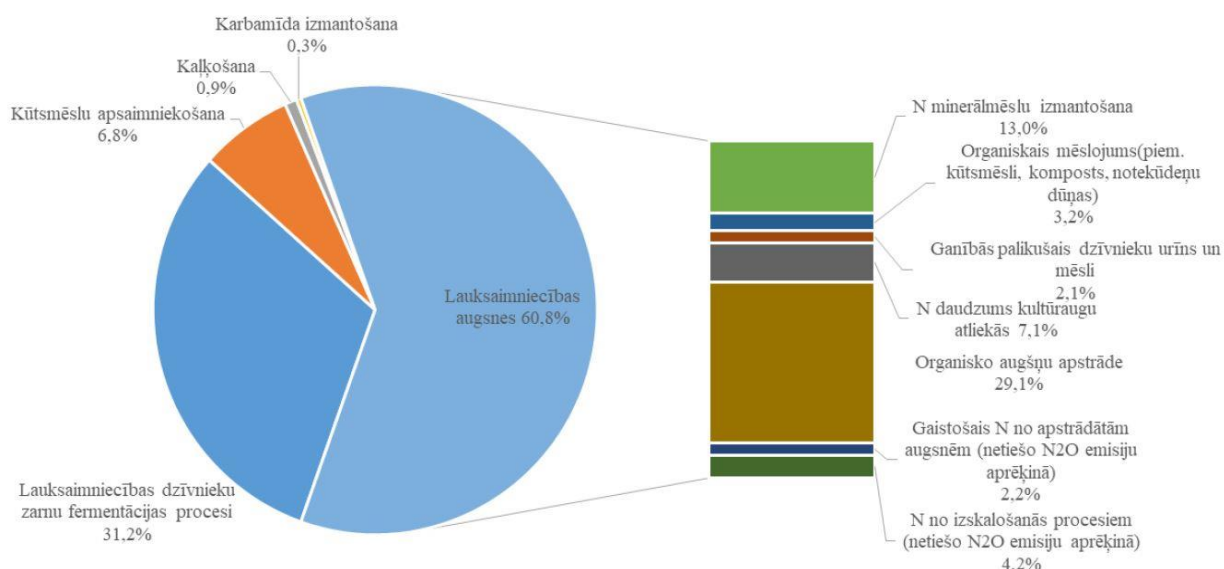
Lai uzlabotu spējas pielāgoties un sekmētu noturīgumu pret klimata pārmaiņām un to radītajām sekām, kā arī izmantotu to radītās iespējas, ir izstrādāts Latvijas pielāgošanās klimata pārmaiņām plāns laika posmam līdz 2030.gadam, kas paredz klimata ietekmju, ievainojamības un risku izvērtējumu; pielāgošanās plānošanu; pielāgošanās pasākumu ieviešanu; monitoringu un izvērtēšanu.

Tā kā lauksaimniecība un mežsaimniecība ir tieši pakļautas laikapstākļu ietekmei, ir nozīmīgi noteikt nepieciešamos pielāgošanās pasākumus un veidot ieteikumus konkurētspējīgas nozares tālākai attīstībai, minimizējot klimata pārmaiņu ietekmē radušos riskus un realizējot klimata pārmaiņu potenciālos ieguvumus. 9. Klimata pārmaiņu ietekmē Lauksaimniecībā būtiskākie konstatētie riski ir sējumu un stādījumu izsalšanas kailsalā risks, kultūraugu un dzīvnieku slimību un kaitēkļu izplatības risks, ražas un ražas kvalitātes zuduma nokrišņu dēļ ražas novākšanas laikā risks, izkalšanas risks, straujākas augsnes izžūšanas risks un ilgstošu karstuma viļņu ietekmes risks. Savukārt mežsaimniecībā būtiskākie ir koku slimību un kaitēkļu izplatības

risks, vētras risks un ziemas sasaluma trūkums, kas apgrūtina mežizstrādi. Riskiem ir novērojama galvenokārt ekonomiskā ietekme. Sociālā ietekme veidojas pastarpināti no ekonomiskās: samazinoties konkrētu kultūraugu ražībai, samazinās saimniecības īpašnieku labklājība, kā arī saimniecības iespējas nodarbināt darbiniekus, tādējādi atstājot sociāli ekonomisku ietekmi uz reģionu, kurā saimniecība atrodas. Īpaši jūtama šo risku ietekme ir gadījumos, ja tiek skartas vairākas saimniecības vienā reģionā (piemēram, jāizkauj dzīvnieku slimības skarti ganāmpulki vai sasalstoša lietus bojājumi). 10. Finansiālā ietekme mežsaimniecībā novērtējama tikai aptuveni, ņemot vērā VMD datus par sanitārajām kailcirtēm pēdējos 10 gados, mežaudžu sadalījumu pa koku sugām un vecumstruktūru saskaņā ar Meža statistiskās inventarizācijas datiem un pieņēmumus par bojātās koksnes apjomu vai pieauguma samazinājumu. Veicot šādus aprēķinus konstatēts, ka, piemēram, vētru radītie tiešie zaudējumi meža īpašniekiem pēdējā desmitgadē bijuši ap 164 milj. euro, savukārt dendrofāgo kukaiņu radītie - ap 36 miljoniem eiro (Latvijas pielāgošanās klimata pārmaiņām plāns laika posmam līdz 2030. gadam).

Lauksaimniecības nozare 2017. gadā radīja 23,6% kopējo SEG emisiju, kas ir par 0,6% vairāk salīdzinājumā ar 2016. gadu, jo palielinājās aitu, māju putnu, piena liellopu ražība, kā arī apsaimniekotās organiskās augsnes platība un palielinājās kaļķu un urīnvielas izmantošana augsnēs. Kopš 1990. gada lauksaimniecības SEG emisijas ir samazinājušās divkārt sakarā ar 1990. gada sākuma ģeopolitisko izmaiņu izraisīto dramatisko lauksaimnieciskās ražošanas kritumu, tomēr kopš 2000. gada, attīstoties lauksaimnieciskajai ražošanai, Latvijā ir vērojama pakāpeniska un stabila siltumnīcefekta gāzu emisiju apjoma palielināšanās (+16,7 % no 2005. gada līdz 2017. gadam), kas norāda uz nozares attīstību. Tomēr ražošana salīdzinājumā ar ES vidējiem rādītājiem joprojām ir ekstensīva un efektivitāte zema, kas atspoguļojas gan SEG emisiju, gan lauksaimniecības pievienotās vērtības rādītājos.

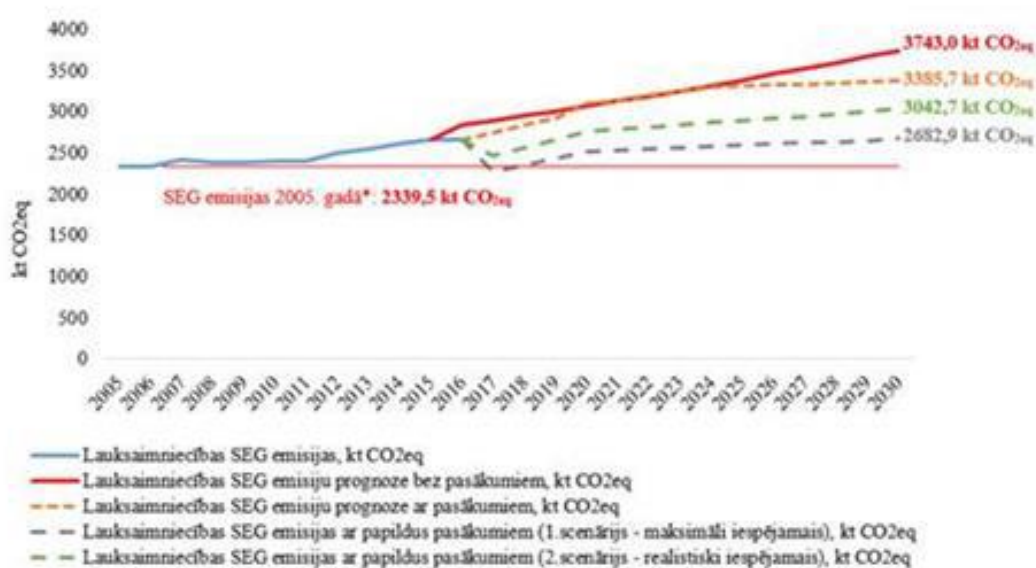
Lauksaimniecības SEG emisijas Latvijā veido metāns (CH_4), vienvērtīgā slāpekļa oksīds (N_2O) un oglekļa dioksīds (CO_2). No lauksaimniecības sektora kopējām SEG emisijām, emisijas no lauksaimniecības augsnēm 2017. gadā veidoja 60,8, no lopu zarnu fermentācijas procesiem – 31,2%, no kūtsmēsļu apsaimniekošanas radīja – 6,8%, savukārt kaļķošana un karbamīda izmantošana kopā veidoja 1,2% kopējo lauksaimniecības emisiju (skat. 5.4. attēlu).

5.4. attēls. Lauksaimniecības sektora SEG emisiju sadalījums 2017. gadā (%) (avots: 2019. gadā iesniegtā SEG inventarizācija).

Salīdzinot ar vidējiem rādītājiem ES valstīs, SEG emisijas uz vienu saražotās lauksaimniecības produkcijas vienību ir samērā augstas. Salīdzinājumā ar pārējām Eiropas valstīm Latvijā ir liels emisiju apjoms uz saražotās produkcijas vienību, kas liecina, ka lauksaimniecībā resursu izmantošana nav efektīva. Attīstībai būtu jāizvēlas ilgtspējīgas intensifikācijas ceļš, atsaistot izmantoto ražošanas faktoru pieaugumu no saražotās produkcijas apjoma pieauguma (LLU, 2017).

Tiek prognozēts, ka SEG emisijas līdz 2020. un 2030. gadam no lauksaimniecības sektora turpinās palielināties (2020. gadā – par 21%, 2030. gadā – par 30%, skat. 5.5. attēlu), galvenokārt, palielinoties kultūraugu sējumu platībai, izmantotā slāpekļa minerālmēsli un kalpojamā materiāla apjomam, kā arī palielinoties liellopu un aitu skaitam (Fizikālās Enerģētikas institūts, 2011, 2015).

Avots: VPP EVIDEnT pētījumu rezultāti

5.5. attēls. Latvijas lauksaimniecības SEG emisijas (2005.-2016.gads), to prognozes (2017.-2030.gads) un samazināšanas iespējas ar pasākumiem (2017.-2030.gads), kt CO₂eq.

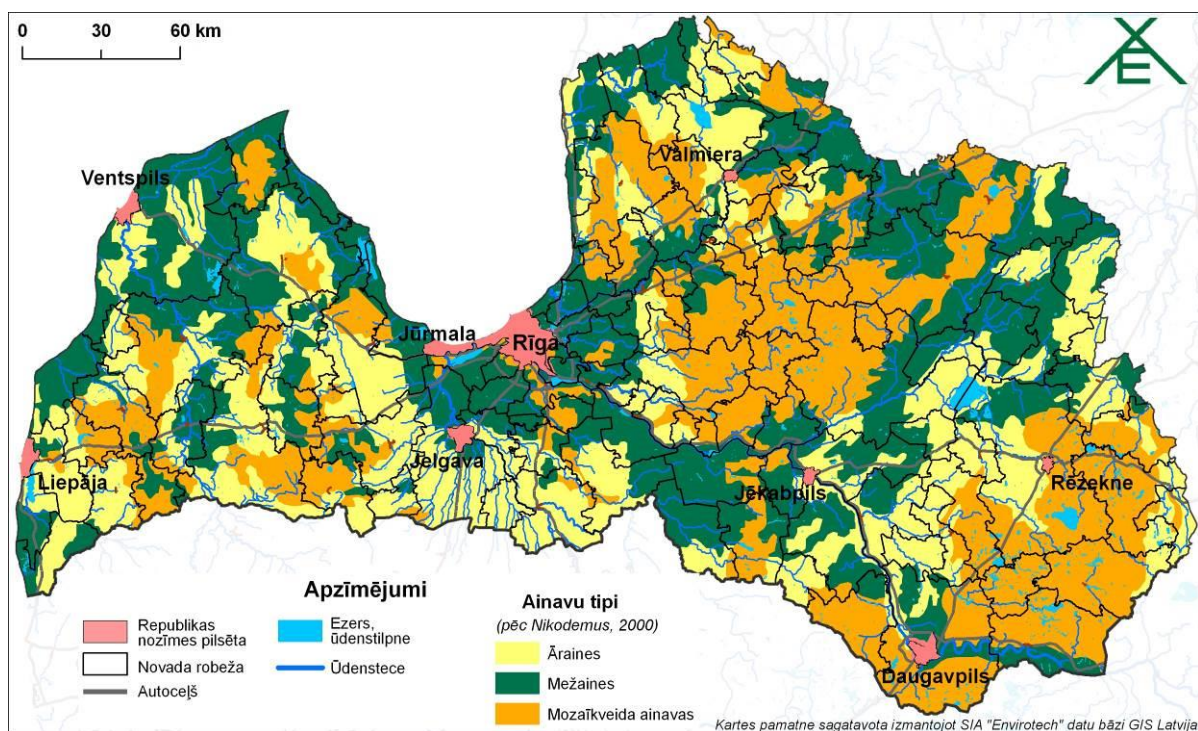
Atbilstoši ES izvirzītajiem mērķiem SEG emisiju samazināšanai ne-ETS sektorā, Latvijai līdz 2020. gadam salīdzinājumā pret 2005. gadu atļauts SEG emisiju palielinājums par 17%, taču jau 2030. gadā ir jāpanāk 6% samazinājums (Prūse, 2018). Konkrēti mērķi SEG emisiju samazināšanai no lauksaimnieciskās darbības nav definēti.

Lai samazinātu SEG emisijas, Latvijā ir izstrādāts Nacionālais enerģētikas un klimata plāns 2021.-2030.gadam, kas nosaka Latvijas valsts enerģētikas un klimata politikas pamatprincipus, mērķus un rīcības virzienus turpmākajiem desmit gadiem, ņemot vērā ieskicētos ilgtermiņa attīstības virzienus, t.sk. ietverot SEG emisiju samazināšanas un CO₂ piesaistes saglabāšanas un palielināšanas pasākumus lauksaimniecības un zemes izmantošanas, zemes izmantošanas maiņas un mežsaimniecības darbībās.

5.8 Ainava

Ainava ir gan cilvēka, gan floras un faunas dzīvesvide. Ainava var būt gan tūrisma resurss, gan kultūrvēsturiska vērtība. Ainavu dažādība ir bioloģisko daudzveidību palielinošs elements.

Latvijai kopumā raksturīgākās ir mozaīkveida, lauksaimniecības zemju (āraines) un meža ainavas (mežaines) (skat. 5.6. attēlu, avots: Nikodemus & al., 2000). Lauksaimniecība, mežsaimniecība un būvniecība ir daži no ainavu visbūtiskāk ietekmējošiem faktoriem Latvijā. Tādējādi ainava ir cieši saistīta ar cilvēka darbību un, līdz ar to, arī ar dažāda līmeņa plānošanas dokumentiem. Pārdomāta plānošana ir viens no nozīmīgākajiem veidiem, kā ainavu saglabāt vai pat paaugstināt tās vērtību.

5.6. attēls *Latvijas ainavu veidi* (avots: AREI)

Teritorijas ar savdabīgām vai daudzveidīgām Latvijai raksturīgām ainavām ir iekļautas īpaši aizsargājamās teritorijās – Aizsargājamo ainavu apvidos (23.02.1999. MK noteikumi Nr.69 „Noteikumi par aizsargājamo ainavu apvidiem”). Šādu teritoriju mērķis ir aizsargāt un saglabāt raksturīgo ainavu un tos ainavas elementus, kas ir būtiski aizsargājamo sugu un biotopu ekoloģisko funkciju nodrošināšanai, Latvijai raksturīgajai kultūrvidei un ainavas daudzveidībai, kā arī nodrošināt sabiedrības atpūtai un tūrismam piemērotas vides saglabāšanu un dabu saudzējošu apsaimniekošanu. Pavisam Latvijā izveidoti deviņi aizsargājamo ainavu apvidi – Augšdaugava, Augšzeme, Ādaži, Kaučers, Nīcgales meži, Veclaicene, Vecpiebalga, Vestiena un Ziemeļgauja.

Latvijas lauku ainavas vērtības jau izsenis ir cieši saistītas ar lauksaimnieciskām aktivitātēm, kuras Latvijas dabas apstākļos uztur ainavu atvērtu un dažādu to, veidojot un uzturot dažādus ainavas elementus, radot vizuāli iespaidīgas un daudzveidīgas skatu ainavas. Liela daļa Latvijas nacionālo ainavu vērtību ir saistīta ar vēsturisku dzīvošanu un strādāšanu laukos, ar senajiem zemkopības izveidotiem ainavu elementiem, kuri veido pamatu mūsdienu ainavas telpiskajai struktūrai, un kuri nereti tiek uzturēti un attīstīti atbilstoši mūsdienu lauksaimnieciskām praksēm un vides kvalitātes prasībām. Var teikt, ka lauksaimnieciskā darbība ir bijusi un būs būtiska Latvijas ainavas veidotāja un tādējādi ir svarīgs nosacījums ainavas kvalitātes veidošanai atbilstoši Eiropas Ainavu konvencijas (EAK) pamatnostādnēm, kuras ir pamatā

2013. gadā pieņemtajām Latvijas Ainavu politikas pamatnostādnēm (LAPP) 2013.-2019. gadam.

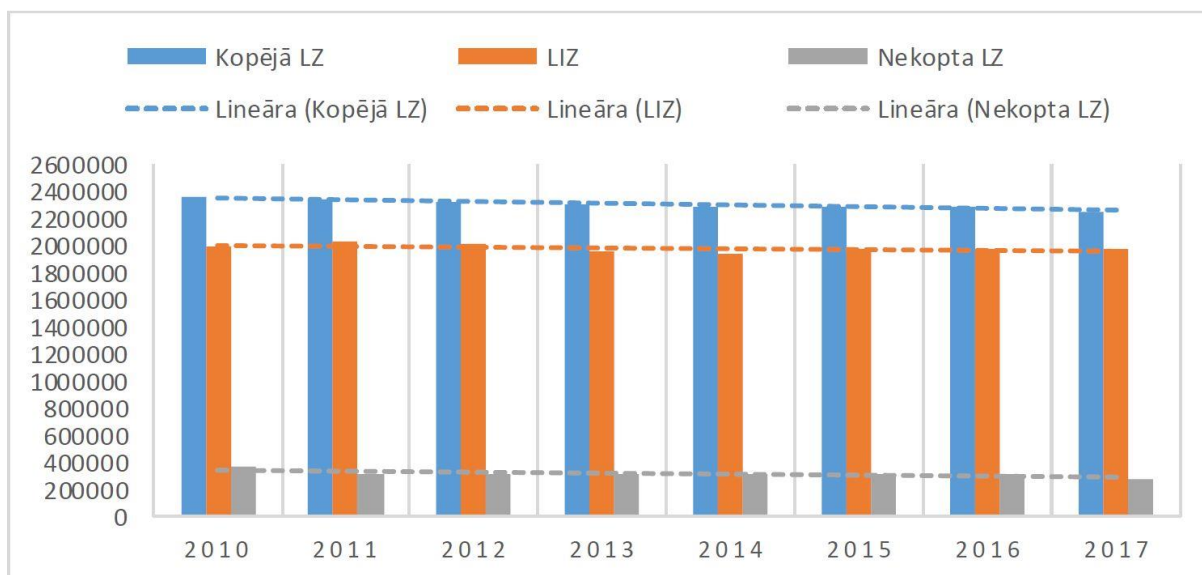
Latvijas ainavai ir izteikti reģionālas raksturiezīmes, kuras ir veidojušās ilgstošā laikposmā, mijiedarbojoties dabas un cilvēka saimnieciskajai darbībai.

Kā galvenais mērķis LAPP ir izvirzīts daudzfunkcionālas un kvalitatīvas ainavas uzturēšana, kas visā Latvijā uzlabo cilvēku dzīves kvalitāti, veicina vietu, reģionu un valsts ekonomisko aktivitāti un atpazīstamību, kā arī nodrošina bioloģisko daudzveidību. Mūsdienās lauku ainava ir būtisks vietu attīstības un reģionālās un lokālās identitātes resurss. Tādēļ kvalitatīvu ainavu veidošanā KLP ir jābūt līdzsvarotai ar tām politikām un praksēm, kas veido ainavas pievilcīgas tūrismam un rekreācijai, paaugstina bioloģisko daudzveidību un iespējo daudzveidīgas ekonomiskās aktivitātes.

Lai arī izpratne par to, kas ir augstvērtīga ainava, var būt subjektīva, ainavas kvalitātes vērtēšanai iespējams izmantot fizikālus rādītājus, kas raksturo tās telpisko struktūru. Latvijas sabiedrībā, kā arī zinātnieku aprindās, kā augstvērtīgāku uztver mozaīkveida ainavu, kuru veido lielāks ainavas elementu un zemes lietojuma veidu/telpisko vienību skaits. Kā negatīva iezīme tiek vērtēta ainavas homogenizācija jeb ainavas elementu un zemes lietojuma veidu daudzveidības mazināšanās. Šim homogenizācijas procesam ir dažādas izpausmes atšķirībā no ainavas ģeogrāfiskā novietojuma (t.sk., teritorijas biofizikālajiem apstākļiem). Latvijas teritorijā ainava nav viendabīga – tās raksturu nosaka dabas apstākļi (reljefs, klimats, augsnes, mitruma apstākļi u.c.), kā arī dominējošais zemes lietojuma veids, ko savukārt ietekmē arī sociālekonomiskie apstākļi (attālums no lielām apdzīvotām vietām, iedzīvotāju skaits un vecumstruktūra, nodarbinātība u.c.).

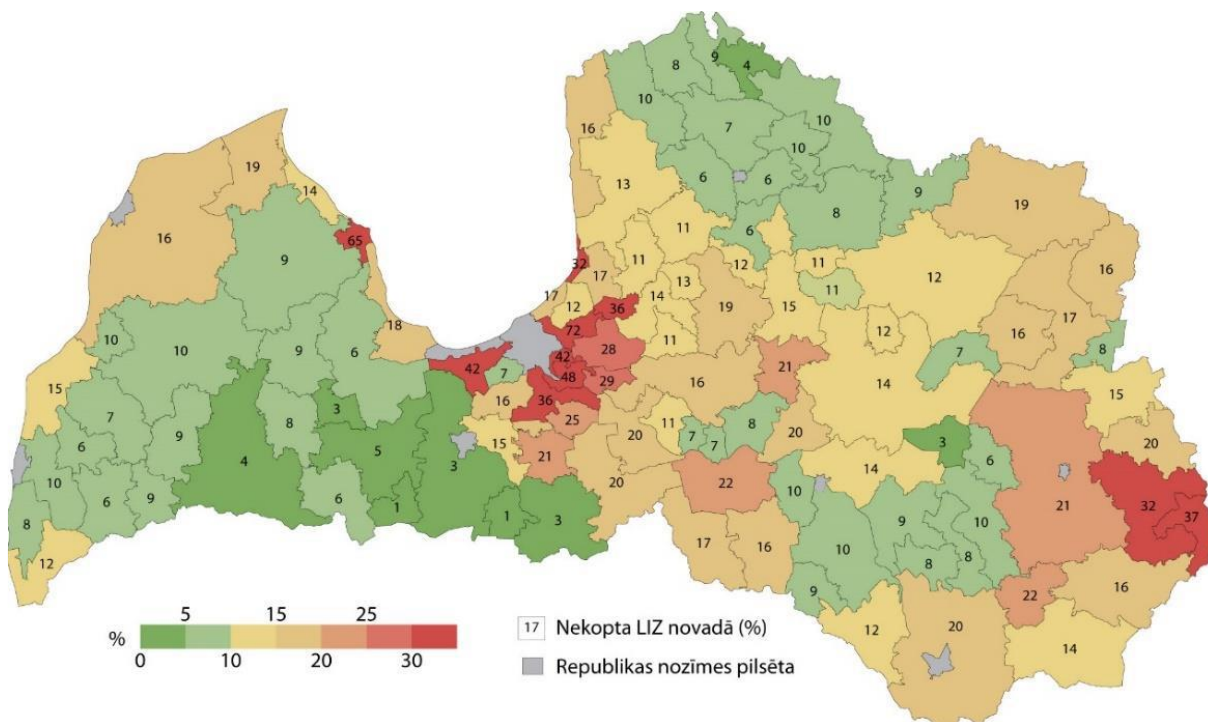
Ainava ir mainīga: mainoties zemes apsaimniekošanas praksei, mainās zemes lietojuma veidu telpiskā struktūra un līdz ar to arī ainava. Šo procesu ietekmē dažādas sociālekonomiskas vai politiskas pārmaiņas, zemes reformas, kā arī zemes lietojuma prioritāšu maiņa un ar to saistītā lauku atbalsta politika.

Zemes lietojumveida maiņas tendences norāda uz pēdējos gados vērojamu lauksaimniecības intensifikāciju, kas neizbēgami ietekmē arī lauku ainavu. Ainavas elementu (koku puduru, atsevišķu viensētu, laukmaļu) izzušana ir saistāma ar lauku masivizāciju, meliorācijas sistēmu atjaunošanu, īpašuma struktūras maiņu – konsolidāciju. Vienlaikus jau kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas pagājušā gadsimta 90. gados galvenā problēma ainavā ir bijusi lauksaimniecības zemju pamešana un/vai apmežošana, kas uzsvēta arī LAPP. Neapsaimniekoto lauksaimniecības zemju platības Latvijā palielinājās līdz šā gadsimta sākumam, taču līdz ar iestāšanos ES šī tendence ir mazinājusies un pēdējos gados pat vērojams nekopto platību kritums (skat. 5.7. attēlu).

5.7. attēls. Lauksaimniecības zemju platību dinamika (tūkst. ha)(2010-2017. gads) (avots: LAD).

Neizmantoto lauksaimniecības zemju īpatsvara atšķirības ir izteikti reģionālas un katrā reģionā to nosaka atšķirīgi virzītājspēki. Piemēram, Pierīgas reģionā lauksaimniecības zemes netiek izmantotas zemes dārdzības dēļ, liela daļa kādreizējo lauksaimniecības zemju ir transformētas par dzīvojamās apbūves teritorijām, savukārt atlikušās, bieži vien rezervētas tālākai suburbanizācijas attīstībai. Augstieņu teritorijās (Vidzemes, Latgales, Augšzemes, Alūksnes) lauksaimniecības zemju pamešana ir saistīta ar apgrūtināšiem agro-ekoloģiskajiem apstākļiem (saposmots reljefs, mazauglīgas augsnes u.c.) un marginālu (lauksaimniecībai ekonomiski nelabvēlīgu) novietojumu (skat. 5.8. attēlu). Līdz ar Latvijas pievienošanos KLP lauksaimniecības zemju pamešanas process ir praktiski apstādināts, tomēr lauksaimniecības zemes, kas atrodas šajās teritorijās, vēl joprojām ir pakļautas paaugstinātam pamešanas riskam.

5.8. attēls. Nekoptās lauksaimniecībā izmantojamās zemes (%) pa novadiem, 2017.g. (avots: Nikodemus & al., 2018).

Kopumā lauku ainavas elementi visā Latvijas teritorijā ir līdzīgi. Nozīmīgākie lauksaimniecības zemēs: koku ieskaudas viensētas, atsevišķi stāvoši koki lauka vidū un koku grupas (puduri lauka vidū), alejas, augļu dārzi, lielās un mazās upes, grāvji, krūmāji, ezeri, fermas un lauksaimniecības ražotnes, ceļi. Savukārt teritorijas reljefa formas pašas par sevi arī ir ainavas elementi, kas nosaka šo elementu izkārtojumu, dažādību un formas, kas ietekmē un veido ainavas vizuālo kvalitāti un bioloģisko daudzveidību.

Ainavas vizuālā kvalitāte un to veidojošie lauku ainavas elementi ir cieši saistīti ar ainavas tipu (līdzenuma, viļņota līdzenuma vai pauguraines ainava) un ainavas apsaimniekošanu (t.sk., vēsturisko ainavas veidošanos). Lauksaimniecības industrializācijas laikmetā 20. gs. laikā daudzas lauksaimniecībai īpaši piemērotās līdzenuma ainavas ir vienveidotas (homogenizētas), novācot lauksaimniecībai traucējošos elementus (viensētas, koku grupas, atsevišķus kokus u.c.), meliorējot, iztaisnojot mazās upes un ceļus. Tādējādi ir izveidojušās plašas un atklātas lauksaimniecības zemju ainavas, kas mūsdienās ir kļuvušas par ainavu (skatu ainavu) vērtībām. Tomēr šajās intensīvajās lauksaimniecības ainavās joprojām ir saglabāties pietiekami liels elementu īpatsvars, kuru uzturēšanai, uzlabošanai un jaunu ainavekoloģiski funkcionālu elementu veidošanai lauksaimniecības un lauku attīstības politikās netiek pievērsta atbilstoša uzmanība (šo elementu uzturēšana ir nosacījums arī bioloģiskās daudzveidības uzturēšanai šajās ainavās).

Pauguraiņu ainavas elementu ziņā ir daudzveidīgākas par līdzenuma ainavām, ko nosaka reljefa daudzveidība un teritorijas apsaimniekošanas raksturs. Pārsvārā tās ir ekstensīvas lauksaimniecības teritorijas, kuru uzturēšana ir cieši saistīta ar ES platību maksājumiem, nišu un bioloģisko lauksaimniecību, otro māju un lauku tūrisma dzīvesveida attīstību. Ainavu vizuālo kvalitāti te nosaka skatu vietu un ainavas elementu daudzveidība. Tādējādi šīs ainavas ir būtiskas tieši vietējās ekonomikas attīstībai kā tūrisma, rekreācijas un otro (vasaras) māju vietu resurss. Taču vizuāli kvalitātes un bioloģiskās daudzveidības nosacījums ir cilvēka saimnieciskā darbība – galvenokārt, lauksaimniecība. Šīs teritorijas ir tās, kas mūsdienās ir pakļautas homogenizācijai, galvenokārt lauksaimniecības darbību izsīkšanas rezultātā. Galvenā lauksaimniecības raksturiezīme mūsdienās šajās ainavās ir lopkopība – dažādas pļavu un ganību ainavas.

Kopš 2015. gada, lai saņemtu zaļināšanas maksājumu, lauksaimniekiem 5% saimniecības aramzemes platības jāuztur ekoloģiski nozīmīgas platības, ko var īstenot arī uzturot platības, kurās atrodas ainavu elementi: aizsargājамie dižkoki, alejas un dižakmeņi, koku vai krūmu puduri vai akmeņu kaudzes, dīķi un grāvji.

5.9 Kultūrvēsturiskie objekti

UNESCO Vispārējā deklarācijā ir uzsvērts, ka kultūras daudzveidība līdzās bioloģiskajai daudzveidībai ir cilvēces kopējais mantojums. Kultūrvēsturiskajam mantojumam un nemateriālai kultūrai ir būtiska nozīme tūrisma un lauku tūrisma attīstībā. Nemateriālā kultūra un kultūras pakalpojumu pieejamība ir viens no faktoriem, kas veicina iedzīvotāju palikšanu lauku teritorijās. Aptuveni 85 % valsts aizsardzībā esošu kultūras pieminekļu atrodas privātīpašumā. Daļa kultūras pieminekļu atrodas sliktā tehniskā stāvoklī, netiek nodrošināta to uzturēšana atbilstoši pastāvošajiem noteikumiem.

Saskaņā ar Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas datiem Valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā ir 8584 pieminekļi, tai skaitā:

- 5183 valsts nozīmes pieminekļi (no tiem 3410 arhitektūras pieminekļi, 2492 arheoloģijas pieminekļi, 11 industriālie pieminekļi, 2494 mākslas pieminekļi, 46

pilsētībūvniecības pieminekļi, 113 vēstures pieminekļi un 18 vēsturiska notikuma vietas);

- 3401 vietējās nozīmes pieminekļi (no tiem 2134 arhitektūras pieminekļi, 1011 arheoloģijas pieminekļi, 1 industriālais piemineklis, 217 mākslas piemineklis, 5 pilsētībūvniecības pieminekļi, 3 vēstures pieminekļi un 3 vēsturiska notikuma vietas).

Lauksaimniecība un kultūrvēsturiskie objekti pārsvarā sadzīvo bez konfliktiem, viens otru nozīmīgā mērā neietekmējot, bet LAP 2020 ir arī LEADER atbalsta projekti kultūras objektu atjaunošanai.

5.10 Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas

Saskaņā ar 02.03.1993. likumu „Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām” Latvijā ir šāda veida īpaši aizsargājamās dabas teritorijas:

5. pants. Dabas parki

(1) Dabas parki ir teritorijas, kas pārstāv noteikta apvidus dabas un kultūrvēsturiskās vērtības un kas ir piemērotas sabiedrības atpūtai, izglītošanai un audzināšanai.

(2) Atpūtas organizēšana un saimnieciskā darbība dabas parkos veicama, nodrošinot tajos esošo dabas un kultūrvēsturisko vērtību saglabāšanu.

6. pants. Dabas pieminekļi

(1) Dabas pieminekļi ir atsevišķi, savrupi dabas veidojumi: aizsargājamie koki, dendroloģiskie stādījumi, alejas, ģeoloģiskie un ģeomorfoloģiskie dabas pieminekļi un citi dabas retumi, kam ir zinātniska, kultūrvēsturiska, estētiska vai ekoloģiska vērtība.

(2) Lai nodrošinātu aizsargājamo koku un akmeņu saglabāšanu un to apskates iespēju, aizsargāta tiek arī teritorija 10 metru rādiusā ap akmeņiem un teritorija zem koku vainagiem, kā arī 10 metru rādiusā ap tiem, skaitot no koka vainaga projekcijas.

7. pants. Dabas liegumi

Dabas liegumi ir cilvēka darbības mazpārveidotas vai dažādā pakāpē pārveidotas dabas teritorijas, kas ietver īpaši aizsargājamo savvaļas augu un dzīvnieku sugu dzīvotnes un īpaši aizsargājamus biotopus.

7.¹ pants. Aizsargājamās jūras teritorijas

Aizsargājamās jūras teritorijas ir vietas Latvijas Republikas teritoriālajā jūrā, ekskluzīvajā ekonomiskajā zonā vai kontinentālajā šelfā, kuras izveidotas īpaši aizsargājamo biotopu un īpaši aizsargājamo sugu dzīvotņu, kā arī migrējošo putnu nozīmīgu barošanās un ziemošanas vietu aizsardzībai.

8. pants. Aizsargājamo ainavu apvidi

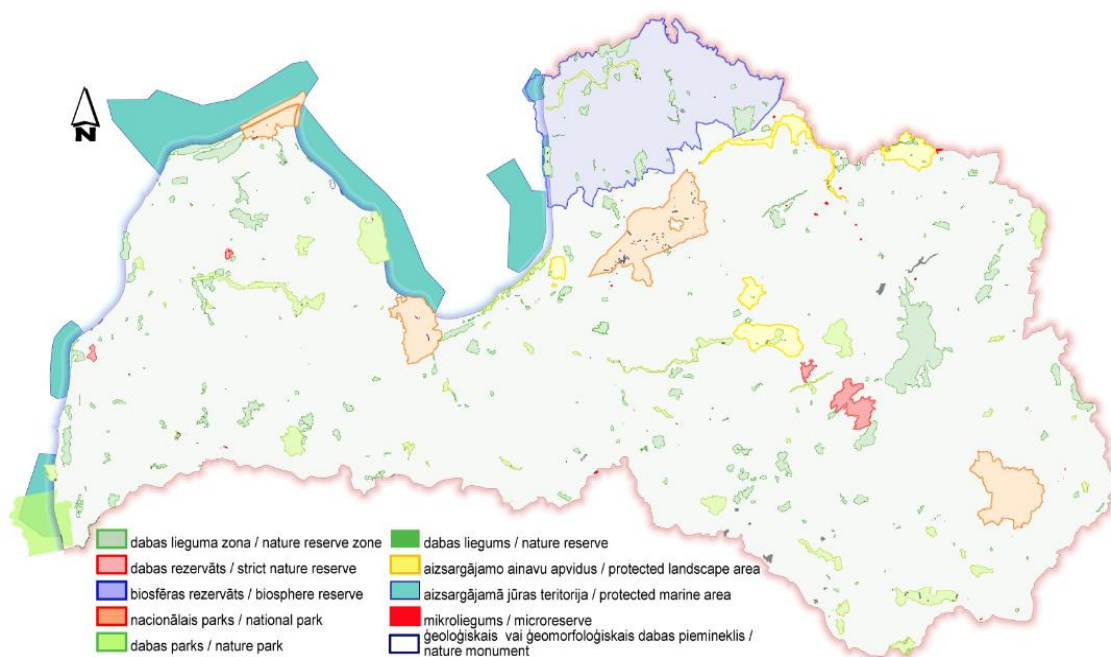
Aizsargājamo ainavu apvidi ir teritorijas, kas izceļas ar savdabīgu vai daudzveidīgu ainavu. To mērķis ir aizsargāt un saglabāt raksturīgo ainavu un tos ainavas elementus, kas ir būtiski aizsargājamo sugu un biotopu ekoloģisko funkciju nodrošināšanai, Latvijai raksturīgajai

kultūrvidei un ainavas daudzveidībai, kā arī nodrošināt sabiedrības atpūtai un tūrismam piemērotas vides saglabāšanu un dabu saudzējošu apsaimniekošanu.

Eiropas nozīmes aizsargājamās dabas teritorijas (Natura 2000) ir vienots Eiropas nozīmes aizsargājamo dabas teritoriju tīkls. Tajā ietilpst īpaši aizsargājamās dabas teritorijas, kuras attiecīgajā bioģeogrāfiskajā rajonā būtiski sekmē īpaši aizsargājamiem biotopu veidiem vai īpaši aizsargājamām sugām labvēlīga aizsardzības statusa saglabāšanu vai atjaunošanu, var būtiski veicināt Natura 2000 tīkla vienotību, kā arī būtiski sekmē bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu attiecīgajā bioģeogrāfiskajā rajonā.

Pavisam Latvijā ir (skat. 5.9. attēlu):

- 4 dabas rezervāti;
- 4 nacionālie parki;
- 1 biosfēras rezervāts;
- 42 dabas parki;
- 355 dabas pieminekļi;
- 260 dabas liegumi;
- 7 aizsargājamās jūras teritorijas;
- 9 aizsargājamo ainavu apvidi.

5.9. attēls *Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas Latvijā (avots: DAP).*

Īpaši aizsargājamajās dabas teritorijās vislielāko platību aizņem meži (49%) un lauksaimniecības zeme (24 %), savukārt 12 % – ūdeņi, 14 % – purvi un 1 % – citi biotopi. 346 no augstākminētajām īpaši aizsargājamām dabas teritorijām ir iekļautas Natura 2000 teritoriju tīklā. Tās kopā aizņem 12% jeb 793265 ha no Latvijas kopplatības. Šīm teritorijām ir atšķirīgi aizsardzības un apsaimniekošanas režīmi: no minimāliem ierobežojumiem aizsargājamo ainavu apvidos līdz pat pilnīgam saimnieciskās darbības aizliegumam dabas rezervātos.

6. KLP SP PAREDZĒTĀS INTERVENČES AR ATBILSTOŠO FINANSĒJUMU

KLP SP kā pasākumu kopums jeb sistēma ir ar vispār nacionālu ietekmi, tostarp arī attiecībā uz vidi un dabas vērtībām. Piemēram, *“Ilgspēju sekmējošā ienākumu pamatatbalsta”* (ISIP) mērķa platība ir visa atbalsttiesīgā lauksaimniecības zeme 1 740 076 ha jeb 27 % visas Latvijas platības. Minētais KLP SP atbalsts un daudzi citi tiešā veidā gan ir pārsvarā vērsti uz lauksaimniecības efektivitātes un pievienotās vērtības palielināšanu, nevis vides un dabas aizsardzību, tāpēc ietekmes uz vides un dabas aizsardzību šiem atbalsta veidiem ir tikai blakusietekmes, pārsvarā ar mazu intensitāti. Tomēr līdztekus šādiem atbalsta veidiem ar netiešu ietekmi KLP SP paredz arī intervences ar finansējumu, kas tieši vērsts uz vides aizsardzību, piemēram, LA4.5. *“Atbalsts neienesīgām investīcijām – Mākslīgo mitrzemju izveide”*. Piemēram, intervencei TM4.1. *“Atbalsts par videi un klimatom labvēlīgu lauksaimniecības praksi”*, kura gan atbalsta lauksaimniecisko ražošanu, tomēr ar fokusu tieši uz nelabvēlīgas ietekmes uz vidi samazināšanu, mērķa platība ir 489 143 ha jeb 7,5% Latvijas teritorijas, bet ir arī citas intervences ar akcentu uz vides un dabas aizsardzību ar mērķa platībām, kas kopumā nosedz ap piektdaļu Latvijas, kas ir vispār nacionāli nozīmīgi. Platību noteikt precīzāk nav iespējams, jo tikai daļā intervenču ir definēta mērķa platība, kamēr liela daļa intervenču ir vērstas uz citiem rādītājiem: saimniecību skaits, lopu skaits, stropu skaits u.c., kas visi ir saistīti arī ar platības hektāriem, bet šī saistība nav precīza, kā arī dažādu intervenču mērķa platības daļēji pārklājas neidentificējamā mērā (to varētu identificēt tikai pēc KLP SP izpildes).

KLP SP paredzētās intervences pa intervenču veidiem un grupām ar atbilstošo finansējumu ir apkopotas 6.1. tabulā.

Pieņemot, ka Latvijas valsts gada budžets vidēji svārstās ap 10 miljardiem eiro, KLP SP paredzētais lauku attīstības finansējums 2023-2027 periodā ir ~25% gada budžeta jeb vidēji katrā no pieciem perioda gadiem – 5% gada budžeta. Šāda apjoma valsts finansējums vienai tautsaimniecības nozarei kapitālistiskā brīvā tirgus ekonomikā ir uzskatāms par ļoti būtisku. Jau provizorisks skrīningā ir redzams, ka plānoto pasākumu mērķu ietekmes uz vidi paredzētas tikai pozitīvas vai vismaz nenegatīvas (neitrālas), tāpēc pēc maksimālās piesardzības principa, lai mākslīgi nepalielinātu KLP SP ietekmes uz vidi pozitīvo vērtējumu, no visām intervencēm ir atsevišķi izdalītas tās, kurām būs reālas faktiskas izpausmes dabā, tostarp, bet ne tikai tieši vides kvalitātei paredzēti pasākumi (skat. 6.1. tabulā labējās kolonnas *“Ar ietekmi uz vidi”*: skaidrojums tālāk 7.2.1. apakšnodaļā), kas veido četras piektdaļas kopējā finansējuma jeb 4% gada budžeta piecu gadu periodā, kas ir nenoliedzami nozīmīgs ieguldījums (summā ar daudziem citiem finansējuma veidiem tieši vai netieši vides aizsardzības mērķiem, ko paredz citi Latvijas nacionāla līmeņa plānošanas dokumenti, skat. 3.3.3. nodaļu).

6.1. tabula. KLP SP paredzētais lauku attīstības finansējums 2023-2027 pa intervencu grupām un intervencēm

Nosaukums	Kods	KLP SP intervences	Kopā		Rezultāti	Ar ietekmi uz vidi	
		Intervences	EUR	%		EUR	%
LA1.Profesionālās zināšanas un prasmju pilnveide	LA1.1.	Mācības	6 000 000	0,24	R1,R28	6 000 000	0,24
	LA1.2.	Konsultantu mācības	800 000	0,03	R1,R28	800 000	0,03
	LA1.3.	Informatīvie pasākumi	1 500 000	0,06	R1,R28	1 500 000	0,06
LA2.Konsultāciju pakalpojumi	LA2.1.	Individuālu (vienreizēju) konsultāciju pakalpojumi	7 000 000	0,28	R1,R28	7 000 000	0,28
	LA2.2.	Daudzgaļu konsultāciju pakalpojumi ('inkubācija')	2 200 000	0,09	R1,R28	2 200 000	0,09
LA3.	LA3.	Demonstrējumi	1 500 000	0,06	R1,R28	1 500 000	0,06
LA4.Atbalsts ieguldījumiem	LA4.1.	Atbalsts ieguldījumiem lauku saimniecībās	95 581 226	3,84	R3,R9,R14,R16	95 581 226	3,84
	LA4.2.	Atbalsts ieguldījumiem pārstrādē	35 000 000	1,41	R39		
	LA4.3.	Atbalsts ieguldījumiem lauksaimniecības un mežsaimniecības infrastruktūras attīstībā	36 000 000	1,45	R27	36 000 000	1,45
	LA4.4.	Atbalsts ieguldījumiem nelauksaimniecības aktivitāšu īstenošanai	6 000 000	0,24	R14,R39	6 000 000	
	LA4.5.	Atbalsts ieguldījumiem neienesīgām investīcijām - Mākslīgo mitrzemju izveide	1 000 000	0,04	R27	1 000 000	0,04
	LA4.6.	Atbalsts ieguldījumiem neienesīgām investīcijām - Bioloģiski vērtīgo zālāju atjaunošana	2 000 000	0,08	R27	2 000 000	0,08
LA5.	LA5.	Atbalsts uzņēmējdarbības uzsākšanai, attīstot mazās lauku saimniecības	30 000 000	1,20	R6,R42	30 000 000	1,20
LA6.	LA6.	Gados jaunu lauksaimnieku darījumdarbības uzsākšana	41 946 904	1,68	R6,R36	53 757 114	2,63
LA7.	LA7.1	Meža ieaudzēšana un kopšana	4 055 000	0,16	R17	**Pieskaitīts LA8	
	LA7.2	Atbalsts meža bojājumu profilaksei un atjaunošanai, ko nodarījušas dabas katastrofas	1 000 000	0,04	R17	**Pieskaitīts LA8	
LA8.	LA8.	Ieguldījumi meža ekosistēmu noturības un ekoloģiskās vērtības uzlabošanai	11 675 000	0,47	R30	16 730 000	0,67
LA9.	LA9.	Ražotāju grupu un organizāciju izveide	3 000 000	0,12	R10		
LA10.Vidiskās, klimatiskās un citas pārvaldības saistības	LA10.1.	Zaļās joslas	24 000 000	0,96	R21,R24	24 000 000	0,96
	LA10.2.	Vidi saudzējošā dārzkopība	7 609 226	0,31	R22	7 609 226	0,31
	LA10.3.	Paaugstinātu labturības prasību un emisiju mazinošā lopkopība	45 114 529	1,81	R13,R43,R44	45 114 529	1,81
	LA10.4.	Biškopības vienību apsaimniekošana apputeksnēšanas vajadzībām	7 675 843	0,31	R35	7 675 843	0,31
	LA10.5.	Zālāju biotopu apsaimniekošana	36 935 939	1,48	R7,R31	36 935 939	1,48
LA11.	LA11.	Bioloģiskā lauksaimniecība	159 615 109	6,41	R6,R13,R29,R43	159 615 109	6,41
LA12.	LA12.	NATURA2000 teritorijas (meža platības)	11 925 000	0,48	R7,R33	11 925 000	0,48
LA16.Sadarbība	LA16.1.	Atbalsts EIP lauksaimniecības ražīguma un ilgtspējas darba grupu izveidei un darbībai	12 000 000	0,48	R1,R3,		
	LA16.2.	Atbalsts jaunu produktu, metožu, procesu un tehnoloģiju izstrādei (saimniecības līmenī)	5 500 000	0,22	R3, R39		
	LA16.3.	Produktu virzība tirgū un tūrisma pakalpojumu mārketinga	2 500 000	0,10	R39		
LA17.	LA17.	Riska pārvaldības instrumenti. Ražas, dzīvnieku, sējumu un stādījumu apdrošināšanas prēmija	36 125 000	1,45	R5		
LA18.	LA18.	Pārtikas kvalitātes shēmas	12 000 000	0,48	R10		
LA19.Atbalsts LEADER vietējai attīstībai	LA19.1.	Darbību īstenošana saskaņā ar vietējās attīstības stratēģiju, tostarp sadarbība;	49 164 000	1,97	R38		
	LA19.2.	Pārtikas īso piegāžu ķēžu darbības veicināšana, zaļie iepirkumi;	14 460 000	0,58	R38		
	LA19.3.	Vietējās rīcības grupas darbības nodrošināšana, teritorijas aktivizēšana	8 676 000	0,35	R38		
Tehniskā palīdzība	TP	Tehniskā palīdzība	45 915 943	1,84			
TKO1.	TKO1.	Intervences augļu un dārzeņu sektorā	3 600 000	0,14	R10		
TKO2.	TKO2.	Intervences citos sektoros	4 000 000	0,16	R10		
TKO3.Intervences biškopībā	TKO3	Intervences biškopības produktu sektorā, t.sk.:	3 288 040	0,13	R35		
	TKO3.1.	Konsultāciju pakalpojumi, tehniskais atbalsts, apmācība, informācija, paraugprakse;	143 736				
	TKO3.2.	Ieguldījumi materiālajos un nemateriālajos aktīvos, bišu parazītu un slimību apkarošana;	44 500				
	TKO3.3.	Ieguldījumi materiālajos un nemateriālajos aktīvos, mainīgajam klimatam pielāgota pārvaldība;	13 100				
	TKO3.4.	Ieguldījumi materiālajos un nemateriālajos aktīvos, bišu skaita atjaunināšana;	4 900				
	TKO3.5.	Sadarbība ar specializētām struktūrām pētniecībai biškopības un biškopības produktu jomā;	62 658				
	TKO3.6.	Veicināšana, saziņa un mārketinga, tirgus uzraudzība, informētība par biškopības produktiem;	17 000				
	TKO3.7.	Produkta kvalitāti uzlabojoša rīcība.	42 910				
TM1.	TM1.	Ilgtspēju sekmējošais ienākumu pamatatbalsts (ISIP)	803 951 274	32,29	R4,R7	834 472 022	33,51
		Ilgtspēju sekmējošais ienākumu pamatatbalsts (ISIP) diferencētā daļa	30 520 748	1,23		***Pieskaitīts ISIP	
	TM1.1.	Maksājums maziem lauksaimniekiem (MLS)	37 316 500	1,50	R4,R6	172 126 031	6,91
TM2	TM2	Ilgtspēju sekmējošais pārdalošais ienākumu papildatbalsts (PM)	134 809 531	5,41		****Pieskaitīts TM1.1	
TM3.	TM3.	Ienākumu papildatbalsts gados jaunajiem lauksaimniekiem, platībmaksājumi;	11 810 210	0,47	R6,R36	Pieskaitīts LA6	
TM4. Klimatiskās un vidiskās shēmas (ekoshēmas)	TM4.1.	Atbalsts par videi un klimatam labvēlīgu lauksaimniecības praksi	97 096 382	3,90	R22,R24	97 096 382	3,90
	TM4.2.	Ekoloģiski nozīmīgas platības, t.sk.:	67 625 680	2,72	R19,R24,R34	67 625 680	2,72
		Slāpekli piesaistoši kultūraugi	25817776				
		Aramzemē sēti zālāji ar tauriņziežiem >50%	9411552				
		Nektāraugi	1911185				
		Zaļmēslojuma augi	18274170				
		Starpkultūras	6030638				
		Zālāju pasējs	6180359				
	TM4.3.	Optimāla augsnes pH līmeņa uzturēšana augu augšanai	13 000 000	0,52	R19	13 000 000	0,52
	TM4.4.	Saudzējošā lauksaimniecības prakse, t.sk.	30 046 667	1,21	R19,R24	30 046 667	1,21
		Minimālā apstrāde	20100531				
		Tiešā sēja un joslu apstrāde	9946136				
	TM4.5.	Oglekļa dioksīda un amonjaka emisijas mazinoša lauksaimniecības prakse, t.sk.	25 154 552	1,01	R20,R24	25 154 552	1,01
		Šķīdumēsļu izklāde ar inž.	3167789				
		Precizā min.mēsļu, AAL izkl.	21986763				
	TM4.6.	Zālāju saglabāšanas veicināšana lopkopības saimniecībās	97 548 295	3,92	R14,R20	97 548 295	3,92
	TM4.7.	Bioloģiskās ražošanas prakses veicināšana	107 667 000	4,32	R29	107 667 000	4,32
TM5.Saistītais ienākumu atbalsts	TM5.	Saistītais ienākumu atbalsts	257 037 678	10,32	R8		
	TM5.1.	Saistītais ienākumu atbalsts par slaucamām govīm	140792370				
	TM5.2.	Saistītais ienākumu atbalsts par liellopiem	35047890				
	TM5.3.	Saistītais ienākumu atbalsts par aitām	3629180				
	TM5.4.	Saistītais ienākumu atbalsts par kazām	456160				
	TM5.5.	Saistītais ienākumu atbalsts par dārzeniņiem	10068205				
	TM5.6.	Saistītais ienākumu atbalsts par augļiem un ogām	5718010				
	TM5.7.	Saistītais ienākumu atbalsts par cietes kartupeļiem	1035730				
	TM5.8.	Saistītais ienākumu atbalsts par sertificētiem sēklas kartupeļiem	801090				
	TM5.9.	Saistītais ienākumu atbalsts par sertificētu labības sēklu	3654165				
	TM5.10.	Saistītais ienākumu atbalsts par sertificētām stiebrzāļu un lopbarības augu sēklām	1456960				
	TM5.11.	Saistītais ienākumu atbalsts par vasaras rapsi un vasaras rīpsi	3680390				
	TM5.12.	Saistītais ienākumu atbalsts par miežiem	15488485				
	TM5.13.	Saistītais ienākumu atbalsts par rudzu populācijas šķimēm	937500				
	TM5.14.	Saistītais ienākumu atbalsts par proteīnaugiem	34271543				
Kopā			2 489 947 276	100,00		1 997 680 615	80,46

7. KLP SP IETEKMES IDENTIFICĒŠANA UN NOVĒRTĒŠANA

7.1. KLP SP paredzēto intervenču sistēmiskā ietekme vides un dabas komponentu līmenī, konteksta rādītāji

KLP SP kā pasākumu kopuma jeb sistēmas ietekme ir jāvērtē, ņemot vērā tā iespējamās pozitīvās un negatīvās, tiešās un sekundārās, īslaicīgās un noturīgās, kā arī īsā, vidējā un ilgā termiņā realizējošās ietekmes uz dažādām vides komponentēm. Jāapskata arī pārrobežu ietekmes uz vidi, kas sagaidāmas KLP SP iekļauto prioritāšu un pasākumu īstenošanas rezultātā.

Ņemot vērā, ka KLP SP ir plānošanas dokuments un tajā paredzētais atbalsts noteiktām ar lauksaimniecību un lauku vidi saistītām darbībām skars ļoti dažādas tautsaimniecības jomas un sociālos aspektus vidējā un arī ilgtermiņā, var apgalvot, ka nozīmīgākās un grūtāk paredzamās/prognozējamās ietekmes būs tieši netiešās un ilgtermiņa izmaiņas. Paredzama arī dažādu Programmas atbalstīto elementu savstarpēji kompensējoša ietekme uz atsevišķiem vides komponentiem, kā arī negatīvo un pozitīvo ietekmju akumulēšanās ilgākā laika periodā programmas veiksmīgas realizācijas gadījumā.

Īstermiņa ietekmes pamatā saistītas ar prioritāšu ietvaros īstenoto pasākumu ieviešanas procesu (konkrētām darbībām). Tās lielākoties ir pārejošas un tiešas ietekmes, piemēram, gaisa kvalitātes pasliktināšanās būvdarbu dēļ, troksnis, zemsedzes bojājumi u.tml. Vairums šo ietekmju izbeidzas līdz ar konkrēto darbību izbeigšanos. Tomēr vairākos gadījumos īstermiņa negatīvās ietekmes nomaina paliekošas negatīvas sekas, kuru nozīmīgums laika gaitā var palielināties, piemēram, meliorācijas pasākumu ietekme uz bioloģisko daudzveidību dabiski mitrās un pārmitrās teritorijās.

Ilgtermiņa ietekmes parasti ir saistītas arī ar atbalstāmo aktivitāšu īstenošanas rezultātā sagaidāmajām izmaiņām ekonomiskajās aktivitātēs, tautsaimniecības struktūrā, skarto teritoriju iedzīvotāju nodarbinātību un izglītības līmeni (jo īpaši attiecībā uz izpratni par vides un dabas aizsardzības pasākumu nozīmi). Nosakot ilgtermiņa ietekmes, jāņem vērā arī kopējās sociālekonomiskās izmaiņu tendences lauku teritorijā jeb t.s. virzošie spēki.

Nozīmīgākie vides indikatori (komponentes) šajā novērtējumā pamatā tiek pieņemti, balstoties gan uz Eiropas Komisijas izstrādātiem dokumentiem: “EK Lauksaimniecības un lauku attīstības ģenerāldirektorāts-C.4. Nodaļa (2019): KLP stratēģiskā plāna stratēģiskā vides novērtējuma darba uzdevuma indikatīvs izklāsts. Rīks 1.3.-7. tematiskā darba grupa “Gatavošanās KLP stratēģiskā plāna *ex-ante* novērtējumam” (EC Directorate-General for Agriculture and Rural Development – Unit C.4 (2019): *Indicative outline of terms of reference for the Strategic Environmental Assessment of the CAP strategic plan. Tool 1.3. - Thematic Working Group No 7 ‘Preparing for the ex-ante evaluation of the CAP strategic plan’*). Vērtējums iedalīts nozīmīgākajās jomās – bioloģiskā daudzveidība, virszemes un pazemes ūdeņi, klimata pārmaiņas, gaisa kvalitāte, ģeoloģiskie riski, augsnes kvalitāte, ainavas un kultūrvēsturiskais mantojums.

7.1.1. Negatīvās ietekmes

Bioloģiskā daudzveidība:

- Meliorācijas sistēmu atjaunošana un rekonstrukcija var radīt negatīvu ietekmi uz bioloģisko daudzveidību. Neskatoties uz to, ka meliorētām platībām parasti ir augstāka bioloģiskā produktivitāte un lielāka sugu daudzveidība nekā tām pašām platībām pirms meliorācijas un/vai meliorācijas sistēmai nefunkcionējot pilnā mērā, kopējās bioloģiskās daudzveidības, dzīvotņu integritātes uz kopējās ekosistēmu funkcionalitātes kontekstā ietekme var būt negatīva. Minētā bioloģiskās daudzveidības palielināšanās notiek, pieaugot to sugu un īpatņu skaitam, kas ir sastopami arī citās meliorētās platībās, kamēr pārmitru teritoriju ar mazizmainītu hidroloģisko režīmu pastāvēšana nodrošina dzīves vidi citām sugām. Pētījumi², kas veikti lai novērtētu izmaiņas bioloģiskajā daudzveidībā pēc meža teritoriju nosusināšanas, norāda uz iespējamām sugu sastāva izmaiņām un daudzveidības samazināšanos.
- Mazvērtīgo koku sugu aizstāšanas rezultātā var tikt iznīcināti bioloģiski vērtīgi biotopi, kā arī pārtraukti dzīvnieku migrācijas koridori;
- Mazvērtīgo lauksaimniecības zemju apmežošana var būtiski samazināt dabīgo pļavu platību, negatīvi ietekmējot kopējo sugu daudzveidību;
- Atpūtnieku piesaiste iepriekšēji mazapmeklētām dabas teritorijām un jo īpaši ĪADT var radīt problēmas, kas saistītas ar piesārņojumu ar sadzīves atkritumiem, troksni, traucējošu un neadekvātu rīcību skartajās teritorijās, piemēram, negatīvi ietekmējot putnu ligzdošanas sekmes un aizsargājamo augu atradņu stāvokli.

Virszemes un pazemes ūdeņi:

- Meliorācijas sistēmu atjaunošana un rekonstrukcija var izmantīt hidroloģisko režīmu skartajos virszemes ūdensobjektos un potenciāli var izraisīt izteiktākus plūdu un „mazūdens” stāvokļus mazajās upēs. Daudzskaitlīgu iepriekšēji pasaulē veiktu pētījumu rezultāti nav viennozīmīgi, tomēr par dominējošu tiek uzskatīts viedoklis³, ka meliorācijas sistēmu klātbūtne palielina noteces maksimumus, atsevišķos gadījumos var veicināt arī dziļāku vasaras un ziemas mazūdens stāvokļa veidošanos, jo pārmitrās sauszemes teritorijas funkcionē arī kā mitruma akumulators, nodrošinot bāzes noteces saglabāšanos ilgstošos beznokrišņu periodos, veicina virszemes ūdensobjektu piesērēšanu un veicina barības vielu nonāksanu ūdens ekosistēmās. Ņemot vērā, ka KLP SP neparedz atbalstu jaunu meliorācijas sistēmu būvniecībai, turklāt šajā stadijā nav zināmas konkrētas vietas un objekti, kuros rekonstrukcija varētu notikt, konkrēta ietekmes apjoma paredzēšana nav iespējama. Var pieņemt, ka objektos, kuros jau ilgstoši meliorācijas sistēmas nav funkcionējušas, hidroloģiskais režīms ir stabilizējies kādā noteiktā „dabiskam” tuvinātā stāvoklī un atjaunojot/uzlabojot sistēmu var īstenoties daži no iepriekš aprakstītajiem riskiem.

² Remm L, Löhmus P, Leis M, Löhmus A (2013) Long-Term Impacts of Forest Ditching on Non-Aquatic Biodiversity: Conservation Perspectives for a Novel Ecosystem

³ Skaggs W., Breve A., Gilliam W. (1994) Hydrologic and Water quality impacts of agricultural drainage. Critical Reviews in Environmental Science and Technology

Ģeoloģiskie riski un mūsdienu eksodinamiskie procesi:

- Īpaši nelabvēlīgos apstākļos (ekstremāli hidrometeoroloģiskie apstākļi, kļūdas projektēšanas vai būvniecības stadijās, klimata mainības radītās sekas nākotnē) meliorācijas sistēmu klātbūtne var tādā mērā izmantot hidroloģisko režīmu skartajos virszemes ūdensobjektos, galvenokārt upēs, kas radītu upju sānerozijas attīstības risku iepriekšēji stabilās teritorijās, var reaktivizēt karsta procesus, izsaukt augsnes eroziju.⁴ Ņemot vērā, ka KLP SP neparedz atbalstu jaunu meliorācijas sistēmu būvniecībai, turklāt šajā stadijā nav zināmas konkrētas vietas un objekti, kuros rekonstrukcija varētu notikt, konkrēta ietekmes apjoma paredzēšana nav iespējama. Var pieņemt, ka objektos, kuros jau ilgstoši meliorācijas sistēmas nav funkcionējušas hidroloģiskais režīms ir stabilizējies kādā noteiktā „dabiskam” tuvinātā stāvoklī un atjaunojot/uzlabojot sistēmu var realizēties daži vai visi no iepriekš aprakstītajiem riskiem;
- Iespējama augsnes erozija gan lauksaimniecisku aktivitāšu, gan zemes dziļļu izmantošanas rezultātā.

Gaisa kvalitāte:

- Ekonomiskās un saimnieciskās aktivitātes palielināšanas lauku teritorijās rada jaunus punktveida piesārņojuma avotus (lielfermas), kā arī autotransporta plūsmas pieaugumu (lauku tūrisms, preču, darbaspēka un izejvielu piegādes, būvdarbi), kā rezultātā pieaugs lokālais gaisa piesārņojums.
- Intensīvā lauksaimniecība, īpaši intensīvā cūkkopība, mēdz izraisīt gaisa smaku piesārņojumu gan no pašām lielfermām, gan no kūtsmēslu iestrādes apkārtējos laukos.
- Lauksaimniecība ir galvenais amonjaka avots gaisā.

Augsne:

- Atbilstoši ierīkota un uzturēta/atjaunota meliorācijas sistēma mazina virszemes noteci un attiecīgi arī augsnes eroziju;
- Attīstoties konvencionālajai lauksaimniecībai (jo īpaši graudkopībai un tehniskajām kultūrām), palielināsies slodze uz augsni un tās auglību, kas veicinās augsnes kvalitātes pasliktināšanos (paskābināšanās, OV samazināšanās, piesārņojums)
- Atbalstot jaunu objektu būvniecību tiks aizņemtas iepriekšēji neizmantotas dabas teritorijas;

Ainava:

- Mežu stādīšana lauksaimniecības zemēs izraisīs negatīvu ietekmi uz ainavu – mazināsies tās struktūras daudzveidība, izzudīs mazie ainavas elementi;
- Mazvērtīgo koku sugu aizstāšanas rezultātā var tikt mazināta mežu ainaviskā vērtība.

7.1.2. Pozitīvās ietekmes

Bioloģiskā daudzveidība:

- Novirzot akcentu no lauksaimnieciskās ražošanas uz citu apsaimniekošanu teritorijās, kur intensīva lauksaimnieciskā ražošana rada piesārņojuma riskus, var sasniegt pozitīvu ietekmi arī uz bioloģisko daudzveidību;

⁴ Skaggs W., Breve A., Gilliam W. (1994) Hydrologic and Water quality impacts of agricultural drainage. Critical Reviews in Environmental Science and Technology

- Neienesīgās investīcijas – mākslīgo mitrzemju izveide, bioloģiski vērtīgo zālāju atjaunošana, meža ieaudzēšana un kopšana, atbalsts meža bojājumu profilaksei un atjaunošanai –, paredz ieguldījumus bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā.
- Iedzīvotājiem pamatot lauku teritorijas un iepriekšēji aktīviem uzņēmumiem pārtraucot savu saimniecisko darbību, rodas daudzveidīgi vides riski, kas saistīti ar degradētu teritoriju un neapsaimniekotu objektu skaita pieaugumu, tātad videi draudzīgas saimnieciskās aktivitātes veicinošie pasākumi netieši var novērst iespējamu kaitējumu bioloģiskajai daudzveidībai no pilnīgas neapsaimniekošanas;
- Kompensāciju maksājumi Natura 2000 teritorijās ir tieši vērsti uz tādu darbību novēršanu, kas varētu tieši negatīvi ietekmēt bioloģisko daudzveidību mežos un lauksaimniecības zemēs, kā arī saistītajās teritorijās;
- Atbalsts zālāju apsaimniekotājiem, bioloģiskās lauksaimniecības praktizētājiem un ieviesējiem, integrēto augu aizsardzības metožu izmantotājiem, kā arī citu atbilstīgi mūsdienīgu vides un dabas aizsardzības konjunktūras prasībām pielietotu saimniekošanas koncepciju un rīcību ieviesējiem aktīvi risina un novērš daudzveidīgus vides riskus, tostarp bioloģiskajai daudzveidībai;
- Sagaidāmas vidēja un ilga termiņa tiešas un netiešas dažāda būtiskuma pakāpes pozitīvas ietekmes uz bioloģisko daudzveidību, ko radīs lauku iedzīvotāju, mežu un uzņēmumu īpašnieku kopējā zināšanu līmeņa pieaugums par vides un dabas aizsardzības jautājumu nozīmi.

Virszemes un pazemes ūdeņi:

- Veicinot tādu saimniecisko aktivitāšu uzsākšanu, kas nav saistītas ar intensīvu lauksaimniecisko ražošanu, varētu samazināties ar agroķīmikālijām piesārņotu ūdeņu notece no lauksaimniecības zemēm;
- Atbalsts infrastruktūras attīstīšanai lauksaimniecības un pārtikas pārstrādes uzņēmumos var samazināt avāriju risku un piesārņojuma izplatības risku ūdeņos no esošajām novecojušajām ražotnēm un citiem ar saimniecisko darbību saistītiem objektiem, tā piemēram modernizācija daudzās saimniecībās varētu novērst arī daļu no esošajām problēmsituācijām un slodzēm kūtsmēsļu apsaimniekošanā;
- Videi draudzīgu saimniekošanas metožu veicināšana var mazināt arī tos riskus, kas saistīti ar barības vielu un smalko frakciju minerāldaļiņu ieskalozāšanu no augsnes virszemes ūdensobjektos;
- Īpašas, sugu ziņā bagātas vecu mežu teritorijas, kuru saglabāšanu veicinās kompensējošie pasākumi Natura 2000 teritorijās, nodrošina virszemes ūdensobjektu hidroloģisko režīmu stabilitāti samazinot gan minimālos, gan maksimālos caurplūduma ekstrēmus, zināmā mērā arī mazina ar pazemes ūdeņu piesārņošanu saistītus riskus;
- Atbalstot zālāju uzturētājus upju un ezeru palienēs īpašos apstākļos var mazināt arī ar pavasara palieniem saistīto plūdu risku, kā arī mazināt ar pavasara sniega kušanas ūdeņiem upēs nonākošo smalkgraudaino sanešu apjomu;
- Veicinot integrētās augu aizsardzības metožu praktizēšanu var tikt panākta apjomā mazāka un konkrētiem apstākļiem piemērotāka mēslošanas līdzekļu izmantošana, kas samazinās virszemes ūdensobjektos un gala rezultātā – Baltijas jūrā nonākušā biogēnā piesārņojuma apjomu;
- Augu aizsardzībā nepielietojot ķīmiski sintezētus biocīdus, tiks ierobežota to atlieku izplatība ūdeņu vidē;

- Saskaņā ar paredzēto pasākumu aprakstu meža ieaudzēšana tiks veicināta ūdensteču aizsargjoslās, kas atsevišķos gadījumos var veicināt ūdens kvalitātes uzlabošanos vai piesārņojuma izplatīšanās riska samazināšanos;
- Meliorācijas sistēmu atjaunošana un rekonstrukcija var uzlabot mežu produktivitāti un attiecīgi sniegt pozitīvu ieguldījumu SEG piesaistē, kavējot klimata pārmaiņas.

Ģeoloģiskie riski un mūsdienu eksodinamiskie procesi:

- Videi draudzīgu saimniekošanas metožu veicināšana var mazināt arī tās problēmas, kas saistītas ar vietai nepiemērotu augsnes apstrādes metožu izraisītu lineārās erozijas formu veidošanos nogāzēs, mazo ūdensteču aizsērēšanu un lokālu pārpurvošanās riskam pakļautu teritoriju izveidošanos, netieši var tikt mazināts tā saukto upju „zaļo aizsprostu” veidošanās risks, kas, savukārt, novērsīs/mazinās vasaras lietusgāžu radīto plūdu risku mazo upju palienēs;
- Aramzemes intensīvas apstrādes aizvietošana ar ilggadīgām auglīkopības kultūrām var novērst gravu veidošanās aizsākšanos;
- Veicinot lauksaimniecībā izmantotās agrotehnikas atjaunināšanu ir iespējams panākt mazāku augsnes ūdens un vēja erozijas attīstību, kas, turklāt tas ierobežos esošo meliorācijas sistēmu piesērēšanu un saistīto pārpurvošanās risku,
- Meliorācijas sistēmu atjaunošana un rekonstrukcija var uzlabot augšņu hidroloģisko režīmu un attiecīgi mazināt erozijas un sablīvēšanās riskus.

Gaisa kvalitāte:

- Atjaunojot lauksaimniecības tehnikas parku ar jaunākiem ES standartiem atbilstošu tehniku, potenciāli samazinās degvielas patēriņš un kaitīgie izmeši uz degvielas vienību;
- Līdz ar mežsaimniecības efektivitātes paaugstināšanos samazināsies kaitīgie izmeši, kas saistīti ar mežistrādes atlikumu dedzināšanu;
- Modernizējot fermas un lopu novietnes, samazināsies izmeši, tostarp amonjaka izmeši;
- Pareizas lopu barošanas shēmas arī samazina izmešus, tostarp amonjaka izmešus.

Augsne:

- Paaugstinot lauksaimniecībā nodarbināto prasmju un zināšanu līmeni, palielinās izpratne par augsnes eroziju un tās novēršanu;
- Paredzētais atbalsts videi un dabai mazāk nevēlamām saimniekošanas metodēm ļoti būtiski var uzlabot augsnes struktūru, stabilitāti un ķīmisko sastāvu, kā arī novērst turpmāku biocīdu atlikumu un sabrukšanas produktu uzkrāšanos augsnē;
- Investīcijas jaunā lauktehnikas parkā ar mazāk smagu tehniku samazinās augsnes sablīvēšanas risku.

Klimata pārmaiņas:

- Atbalsts projektiem, kas saistīti ar lopkopības SEG emisiju samazinājumu (galvenokārt CH₄);
- Daudzas uz mazāk intensīvu tradicionālāku lauksaimniecību vērstas intervences kā blakusietekmi paredz SEG izmešu samazinājumu un SEG piesaistes palielinājumu.
- Lauksaimniecības zemju apmežošanas rezultātā var palielināties CO₂ piesaiste;
- Mazvērtīgo koku sugu aizstāšanas rezultātā var palielināties CO₂ piesaiste;
- Meliorācijas sistēmu atjaunošana un rekonstrukcija var uzlabot mežu produktivitāti. Produktivitātes kāpums nosusinātajās teritorijās, kā arī mežaudžu produktivitātes paaugstināšana un mežsaimniecisko risku samazināšana, var pastiprināti piesaistīt atmosfēras CO₂, kavējot klimata pārmaiņas.

Ainava:

- Lauksaimniecības tradicionālo praksi atbalsts veicinās lauku teritoriju marginalizācijas procesus, kuri pozitīvi ietekmēs lauku kultūrainavas daudzveidību;
- Veicinot tradicionālu saimniecisko aktivitāti lauku teritorijās, tiks saglabāta/atjaunota tradicionālā ainava;
- Neienesīgās investīcijas – mākslīgo mitrzemju izveide, bioloģiski vērtīgo zālāju atjaunošana, meža ieaudzēšana un kopšana, atbalsts meža bojājumu profilaksei un atjaunošanai –, līdztekus ieguldījumam bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā veicinās ainavas daudzveidību.
- Uzņēmējdarbības attīstība ar lauksaimniecību nesaistītām darbībām laukos var radīt pamatu esošo nolaisto un pamesto būvju, ēku un infrastruktūras objektu sakopšanai un to alternatīvas izmantošanas uzsākšanai vai to nojaukšanai, vietā izveidojot jaunus objektus. Var pieņemt, ka šādas darbības kopumā dos pozitīvu pienesumu lauku ainavas uzlabošanā;
- Natura 2000 meža un pļavu teritoriju saglabāšana, kuras bieži cita starpā ir uzskatāmas arī par ainaviski vērtīgām;
- Lauku tūrisma attīstība, it īpaši agro-tūrisms, veicinās ainavu kopšanu un veidošanu;
- Aramzemēs intensīvas apstrādes aizstāšana ar ilggadīgām augļkopības kultūrām dažādos lauku ainavu un veicinās mazo ainavas elementu saglabāšanu;
- „Agrovide un klimats” intervenču komplekss, kā arī bioloģiskās daudzveidības atbalsts ekstensīvām saimniekošanas metodēm var pozitīvi ietekmēt lauku ainavas kvalitāti, ja pieņem, ka bioloģiskā saimniekošana un citas par videi draudzīgākām uzskatītas radniecīgas saimniekošanas metodes ir vairāk raksturīgas mazām un vidējām lauku saimniecībām, kuras, savukārt, nodrošina tradicionālo ainavas daudzveidību ar visiem tai raksturīgajiem atribūtiem;
- Aktivitātes, kas vērstas uz sociālās un cilvēkvides uzlabošanu apvienojumā ar vispārējā materiālā stāvokļa uzlabošanu uzņēmējdarbību veicinošo aktivitāšu rezultātā netiešā veidā ilgākā termiņā var veicināt iedzīvotāju interesi par ainavas vērtību saglabāšanu un uzlabošanu savas dzīvesvietas tuvumā;
- Vietas potenciāla attīstības iniciatīvas ietvaros atbalstītā mazu infrastruktūras objektu ierīkošana radīs pamatu ainavas kvalitātes uzlabošanai sabiedriskās vietās, ciematos u.c.;
- Noteiktās teritorijās lauksaimniecības ekstensifikācija palīdzēs saglabāt pastāvīgos ainavas elementus (piem., atsevišķus kokus, akmeņu krājumus).

Kultūrvēsturiskais mantojums:

- Atbalstot nelielu ar lauksaimniecību un mežsaimniecību saistīto kultūrvēsturisko objektu atjaunošanu lauku teritorijā, tiks veicināta kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšana;
- Vietas potenciāla attīstības iniciatīvas, atbalstot sabiedrisko aktivitāšu (t.sk. apmācību un interešu klubu, sociālo aprūpes vietu, kultūras, vides aizsardzības, sporta un citu brīvā laikā pavadīšanas aktivitāšu dažādošanu, kā arī izveidojot un uzlabojot vietējo iniciatīvas grupu pulcēšanās vietas (LEADER prioritātes ietvaros), uzlabosies kultūras pakalpojumu pieejamība.

7.2. KLP SP novērtējums intervenču līmenī

7.2.1. Novērtējuma metodika

KLP SP ir lauksaimniecības kā tautsaimniecības nozares atbalsta plāns, kura pamatfokuss nav ietekmes uz vidi uzlabošana: šāds rezultāts tajā ir paredzēts tikai kā blakusefekts (kaut būtisks: daļa intervenču ir arī vērstas tieši uz vides aizsardzību), kā arī, kā jebkuram nacionāla līmeņa plānošanas dokumentam, šāds blakusefekts tam var būt arī tāds, kāds nav paredzēts, tomēr veidojas. Līdz ar to hipotēze pirms stratēģiskā ietekmes uz vidi novērtējuma ir tāda, ka daļai KLP SP pasākumu varētu nebūt identificējama ietekme uz vidi (ne speciāli plānota, ne neparedzēta), un šāda ietekme ir vērtējama un summējama kā kopējā KLP SP ietekme uz vidi tikai tai daļai pasākumu, kuriem ietekme uz vidi ir. Lai šo hipotēzi pārbaudītu un tās apstiprināšanās gadījumā atbilstoši sašaurinātu vērtējuma priekšmetu, ir veikts sākotnējais skrīnings. Vispirms visas KLP SP intervences ir apkopotas vienā tabulā ar kopējo finansējumu EUR 2 489 947 276 jeb 100% (skat. 6.1. tabulu iepriekš 6. daļā). Pēc tam ir atsiņģātas tās intervences, kurām pašām par sevi nevar būt identificējamā fiziskā ietekme uz vidi un dabu. Tas ir veikts, pirmkārt, pēc intervences nosaukuma: piem., mācības, informatīvie pasākumi, konsultācijas, tehniskā palīdzība u.c.. Kaut arī šiem pasākumiem ir potenciāla ietekme uz lauksaimnieciskajā ražošanā un patēriņā iesaistīto sabiedrību ar sekojošu pozitīvu (noteikti, ja šīs darbības ir pareizi mērķētas un pareizi īstenotas) ietekmi uz sabiedrības praksi, tostarp samazinot nevēlamā ietekmes uz vidi, nākotnē, KLP SP pārskata periodā identificēt šādu darbību izmērāmu ietekmi uz vidi ir apšaubāmi, kā arī tas neatbilstu maksimālās piesardzības principam: ievērtējot šādu imagināru pozitīvu ietekmi jau kā vērā ņemamu, tiktu mākslīgi paaugstināts KLP SP pozitīvais ietekmes uz vidi novērtējums. Lai pārbaudītu pēc nosaukumiem veiktā sākotnējā skrīninga pareizību, tas ir nostiprināts, izvērtējot šo intervenču atbilstošos iznākuma rādītājus (*Output indicators*, kodi O.1-O.37) un rezultāta rādītājus (*Results indicators*, kodi R.1-R.44), un konstatēts, ka tie apstiprina skrīninga rezultātus: iznākumiem un rezultātiem ir tāds raksturs, kas neatspoguļojas fiziskās ietekmēs vidē un dabā (tīri komerciāls, intelektuāls, sociāls u.tml.).

Skrīninga rezultātā pēc vidi neietekmējošo intervenču atsiņģāšanas tajā pašā tabulā ir izveidotas divas labējās kolonnas ar tikai to intervenču, kurām ir potenciāla vērtējama ietekme uz vidi, kopējo finansējumu EUR 1 997 680 615 jeb 80,46 % no visa (skat. 6.1. tabulu), tātad būtībā pēc finansējuma – praktiski četras piektdaļas.

Kvantitatīvi tiek vērtētas katras intervences, kurai ir potenciāla vērtējama ietekme, atbilstoši 6. daļas 6.1. tabulā dotajai detalizācijai, ietekmes uz vidi pa ietekmju jomām, un pēc tam iegūtajiem vērtējuma skaitļiem ņemta vērā korekcija ar koeficientu atbilstoši šīs intervences

procentuālajam īpatsvaram finansiālā izteiksmē, pēc 7.1. tabulā sniegtā parauga ar paskaidrojumiem zem tās.

7.1. tabula. Ietekmju uz vidi novērtējuma metodika katrai intervencei vai intervenču grupai (paraugs ar paskaidrojumiem)

Ietekmju jomas	Bioloģiskā daudzveidība	Ģeoloģiskie riski	Ūdeņi un hidroģeoloģiskie apstākļi	Gaisa kvalitāte	Klimata pārmaiņas	Augšņu kvalitāte	Ainava	Kultūrvēsturiskais mantojums
Ietekme:	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+1
Ietekme ar koeficientu 10%	-0,3	-0,2	-0,1	0	0,1	0,2	0,3	+0,1

Paskaidrojumi „+3” – būtiska pozitīva ietekme;

attiecas uz „+2” – identificējama pozitīva ietekme;

visām „+1” – ticama pozitīva ietekme;

sekojošajām tabulām: „0” – ietekmes nav, vai nav viennozīmīgi definējama; savstarpēji kompensējošas vienlaicīgas maznozīmīgas pozitīvas un negatīvas ietekmes; savstarpēji kompensējošas ilgtermiņa un īstermiņa pozitīvas un negatīvas ietekmes.

„-3” – būtiska negatīva ietekme;

„-2” – identificējama negatīva ietekme;

„-1” – ticama negatīva ietekme;

Ietekmes koeficients atbilst intervences vai intervenču veida finansējuma procentuālajam īpatsvaram 6. daļas 6.1. tabulā

Atsevišķo intervenču ietekmes uz vidi summēšanai ir nepieciešams kāds salīdzināms rādītājs, kas varētu raksturot katras intervences individuālo ietekmju vērtējuma īpatsvaru kopējā KLP SP ietekmē. Kā jau norādīts 6. daļā, intervenču fiziskie mērķi ir dažādi un savstarpēji nesalīdzināmi: platības hektāri, saimniecību skaits, lopu skaits, stropu skaits u.c.. Līdz ar to faktiski vienīgais visām intervencēm piemērotais un savstarpēji salīdzināmais raksturlielums ir to finansējuma īpatsvars kopējā KLP SP finansējumā: šis kritērijs arī ir turpinājumā (skat. 7.3. nodaļu) izmantots summāro ietekmju noteikšanā, un šim mērķim turpmākajās šīs 7.2. nodaļas apakšnodaļās zem katras intervences individuālo ietekmju intensitātes tikai šīs intervences ietvaros ir rinda ar šo ietekmju vērtējuma korekcijas koeficientu atbilstoši finansējuma īpatsvaram.

7.2.2. Intervences LA1.1., 1.2., 1.3., 2.1., 2.2. un 3.: apmācības, konsultācijas, demonstrējumi.

Šīm intervencēm nevar būt tiešas izpausmes/rezultāti dabā, jo intervenču rezultāts nav ietekmes uz vidi kontekstā identificējams, tomēr var pieņemt par drošticamu, ka apmācību un informatīvo pasākumu rezultātā, cita starpā, uzlabosies arī intervences saņēmēju vides izpratne, informētība par dabas aizsardzības kopsakarībām un laba dabas aizsardzības stāvokļa vispārēji labvēlīgo ietekmi gan uz uzņēmējdarbības vidi, gan dzīves līmeni kopumā.

To kopējais atbalsta īpatsvars ir ļoti mazs: 0,76% kopējā KLP SP finansējuma, turklāt tā daļa, kas konkrēti paredzēta tieši vides apmācībām, ir 30% šīs summas, tātad tikai 0,23% kopējā KLP SP finansējuma. Līdz ar to šīm intervencēm, kaut 6.1. tabulā tās uzrādītas kā tādas, kam ietekme uz vidi ir, sagaidāmā ietekme atsevišķi nav aprēķināma (turklāt tā būtu nepamatoti maza, pat piešķirot maksimālos vērtējumus): šo intervenču ietekme izpaužas vērtēto intervenču

pozitīvajās ietekmēs, kuras vērtētas, pieņemot, ka intervenču plānotie rezultāti tiek arī pareizi sasniegti, un to savukārt veicina atbalsta saņēmēju kompetence, kuras veicināšanā būtisku ieguldījumu sniedz tieši šīs apmācības, konsultācijas, demonstrējumi u.tml.

7.2.3. Intervence: LA4.1. Atbalsts ieguldījumiem lauku saimniecībās

Intervence LA4.1. “Atbalsts ieguldījumiem lauku saimniecībās” sniegs ieguldījumu R9 un R16, sniedzot atbalstu lauku saimniecībām to pārstrukturizēšanā, modernizācijā, resursu efektīvā izmantošanā un biomateriālu atjaunojamās enerģijas izmantošanā, atbalstot vismaz 670 lauku saimniecību attīstību, risinot vajadzību sekmēt saimniecību konkurētspējas celšanu un tirgus orientāciju, kā arī veicināt klimata pārmaiņu mazināšanu un pielāgošanos tām, SEG un amonjaka emisiju samazināšanu, produktivitātes palielinājumu lauksaimnieciskajā ražošanā, klimata pārmaiņu pielāgošanās pasākumu īstenošanu, resursu efektīvu izmantošanu un energoefektivitāti, dzīvnieku mītņu modernizāciju augstāku labturības standartu ieviešanai, kā arī biodrošības pasākumu īstenošanas veicināšanu, lai mazinātu riskus dažādām slimībām dzīvnieku novietnēs.

Pozitīvs vērtējums gaisa kvalitātei, tostarp SEG emisiju mazināšanai, kā arī tradicionālās ainavas un kultūrvēsturiskā mantojuma uzturēšanai, veicinot lauku vides apdzīvotību un apsaimniekotību.

7.3. tabula. Intervences LA.4.1. ietekmju uz vidi novērtējums

Ietekmju jomas	Bioloģiskā daudzveidība	Ģeoloģiskie riski	Ūdeņi un hidroģeoloģiskie apstākļi	Gaisa kvalitāte	Klimata pārmaiņas	Augšņu kvalitāte	Ainava	Kultūrvēsturiskais mantojums
Ietekme:	-1	0	0	+1	+2	0	+1	+1
Ietekme ar koeficientu 3,84%	0	0	0	0,0384	0,0768	0	0,0384	0,0384

7.2.4. Intervence: LA4.3. Atbalsts ieguldījumiem lauksaimniecības un mežsaimniecības infrastruktūras attīstībā

Intervence “Atbalsts ieguldījumiem lauksaimniecības un mežsaimniecības infrastruktūras attīstībā” sniegs ieguldījumu CO₂ piesaistē, veicinot meliorācijas sistēmu atjaunošanu, kas ļaus gan kāpināt produktivitāti, gan pielāgoties klimata pārmaiņām, atbalstot 372 projektus meliorācijas sistēmu sakārtošanā.

Pozitīvs vērtējums SEG emisiju mazināšanai, bet arī citai gaisa kvalitātei, tāpēc arī ģeoloģisko risku (augšņu erozijas) mazināšanai, ūdeņu kvalitātes celšanai un arī tradicionālās ainavas un kultūrvēsturiskā mantojuma uzturēšanai.

7.4. tabula. Intervences LA4.3. ietekmju uz vidi novērtējums

Ietekmju jomas	Bioloģiskā daudzveidība	Ģeoloģiskie riski	Ūdeņi un hidroģeoloģiskie apstākļi	Gaisa kvalitāte	Klimata pārmaiņas	Augšņu kvalitāte	Ainava	Kultūrvēsturiskais mantojums
Ietekme:	0	0	+1	+1	+1	0	-1	-1
Ietekme ar koeficientu 1,45%	0	0	0,0145	0,0145	0,0145	0	-0,0145	-0,0145

7.2.5. Intervence: LA4.5. Atbalsts ieguldījumiem neienesīgām investīcijām - Mākslīgo mitrzemju izveide

Intervence LA4.5. “Mitrzemes (mākslīgi veidotas)” sniegs ieguldījumu vides ilgtspējā, klimata pārmaiņu mazināšanā un pielāgošanās mērķos lauku apvidos, nodrošinot vismaz 20 projektu ietvaros atbalstu ieguldījumiem neienesīgām investīcijām, risinot vajadzību par ūdens kvalitātes uzlabošanu, mazinot barības vielu noteci no lauksaimniecības zemēm, īpaši riska ūdens objektu teritorijās, kā arī dabiskās (kaut mākslīgi veidotas, bet ar laiku – sekundāri dabiskas) ainavas daudzveidībā. Kā darbībai, kuras pozitīvās ietekmes uz vidi nav blakusietekmes, bet gan pamatmērķis, šīs ietekmes būs būtiskas.

7.5. tabula. Intervences LA4.5. ietekmju uz vidi novērtējums

Ietekmju jomas	Bioloģiskā daudzveidība	Ģeoloģiskie riski	Ūdeņi un hidroģeoloģiskie apstākļi	Gaisa kvalitāte	Klimata pārmaiņas	Augšņu kvalitāte	Ainava	Kultūrvēsturiskais mantojums
Ietekme:	+1	0	+2	0	+3	+1	+3	0
Ietekme ar koeficientu 0,04%	0,0004	0	0,0008	0	0,0012	0,0004	0,0012	0

7.2.6. Intervence: LA4.6. Atbalsts ieguldījumiem neienesīgām investīcijām - Bioloģiski vērtīgo zālāju atjaunošana

Intervence “Bioloģiski vērtīgo zālāju atjaunošana” sniegs ieguldījumu vides ilgtspējā, klimata pārmaiņu mazināšanā un pielāgošanās mērķos lauku apvidos, nodrošinot vismaz 260 projektu īstenošanu ar mērķi atjaunot bioloģiski vērtīgo zālāju platību vismaz 1300 ha platībā, veicot darbību neienesīgo investīciju projektu ietvaros, kā rezultātā tiks ieviests jauns pasākums, kas nepieciešams dažādām sugām un dzīvotnēm, tās atjaunojot. Kā darbībai, kuras pozitīvās ietekmes uz vidi nav blakusietekmes, bet gan pamatmērķis, šīs ietekmes būs būtiskas.

7.6. tabula. Intervences LA4.6. ietekmju uz vidi novērtējums

Ietekmju jomas	Bioloģiskā daudzveidība	Ģeoloģiskie riski	Ūdeņi un hidroģeoloģiskie apstākļi	Gaisa kvalitāte	Klimata pārmaiņas	Augšņu kvalitāte	Ainava	Kultūrvēsturiskais mantojums
Ietekme:	+3	+1	+2	0	+2	+3	+3	+2
Ietekme ar koeficientu 0,08%	0,0024	0,0008	0,0016	0	0,0016	0,0024	0,0024	0,0016

7.2.7. Intervence: LA5. Atbalsts uzņēmējdarbības uzsākšanai, attīstot mazās lauku saimniecības

Intervences LA5 ietvaros plānots sniegt atbalstu uzņēmējdarbības uzsākšanai, attīstot 2000 mazo lauku saimniecību, kopumā samazinot saimniecību vidējo lielumu Latvijā un attiecīgi veicinot mazāk intensīvu, vēsturiski tradicionālu un bioloģiskajai daudzveidībai draudzīgāku lauksaimniecību ar apdzīvotu un apsaimniekotu lauku vidi ar tradicionālām viensētām.

7.7. tabula. Intervences LA5 ietekmju uz vidi novērtējums

Ietekmju jomas	Bioloģiskā daudzveidība	Ģeoloģiskie riski	Ūdeņi un hidroģeoloģiskie apstākļi	Gaisa kvalitāte	Klimata pārmaiņas	Augšņu kvalitāte	Ainava	Kultūrvēsturiskais mantojums
Ietekme:	+1	0	0	+1	+2	0	+3	+3
Ietekme ar koeficientu 1,20%	0,012	0	0	0,012	0,024	0	0,036	0,036

7.2.8. Intervence: LA6. Gados jaunu lauksaimnieku darbījumbdarbības uzsākšana

Intervence LA6 “Gados jaunu lauksaimnieku darbījumbdarbības uzsākšana” sekmēs gados jaunu cilvēku iesaistīšanos lauksaimniecībā, atbalstot līdz 1020 gados jaunu lauksaimnieku: aizdevums lauku uzņēmējiem līdz 100 000 eiro ar pamatsummas daļējas dzēšanas iespējām, palīdzot gados jauniem lauksaimniekiem sākt lauksaimniecisko darbību, nodrošinot resursus saimniecības darbības uzsākšanai, piem., zemes iegādei, un palielinot stimulu darboties lauksaimniecības nozarē un veicinātu saimniecības nodošanu jaunajai paaudzei. Šajā vērtējumā iekļauta arī intervence TM3 “Ienākumu papildatbalsts gados jaunajiem lauksaimniekiem: Platībmaksājumi” ar četrreiz mazāku kopējo finansēju: platību maksājuma atbalsts par saimniecības pirmajiem 150 ha līdz 5 gadiem, jo abas intervences ir sinerģiskas un ar analogiskām ietekmēm uz vidi.

Visas tās pašas ietekmes, kas intervencēm LA4.1. un LA5.

7.8. tabula. Intervences LA6. ietekmju uz vidi novērtējums

Ietekmju jomas	Bioloģiskā daudzveidība	Ģeoloģiskie riski	Ūdeņi un hidroģeoloģiskie apstākļi	Gaisa kvalitāte	Klimata pārmaiņas	Augšņu kvalitāte	Ainava	Kultūrvēsturiskais mantojums
Ietekme:	0	0	0	+1	+2	0	+1	+1
Ietekme ar koeficientu 2,63%	0	0	0	0,0263	0,0526	0	0,0263	0,0263

7.2.9. Intervence: LA8 Ieguldījumi meža ekosistēmu noturības un ekoloģiskās vērtības uzlabošanai

Intervence “Ieguldījumi meža ekosistēmu noturības un ekoloģiskās vērtības uzlabošanai” “Meža ieaudzēšana un kopšana” sniegs ieguldījumu vides ilgtspējā, klimata mazināšanā un pielāgošanās mērķos. Šai intervencei pieskaitīta arī intervence “LA7.1. Meža ieaudzēšana un kopšana” un intervence “LA7.2. Atbalsts meža bojājumu profilaksei un atjaunošanai, ko nodarījušas dabas katastrofas”, jo visas intervences ir sinerģiskas un ar analoģiskām ietekmēm uz vidi. Kopā tās veido tikai 0,71% finansējuma, bet kā darbībām, kuru pozitīvās ietekmes uz vidi nav blakusietekmes, bet gan pamatmērķis, šīs ietekmes būs būtiskas. Tomēr tās nav vērstas uz bioloģiskās daudzveidības palielināšanu, bet gan uz produktīvu plantāciju veidošanu: biodaudzveidības ziņā mirušās koksnes izņemšana degumā u.c. kopšanas pasākumi vērtējami negatīvi, un arī ainaviski šādi meži ir nabadzīgāki par nekoptiem.

7.9. tabula. Intervences LA8. ietekmju uz vidi novērtējums

Ietekmju jomas	Bioloģiskā daudzveidība	Ģeoloģiskie riski	Ūdeņi un hidroģeoloģiskie apstākļi	Gaisa kvalitāte	Klimata pārmaiņas	Augšņu kvalitāte	Ainava	Kultūrvēsturiskais mantojums
Ietekme:	-2	+1	+1	+3	+3	+2	-1	0
Ietekme ar koeficientu 0,67%	0,0201	0,0067	0,0067	0,0201	0,0201	0,0134	0,0201	0

7.2.10. Intervence: LA10.1. Zaļās joslas

Intervence “Zaļās joslas” dos ieguldījumu LIZ platības īpatsvarā, kas nodrošina labāku ūdens kvalitāti: tiks veidotas 8 metru platas zālāju buferjoslas gar ūdensobjektiem, pārsniedzot 2 metru joslu saskaņā ar normatīvajiem aktiem par ūdens saimniecisko iecirkņu klasifikatoru un

ūdenstilpju klasifikatoru. Šajā buferjoslā nenotiks ražošana, to būs aizliegts apart un tajā tiek uzturēts pastāvīgs zālājs vai savvaļas augi un piekrastes veģetācija, nodrošinot ūdens kvalitātes uzlabošanu, mazinot barības vielu noteci no lauksaimniecības zemēm, īpaši riska ūdens objektu teritorijās. Otrs intervences ieguldījums būs ilgtspējīgā pesticīdu izmantošanā, jo tiks veidota 4 metru zaļa josla bez augu aizsardzības līdzekļu izmantošanas: ražošanā neizmantotas laukmales, buferjoslas, ar zālāju vai dabīgi iesējušos augu segumu, tai skaitā - starp bioloģisko un nebioloģisko saimniecību aramzemes laukiem. Plānotā saistību platība ir 6000 ha. Tomēr bioloģiskajai daudzveidībai ieguvums būs mazs, jo nosacījumi ļauj zālājus uzturēt gan kā mauriņu (attiecīgi apputeksnētājiem nav dzīvotnes), gan smalcināt (attiecīgi būs tikai dažas eitrofas ekspansīvas augu sugas). Aizsargājamajām sugām vai aizsargājamu biotopu tipiskajām sugām esošo nosacījumu ietvars dzīvotnes veidot neparedz.

7.10. tabula. Intervences LA10.1. ietekmju uz vidi novērtējums

Ietekmju jomas	Bioloģiskā daudzveidība	Ģeoloģiskie riski	Ūdeņi un hidroģeoloģiskie apstākļi	Gaisa kvalitāte	Klimata pārmaiņas	Augšņu kvalitāte	Ainava	Kultūrvēsturiskais mantojums
Ietekme:	+1	+2	+3	0	0	+1	+2	+2
Ietekme ar koeficientu 0,96%	0,0288	0,0192	0,0288	0	0	0,0096	0,0192	0,0192

7.2.11. Intervence: LA10.2. Vidi saudzējošā dārzkopība

Intervence “Vidi saudzējošā dārzkopība” sniegs ieguldījumu LIZ platības īpatsvarā, kur nodrošināta uzlabota barības elementu pārvaldība ar mēslošanas plānošanu, stingrākas prasības augu sekas vai augmaiņas ievērošanā rūpēs arī par augsnes auglības un bioloģiskās aktivitātes saglabāšanu 8000 ha kopplatībā, nodrošinot augsnes kvalitātes uzlabošanu: veicinot augsnes struktūras uzlabošanu un ilgtspēju. Dārzkopība ir tradicionāls lauksaimniecības veids, kam ir arī pozitīvs pienesums lauku ainavai un kultūrvēsturiskā mantojuma uzturēšanai.

7.11. tabula. Intervences LA10.2. ietekmju uz vidi novērtējums

Ietekmju jomas	Bioloģiskā daudzveidība	Ģeoloģiskie riski	Ūdeņi un hidroģeoloģiskie apstākļi	Gaisa kvalitāte	Klimata pārmaiņas	Augšņu kvalitāte	Ainava	Kultūrvēsturiskais mantojums
Ietekme:	+1	0	0	0	0	+3	+2	+2
Ietekme ar koeficientu 0,31%	0,0031	0	0	0	0	0,0093	0	0,0093

7.2.12. Intervence: LA10.3. Paaugstinātu labturības prasību un emisiju mazinošā lopkopība

Intervence “Paaugstinātu labturības prasību un emisiju mazinošā lopkopība” sniegs ieguldījumu vides ilgtspējas uzlabošanā, īstenojot emisijas mazinošo praksi attiecībā uz apmēram 170 tūkstošiem liellopu vienību, samazinot SEG un amonjaka emisijas. Intervences darbību ietvaros plānots īstenot barošanas plānošanu un veicināt ganīšanas prakses, t.sk. pagarināto ganīšanu. Tiek ierobežota arī antibiotiku lietošana.

7.12. tabula. Intervences LA10.3. ietekmju uz vidi novērtējums

Ietekmju jomas	Bioloģiskā daudzveidība	Ģeoloģiskie riski	Ūdeņi un hidroģeoloģiskie apstākļi	Gaisa kvalitāte	Klimata pārmaiņas	Augšņu kvalitāte	Ainava	Kultūrvēsturiskais mantojums
Ietekme:	0	0	0	+2	+3	0	+1	+1
Ietekme ar koeficientu 1,81%	0	0	0	0,0362	0,0543	0	0,0181	0,0181

7.2.13. Intervence: LA10.4. Biškopības vienību apsaimniekošana apputeksnēšanas vajadzībām

Intervencē “Biškopības vienību apsaimniekošana apputeksnēšanas vajadzībām” plānots atbalstīt 78 000 bišu saimes, sekmējot augu apputeksnēšanu un bišu izplatību tradicionālajā un bioloģiskajā lauksaimniecības sistēmā. Tiks nodrošināta nektāraugu audzēšana, sniedzot papildus barības bāzi ne tikai medus bitēm, bet arī citiem apputeksnētājiem.

7.13. tabula. Intervences 10.4. ietekmju uz vidi novērtējums

Ietekmju jomas	Bioloģiskā daudzveidība	Ģeoloģiskie riski	Ūdeņi un hidroģeoloģiskie apstākļi	Gaisa kvalitāte	Klimata pārmaiņas	Augšņu kvalitāte	Ainava	Kultūrvēsturiskais mantojums
Ietekme:	+1	0	0	0	0	0	+1	+2
Ietekme ar koeficientu 0,31%	0,0031	0	0	0	0	0	0,0031	0,0062

7.2.14. Intervence: LA10.5. Zālāju biotopu apsaimniekošana

Intervencē “Zālāju biotopu apsaimniekošana”, lai uzlabotu bioloģiskā daudzveidības un ainavas kvalitātes rādītājus, veiks ES nozīmes botānisko (48 500 ha) un putnu dzīvotņu (4850 ha) zālāju biotopu ekstensīvu apsaimniekošanu, ganot ar ierobežotu dzīvnieku daudzumu vai pļaujot ne biežāk kā reizi sezonā, neveicot zelmeņa sastāva un kvalitātes ielabošanu (mēslojot vai piesējot komerczālāju sēklas), vienlaikus risinot atbilstošās kompensācijas par bioloģiskās daudzveidības aizsardzības ierobežojumiem.

Tradicionāli Latvijā par ainaviski vērtīgāku tiek uzskatīta tāda zālāju apsaimniekošana, kuru raksturo izklaidu ganošies mājlopi, siena kaudzes, atsevišķi mazie ainavas elementi (koki, laukakmeņu kaudzes, sīkie ūdensobjekti u.c.), kas sasniedzot intervences mērķi, arvien plašākā apjomā varētu tikt nodrošināts.

Palienes, kas savāc palu ūdeņus, potenciāli uzlabo ūdeņu kvalitāti un veicina dabiskākus hidroģeoloģiskos apstākļus. Bioloģiski daudzveidīgos zālajos ir arī būtisks resurss adaptācijai klimata pārmaiņām, kā arī tradicionālās ainavas sastāvdaļa un kultūrvēsturisks mantojums.

7.14. tabula. Intervences LA10.5. ietekmju uz vidi novērtējums

Ietekmju jomas	Bioloģiskā daudzveidība	Ģeoloģiskie riski	Ūdeņi un hidroģeoloģiskie apstākļi	Gaisa kvalitāte	Klimata pārmaiņas	Augšņu kvalitāte	Ainava	Kultūrvēsturiskais mantojums
Ietekme:	+3	0	+2	0	+3	+2	+3	+3
Ietekme ar koeficientu 1,48%	0,0444	0	0,0296	0	0,0148	0,0296	0,0444	0,0444

7.2.15. Intervence: LA11. Bioloģiskā lauksaimniecība

Intervence “Bioloģiskā lauksaimniecība” sniegs ieguldījumu LIZ platības īpatsvarā, kas saņēmis bioloģiskās lauksaimniecības atbalstu, to paredzot vismaz 368 000 ha, palielinot ar bioloģiskās lauksaimniecības metodēm apsaimniekoto platību, kas veicina vispārēju ieguldījumu vides stāvokļa uzlabošanā. Augsnes aizsardzībai plānots nodrošināt stingrākas prasības augu sekas vai augmaiņas ievērošanā, ar kuru palīdzību rūpēties arī par augšņu auglības un bioloģiskās aktivitātes saglabāšanu, mēslošanas un augu aizsardzības līdzekļu lietošanas mazināšanu. Lopkopībā šis atbalsts paredzēts 33 000 piena liellopu vienību un 72 000 pārējiem produktīvajiem mājlopiem; ietver arī augstāku dzīvnieku labturības prasību ievērošanu. Bioloģiskajai lauksaimniecībai ir pozitīva ietekme arī uz tradicionālo ainavu un attiecīgi arī uz kultūrvēsturisko mantojumu, kuram raksturīga tradicionālā neintensīvā lauksaimniecība.

7.15. tabula. Intervences LA11. ietekmju uz vidi novērtējums

Ietekmju jomas	Bioloģiskā daudzveidība	Ģeoloģiskie riski	Ūdeņi un hidroģeoloģiskie apstākļi	Gaisa kvalitāte	Klimata pārmaiņas	Augšņu kvalitāte	Ainava	Kultūrvēsturiskais mantojums
Ietekme:	+2	0	0	+1	+1	+2	+2	+2
Ietekme ar koeficientu 6,41%	0,1282	0	0	0,0641	0,0641	0,1282	0,1282	0,1282

7.2.16. Intervence: LA12. NATURA2000 teritorijas (meža platības)

Intervence "NATURA2000 teritorijas (meža platības)" sniegs ieguldījumu platības īpatsvarā, kas saņēmusi Natura 2000 atbalstu to teritorijās esošiem mežiem, atbalstot 53 000 ha ar atbilstošām kompensācijām bioloģiskās daudzveidības aizsardzības ierobežojumu dēļ. Tomēr tiešas ietekmes uz bioloģisko daudzveidību tai nebūs, jo atbalsta nosacījumi neprasa palielināt bioloģisko daudzveidību: šis nav vides bet sociāls pasākums.

7.16. tabula. Intervences LA12. ietekmju uz vidi novērtējums

Ietekmju jomas	Bioloģiskā daudzveidība	Ģeoloģiskie riski	Ūdeņi un hidroģeoloģiskie apstākļi	Gaisa kvalitāte	Klimata pārmaiņas	Augšņu kvalitāte	Ainava	Kultūrvēsturiskais mantojums
Ietekme:	0	0	+1	+1	+2	+1	+3	+2
Ietekme ar koeficientu 0,48%	0	0	0,0048	0,0048	0,0096	0,0048	0,0144	0,0096

7.2.17. Intervence: TM1. Ilgtspēju sekmējošais ienākumu pamatatbalsts (ISIP)

Intervence "Ilgtspēju sekmējošais ienākumu pamatatbalsts", paredz atbalstu lauksaimniekiem, kas ievēro nosacījumu sistēmu, lai nodrošinātu lauksaimniecības zemes sakopšanu un uzturēšanu labā stāvoklī. Tai ir no visām intervencēm vislielākais finansējuma īpatsvars: vesela trešdaļa visa KLP SP paredzētā atbalsta. Tā aptver it visu atbalsttiesīgo lauksaimniecības zemi: 1,74 milj. ha jeb 27 % visas Latvijas platības. Tomēr tās pamatakcents ir ekonomiskā, nevis ekoloģiskā ilgtspēja. Kaut arī šīs ilgtspējas ir savstarpēji saistītas, intervences iznākuma un rezultātu rādītājos nav definēti tiešie dabas aizsardzības un klimatiskie ieguvumi. Līdz ar to vērtējums balstāms uz vispārīgā formulējuma "labā stāvoklī sakopta un uzturēta lauksaimniecības zeme".

7.17. tabula. Intervences TM1. ietekmju uz vidi novērtējums

Ietekmju jomas	Bioloģiskā daudzveidība	Ģeoloģiskie riski	Ūdeņi un hidroģeoloģiskie apstākļi	Gaisa kvalitāte	Klimata pārmaiņas	Augšņu kvalitāte	Ainava	Kultūrvēsturiskais mantojums
Ietekme:	0	0	+1	0	0	+1	+1	+1
Ietekme ar koeficientu 33,51%	0	0	0,3351	0	0	0,3351	0,3351	0,3351

7.2.18. Intervence: TM1.1. Maksājums maziem lauksaimniekiem (MLS) (kopā ar TM2. Ilgtspēju sekmējošais pārdalošais ienākumu papildatbalsts (PM))

Intervence “Maksājums mazajiem lauksaimniekiem” kopā ar “Ilgtspēju sekmējošais pārdalošais ienākumu papildatbalsts” sniedz augstāku atbalsta apmēru mazajām un vidējām saimniecībām, dodot ieguldījumu tiešo maksājumu mērķtiecīgākā sadalē, kā arī maksājumu maksimuma noteikšana, kas samazinās lielo tiešo maksājumu saņēmēju atbalstu par hektāru. MLS īstenošana nodrošina ienākumu atbalsta pārdali vismazākajām Latvijas lauku un piemājas saimniecībām, līdz ar to tā ir vērsta uz mazāk intensīvas tradicionālākas un resurstaupīgākas lauksaimniecības attīstību, un aptver ~30 tūkst. ha.

7.18. tabula. Intervenču TM1.1.+TM2. ietekmju uz vidi novērtējums

Ietekmju jomas	Bioloģiskā daudzveidība	Ģeoloģiskie riski	Ūdeņi un hidroģeoloģiskie apstākļi	Gaisa kvalitāte	Klimata pārmaiņas	Augšņu kvalitāte	Ainava	Kultūrvēsturiskais mantojums
Ietekme:	+1	0	+1	0	+1	+2	+1	+1
Ietekme ar koeficientu 6,91%	0,0691	0	0,0691	0	0,0691	0,1382	0,0691	0,0691

7.2.19. Intervence: TM4.1. Atbalsts par videi un klimatam labvēlīgu lauksaimniecības praksi

Intervence “Atbalsts par videi un klimatam labvēlīgu lauksaimniecības praksi”, paredzēta, lai mēslojuma iestrāde (pamatmēslojums un papildmēslojums) notiek saskaņā ar mēslošanas plānu, nodrošinot, ka iestrādātā mēslojuma daudzums nepārsniedz mēslošanas plānā noteikto nepieciešamo slāpekļa, fosfora un kālija daudzumu. Tā dos ieguldījumu ES Zaļā kursa mērķu sasniegšanā. Tā paredz arī nosacījumu, ka lauksaimniekam ir jānodrošina arī bioloģiski vērtīgo zālāju uzturēšana, sniedzot ieguldījumu mēslošanas un augu aizsardzības līdzekļu lietošanas mazināšanā. TM4.1. mērķa platība ir 489 143 ha.

7.19. tabula. Intervences TM4.1. ietekmju uz vidi novērtējums

Ietekmju jomas	Bioloģiskā daudzveidība	Ģeoloģiskie riski	Ūdeņi un hidroģeoloģiskie apstākļi	Gaisa kvalitāte	Klimata pārmaiņas	Augšņu kvalitāte	Ainava	Kultūrvēsturiskais mantojums
Ietekme:	+1	0	+2	0	+1	+2	0	+1
Ietekme ar koeficientu 3,90%	0,039	0	0,078	0	0,039	0,078	0	0,039

7.2.20. Intervence: TM4.2. Ekoloģiski nozīmīgas platības

Intervence “Ekoloģiski nozīmīgas platības” paredz, ka lauksaimnieks veiks prakses, kas veicinās ūdens un augsnes kvalitātes uzlabošanu, erozijas ierobežošanu, mēslošanas un augu aizsardzības līdzekļu lietošanas mazināšanu u.c. saudzīgas augsnes apstrādes metodes un saglabās bioloģisko daudzveidību, t.sk. apputeksnētājus. TM4.2. mērķa platība ir 111 759 ha, un tajā nelieto augu aizsardzības līdzekļus un audzē neproduktīvos elementus: slāpekli piesaistošus kultūraugus, starpkultūras, zaļmēslojuma augus, augus nektāra iegūšanai un zālāju pasēju.

7.20. tabula. Intervences TM4.2. ietekmju uz vidi novērtējums

Ietekmju jomas	Bioloģiskā daudzveidība	Ģeoloģiskie riski	Ūdeņi un hidroģeoloģiskie apstākļi	Gaisa kvalitāte	Klimata pārmaiņas	Augšņu kvalitāte	Ainava	Kultūrvēsturiskais mantojums
Ietekme:	+1	+1	+2	0	0	+3	+1	0
Ietekme ar koeficientu 2,72%	0,0272	0,0272	0,0544	0	0	0,0816	0,0272	0

7.2.21. Intervence: TM4.3. Optimāla augsnes skābuma uzturēšana augu augšanai

Intervence “Optimāla augsnes pH līmeņa uzturēšana augu augšanai” paredz pamatkalķošanu atbilstoši mēslošanas plānam (bioloģiskajiem lauksaimniekiem – augsnes ielabošanas plānam); tiek veikta, ja augsnes pH ir zemāks par 5,5 vai atbilstoši ZM “Tīrumu, pļavu un ganību augšņu kalķošanas normatīviem” platībās, kur audzē tauriņziežus vai pākšaugus tīrsējā vai pasējā. Pozitīva ietekme uz augsni, bet arī zālājiem un nektāraugiem 200 tūkst. ha platībā. Tomēr šai intervencei ir potenciāli negatīva ietekme uz bioloģisko daudzveidību, jo tā mazinās iespējas mazproduktīvākiem savvaļas augiem iesēties, un veicinās produktīvāku, bet attiecīgi viendabīgāku zelandi.

7.21. tabula. Intervences TM4.3. ietekmju uz vidi novērtējums

Ietekmju jomas	Bioloģiskā daudzveidība	Ģeoloģiskie riski	Ūdeņi un hidroģeoloģiskie apstākļi	Gaisa kvalitāte	Klimata pārmaiņas	Augšņu kvalitāte	Ainava	Kultūrvēsturiskais mantojums
Ietekme:	-1	0	0	0	+1	+3	+1	0
Ietekme ar koeficientu 0,52%	-0,0052	0	0	0	0,0052	0,0156	0,0052	0

7.2.22. Intervence: TM4.4. Saudzējošā lauksaimniecības prakse

Intervence “Saudzējošā lauksaimniecības prakse” paredz augsnes virskārtas seklu apstrādi vai augsnes šauru joslu apstrādi, vai tiešo sēju rugainē ar bezapstrādes tehnoloģiju, ar minimālu augu aizsardzības līdzekļu lietošanu, lai ierobežotu augsnes degradācijas risku un ar minimālu augsnes pārklājumu visjutīgākajos periodos, lai novērstu kailzemi. TM4.4. mērķa platība ir 428 545 ha.

7.22. tabula. Intervences TM4.4. ietekmju uz vidi novērtējums

Ietekmju jomas	Bioloģiskā daudzveidība	Ģeoloģiskie riski	Ūdeņi un hidroģeoloģiskie apstākļi	Gaisa kvalitāte	Klimata pārmaiņas	Augšņu kvalitāte	Ainava	Kultūrvēsturiskais mantojums
Ietekme:	0	0	+1	0	0	+3	+1	0
Ietekme ar koeficientu 1,21%	0	0,0121	0,0121	0	0	0,0363	0,0121	0

7.2.23. Intervence: TM4.5. Oglekļa dioksīda un amonjaka emisijas mazinoša lauksaimniecības prakse

Intervence “Oglekļa un amonjaka emisijas mazinoša lauksaimniecības prakse” paredz lauksaimniekiem veikt precīzu un efektīvu organiskā mēslojuma un minerālmēsli un/vai augu aizsardzības līdzekļu lietošanu, lai ilgtermiņā mazinātu to daudzumu un nodrošinātu tehnikas un tehnoloģijas izmantošanu, kas veicina emisiju samazināšanu. Intervence TM4.5. dos ieguldījumu arī ES Zaļā kursa mērķu sasniegšanā.

Intervences kopplatība ar mērķi samazināt slāpekļa, fosfora un kālija daudzumu ir 237 313 ha. Tādas lauksaimniecības zemes īpatsvars, kurā noteiktas saistības samazināt tieši amonjaka emisiju, intervencē TM4.5. ir 21 357 ha. Rezultātā sagaidāma arī ūdeņu pasargāšana no lauksaimnieciskās izcelsmes nitrātiem un pesticīdiem.

7.23. tabula. Intervences TM4.5. ietekmju uz vidi novērtējums

Ietekmju jomas	Bioloģiskā daudzveidība	Ģeoloģiskie riski	Ūdeņi un hidroģeoloģiskie apstākļi	Gaisa kvalitāte	Klimata pārmaiņas	Augšņu kvalitāte	Ainava	Kultūrvēsturiskais mantojums
Ietekme:	0	0	+2	+1	+2	+3	0	0
Ietekme ar koeficientu 1,01%	0	0	0,0202	0,0101	0,0202	0,0303	0	0

7.2.24. Intervence: TM4.6. Zālāju saglabāšanas veicināšana lopkopības saimniecībās

Intervence TM4.6. “Zālāju saglabāšanas veicināšana lopkopības saimniecībās” paredz lauksaimniekiem saglabāt ilggadīgos zālājus saimniecību līmenī, kurās noteiktas saistības samazināt emisiju, uzturēt un/vai palielināt oglekļa uzglabāšanu. TM4.6. mērķa platību veido divus gadus neuzarti ilggadīgie zālāji, t.sk. .bioloģiski vērtīgie zālāji, kā arī lauksaimniecības zeme kūdrājos un mežos, kopumā 453 713 ha. Ietver arī aizliegumu pārveidot vai apart ekoloģiski jutīgos ilggadīgos zālājus Natura 2000 teritorijās.

Tomēr divi gadi kā kritērijs ir nepietiekams pozitīvai ietekmei uz bioloģisko daudzveidību, tāpēc ietekme ir paredzama drīzāk negatīva: ilggadīgos zālājus pārveidos par aramzemē sētiem zālājiem.

7.24. tabula. Intervences TM4.6. ietekmju uz vidi novērtējums

Ietekmju jomas	Bioloģiskā daudzveidība	Ģeoloģiskie riski	Ūdeņi un hidroģeoloģiskie apstākļi	Gaisa kvalitāte	Klimata pārmaiņas	Augšņu kvalitāte	Ainava	Kultūrvēsturiskais mantojums
Ietekme:	-1	0	0	0	+1	+1	+2	0
Ietekme ar koeficientu 3,92%	-0,0392	0	0	0	0,0392	0,0392	0,0784	0

7.2.25. Intervence: TM4.7. Bioloģiskās ražošanas prakses veicināšana

Intervence “Bioloģiskās ražošanas prakses veicināšana” paredz lauksaimniekiem nodrošināt bioloģiskās ražošanas prakses uzturēšanu mērķa platībā 350 000 ha LIZ, kas ir iekļauta bioloģiskās lauksaimniecības kontroles sistēmā, sniedzot ieguldījumu mēslošanas un augu aizsardzības līdzekļu lietošanas mazināšanā. Tiks veikta bioloģiskā ražošana, ievērojot vispusīgu lauku saimniecību pārvaldības un pārtikas ražošanas sistēmu, kurā apvienotas labākās vides un klimata politikas prakses, liela bioloģiskā daudzveidība, dabas resursu saglabāšana un augsti dzīvnieku labturības standarti un ražošanas standarti, kas noteikti Regulā 848/2018 “Par bioloģisko ražošanu un bioloģisko produktu marķēšanu”. Intervence TM4.7. nedublējas ar

intervenci LA11, jo TM4.7. mērķis ir stimulēt saimniecību skaita pieaugumu, kas iekļautas bioloģiskās lauksaimniecības kontroles sistēmā, un līdz ar to nesaimnieko ar konvencionālām metodēm, nevis kompensēt kādus konkrētus bioloģiskās lauksaimniecības prakses dēļ radušos zaudējumus vai neiegūtos ieņēmumus, līdz ar to dubultā finansējuma risks nepastāv, bet arī būtiskas pozitīvas ietekmes uz bioloģisko daudzveidību nav.

7.25. tabula. Intervences TM4.7. ietekmju uz vidi novērtējums

Ietekmju jomas	Bioloģiskā daudzveidība	Ģeoloģiskie riski	Ūdeņi un hidroģeoloģiskie apstākļi	Gaisa kvalitāte	Klimata pārmaiņas	Augšņu kvalitāte	Ainava	Kultūrvēsturiskais mantojums
Ietekme:	+1	0	+1	0	+1	+2	+2	+1
Ietekme ar koeficientu 4,32%	0,0432	0	0,0432	0	0,0432	0,0864	0,0864	0,0432

7.3. Kopējā KLP SP intervenču ietekme uz vidi

KLP SP primāri ir lauksaimniecības konkurētspējas nostiprināšanai paredzēts plāns ar pieciem stratēģiskajiem uzstādījumiem, kas kalpos par ietvaru atbilstošu rīcību īstenošanai un atbalsta plānošanai:

- 1) palielināt pievienoto vērtību, sadarbojoties un ražojot konkurētspējīgu produktu vietējam un eksporta tirgiem;
- 2) kāpināt lauku saimniecību ieņēmumus līdz vidējiem valstī;
- 3) plaukstoši lauku apvidi, veicinot ekonomisko aktivitāti, nodrošinot infrastruktūru un saglabājot apdzīvotību;
- 4) zināšanās balstītu uzņēmējspēju veicināšana, sekmējot inovāciju un zinātnes rezultātu ieviešanu praksē;
- 5) katra saimniecība, efektīvi izmantojot resursus, iegulda bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā un klimata pārmaiņu mazināšanā;
- 6) droša un kvalitatīva vietējā pārtika, kas pieejama ikvienam patērētājam.

Kā redzams, pirmie divi uzstādījumi ir tīri ekonomiski, trešais vērsts uz reģionālo attīstību, sestais – uz pārtikas kvalitāti visiem iedzīvotājiem, bet piektais – uz vides un dabas aizsardzību, kuram (līdz ar citiem) ar vēlāku rezultātu jau nākamajā pārskata periodā jākalpo arī ceturtajam. Pēc šā uzstādījumu salīdzinājuma vides aizsardzība KLP SP ir, kaut nozīmīga, bet otršķirīga sastāvdaļa. Tomēr pēc to intervenču, kuru mērķos prioritāri ir vides un dabas aizsardzības aspekti, finansējuma īpatsvara jāsecina, ka šī prioritāte veido KLP SP vismaz ceturto daļu, kas to padara pēc būtības par lielā mērā vides aizsardzības politikas plānošanas dokumentu: pārsvarā netieši – caur lauksaimniecības objektīvi radītā kaitējuma videi un dabai mazināšanu ar saudzīgāku apsaimniekošanu, bet ne mazums intervenču paredzēts arī tieši dabas aizsardzībai – bez komerciāla efekta vai pat ar negatīvu komerciālu efektu (veicinot atteikšanos no daļas LIZ izmantošanas komerciāliem mērķiem). Līdz ar to *a priori* būtu pamats sagaidīt, ka vismaz šīm intervencēm (kuras 6.1. tabulā 6. daļā izdalītas kā intervences “ar ietekmi uz

vidi”) summārajai ietekmei uz vidi jābūt pozitīvai, savukārt citas nav vērtētas, jo starp to dažādažām ietekmēm atbilstoši to mērķiem nav ietekmju uz vidi, kas fiziski izpaustos dabā.

Atbilstoši 7.2.1. apakšnodaļā izskaidrotajai un 7.1. tabulā ilustrētajai metodikai iegūtās intervenču vērtējuma tabulas 7.2.-7.22. proporcionāli to finansiālajam īpatsvaram KLP SP ir sasummētas 7.23. tabulā.

7.26. tabula. KLP SP intervenču ietekmju uz vidi kopvērtējums

Ietekmju jomas	Bioloģiskā daudzveidība	Ģeoloģiskie riski	Ūdeņi un hidroģeoloģiskie apstākļi	Gaisa kvalitāte	Klimata pārmaiņas	Augšņu kvalitāte	Ainava	Kultūrvēsturiskais mantojums
Summāri pret visa KLP SP finansējumu	+0,29	+0,07	+0,70	+0,23	+0,58	+1,04	+0,93	+0,81
Summāri pret vērtēto intervenču finansējumu	+0,35	+0,08	+0,87	+0,28	+0,72	+1,29	+1,16	+1,00

Atbilstoši 7.2.1. apakšnodaļā izskaidrotajai metodikai, summāri visa KLP SP finansējuma mērogā visos vērtētajos faktoros ietekmes uz vidi ir pozitīvas, bet tuvas nullei vai ticami pozitīvas. Šis vērtējums ir iegūts, korigējot katras intervences vērtējumu ar finansējuma īpatsvara koeficientu, kas atbilst finansējuma daļai nevis starp vērtētajām intervencēm ar ietekmi uz vidi, bet no visa kopējā KLP SP finansējuma, ieskaitot daļu intervenču bez identificējama virziena fiziskas ietekmes uz vidi (jāpieņem, ka ietekmes nav vai tās ir nenoteiktas un savstarpēji kompensējošas).

Savukārt, ja šos vērtējuma skaitļus attiecina tikai uz vērtētajām intervencēm ar ietekmi uz vidi, kuru finansējums kopsummā ir četras piektdaļas (skat. 7.26. tabulas apakšējo rindu), tad ietekme uz augšņu kvalitāti, ainavu un kultūrvēsturisko mantojumu jau sasniedz ticamu pozitīvu vai pārsniedz to, tiecoties uz identificējamu pozitīvu ap ceturtdaļā Latvijas teritorijas. Arī klimata pārmaiņu mazināšanā sagaidāms ticams pozitīvs ieguldījums. Tas ir pozitīvs vērtējums: ja pēc tik īsa laika kā pieci gadi patiešām būs kaut neliela, bet lielā daļā Latvijas teritorijas vidēji aritmētiski identificējama pozitīva ietekme šajos faktoros, salīdzinot ar pašreizējo situāciju, tas ir uzskatāms par labu rezultātam plānam, kura pamatfokuss (tostarp lielākajā daļā vērtēto intervenču ar ietekmi uz vidi) ir cits (jo īpaši tad, ja vēl vairāk izmērāma pozitīva ietekme būs tā pamatmērķu sasniegšanā). Savukārt atsevišķās intervencēs to daudz mazākajās mērķa teritorijās (vai nu definētajās, vai netieši izrietošajās no tiešajiem mērķobjektiem) pozitīva ietekme paredzama izmērāma un pat būtiska (skat. 7.3.-7.25. tabulu).

Par iegūto vērtējumu skaitliskajiem lielumiem var diskutēt, jo to pamatā ir subjektīvs vērtējums, kas balstīts uz intervenču definētajiem mērķiem (pieņemot, ka paredzētais atbalsts veicinās šo mērķu pareizu sasniegšanu). Tomēr šie skaitļi parāda izšķirošu secinājumu, ka būtiskai daļai intervenču ir mazāk vai vairāk pozitīva ietekme uz vidi (kāda tajās arī paredzēta), pēc finansējuma apjoma lielākajai daļai intervenču nav patstāvīgas ietekmes uz vidi fiziski dabā, bet novērtējumā nav identificēta neviena ietekme nevienā intervencē, kura sagaidāmā ietekme uz vidi (kā dabas vērtībām, tā cilvēkvidi) būtu negatīva, un šis konstatējums atšķirībā no katras pozitīvās ietekmes skaitliskās vērtības ir jau daudz neapstrīdamāks.

Līdz ar to šis novērtējums nav tālāk detalizēts pa ietekmes veidiem: tieša/netieša, ilgtermiņa/īstermiņa, primāra/sekundāra, atgriezeniska/neatgriezeniska.

Šāds detalizēts izvērtējums ir nepieciešams gadījumos, kad kādas paredzētās darbības vai plānošanas dokumenta ietekmes ir pretējas (gan pozitīvas, gan negatīvas) un ir tās kvantitatīvi jāsamēro, lai novērtētu, vai kopējā ietekme ir pozitīva vai negatīva un kādi ir iespējamie pasākumi negatīvo ietekmju mazināšanai/novēršanai: situācijā, kad negatīvu ietekmju nav, ir tikai vairāk vai mazāk tieši vai netieši pozitīvas, secinājumam par plānošanas dokumenta neapšaubāmi pozitīvo ietekmi pietiek ar to.

Tāpat arī nav atsevišķi vērtēta kumulatīvā ietekme uz vidi, summējot visus vērtējumus un iegūstot vidējo aritmētisko. Šāds mehāniski iegūts skaitlis būtu +0,6 summāri visam KLP SP un +0,7 summāri tikai vērtētajām intervencēm, tomēr to nevar uzskatīt par summārās ietekmes kopsavilkumu ne pēc kādas metodikas, jo dažādās ietekmju jomas ir savstarpēji nesalīdzināmas un nesummējamas, tās jāvērtē un jāsummē tikai katras šīs ietekmes ietvaros starp dažādām intervencēm. Toties arī šajā aspektā ir būtiski, ka nevienā ietekmju jomā nevienai intervencei nav negatīva vērtējuma, kas, kaut ne kvantitatīvi, bet kvalitatīvi ļauj precīzi secināt, ka arī summārā ietekme ir tikai pozitīva. Līdz ar to pozitīvas kumulatīvās ietekmes efekts ir konstatēts, bet metodiski ļoti sarežģītais (faktiski – nekādi nepamatojamais) šādas ietekmes apjoma kvantitatīvs novērtējums plānošanas dokumenta pozitīvās ietekmes apstiprināšanai šajā gadījumā nav nepieciešams.

Te jāuzsver, ka plānošanas dokumenta stratēģiskajā novērtējumā netiek vērtēts un nav iespējams vērtēt intervenču finansēto konkrēto projektu tehnisko izpildījumu: šajā novērtējumā tiek uzskatīts, ka visi pasākumi tiek izpildīti atbilstoši to mērķiem. Neatbilstošas izpildes gadījumā pasākumiem negatīva ietekme būt var, kā arī finansējuma izlietojumam neatbilstoši tā mērķim ietekme var būt nulle, paredzēto pozitīvo ietekmi neiegūstot.

Tomēr jāsecina, ka KLP SP īstenošanas pozitīvo ieguldījumu varētu un vajadzētu veicināt, nomainot uzsvarus atsevišķās intervencēs, kas tālāk aplūkots 10.2. nodaļā.

Ņemot vērā negatīvās ietekmes, kas lielākoties saistītas ar saimnieciskās un darbības intensifikāciju, meliorācijas sistēmu rekonstrukciju un mežsaimniecisko risku samazināšanu ir prognozējama negatīva ietekme uz bioloģisko daudzveidību skartajās teritorijās. Potenciālās ietekmes uz ĪADT tiks vērtētas atbilstoši normatīvajiem aktiem konkrēto projektu izvērtēšanas procedūrā. Tomēr iespējamās negatīvās ietekmes nebūs tik nozīmīgas, lai traucētu Latvijai nodrošināt starptautisko konvenciju un ES prasības bioloģiskās daudzveidības jomā. Citas nozīmīgas negatīvas ietekmes arī netiek pārliecinoši prognozētas.

Programma paredz atbalstu darbībām, kas saistītas ar pāreju no intensīvas lauksaimnieciskās ražošanas uz alternatīvām saimnieciskām aktivitātēm, tā tiks veicināta to prasību ievērošana, ko paredz Helsinku konvencijas par Baltijas jūras reģiona jūras vides aizsardzību. Lai arī nav droši paredzams kā mainīsies biogēno vielu notece no lauksaimniecības zemēm, var uzskatīt, ka šīs Programmas pozīcijas veicinās biogēnā piesārņojuma apjoma samazināšanos Baltijas jūrā, mazinot eutrofikāciju.

7.4. KLP SP īstenošanas iespējamās pārrobežu ietekmes

Latvija ir pieskaitāma pie Baltijas jūras baseina valstīm, jo visa valsts teritorija ietilpst Baltijas jūras sateces baseinā, tāpēc ar KLP SP īstenošanu saistītā iespējamā pārrobežu ietekme lielākoties attiecināma uz virszemes ūdeņu kvalitātes izmaiņām, kas attiecīgi var radīt piesārņojuma izplatības risku Baltijas jūrā. Šobrīd, neskatoties uz kopējo situācijas uzlabošanu, biogēno elementu – slāpekļa un fosfora ietekme uz ūdeņiem novērojama gan iekšējos virszemes ūdensobjektos, gan pazemes ūdeņu nesējhorizontos, gan jūrā un Rīgas līcī.

Īpaši jutīga pret dažādām vides apstākļu izmaiņām (piemēram, barības elementu apjoma palielināšanās) ir Rīgas līča ekosistēma. Vislielāko ietekmi uz to atstāj upju ūdeņu un atmosfēras gaisa piesārņojums. Ņemot vērā to, ka KLP SP atbalsts nav vērsts uz intensīvo saimniekošanas metožu veicināšanu, bet gan uz aktivitātēm, kas tiešā vai netiešā veidā kompensēs radītos vides apdraudējumus vai mazinās jau šobrīd pastāvošo vides problēmsituāciju smagumu, var pēc maksimālās piesardzības principa apgalvot, ka apdraudējums iekšējo ūdeņu un Baltijas jūras ūdeņu kvalitātei vismaz nepieaugs (bet drīzāk tomēr samazināsies).

Ņemot vērā KLP SP paredzēto atbalstu Natura 2000 teritoriju saglabāšanai ar atbalsta maksājumu starpniecību, var uzskatīt, ka pārrobežu ietekme bioloģiskās daudzveidības kontekstā sagaidāma pozitīva, jo Natura 2000 teritorijas nodrošina ekoloģisko koridoru saglabāšanu Latvijas pierobežā un piejūras teritorijās. Tas ir sevišķi nozīmīgi tāpēc, ka ārpus īpaši aizsargājamām dabas teritorijām ekoloģiskie koridori praktiski netiek ņemti vērā, pieņemot lēmumus par meža zemju transformēšanu vai mežistrādes uzsākšanu.

Pozitīvs vērtējums KLP SP lomai sagaidāmo klimata pārmaiņu kontekstā nozīmē pozitīvu pārrobežu ietekmi, jo šī ietekme principā tiek vērtēta globāli, nevis lokāli. Latvija piedalās globālo klimata pārmaiņu samazināšanas procesā un līdz ar daudzām citām pasaules valstīm 1992.gadā ANO konferencē par vidi un attīstību (Riodežaneiro) parakstīja ANO Vispārējo konvenciju par klimata pārmaiņām. Nepiemēroto lauksaimniecības zemju apmežošana, saimniekošanas dažādošana lauku teritorijās, bioloģiskās lauksaimniecības un mazo saimniecību veicināšana, vietējo mikrouzņēmumu, kas veiktu lauksaimniecības produkcijas pirmapstrādi un fasēšanu, atbalstīšana ir pasākumi ar potenciāli pozitīvu ieguldījumu CO₂, CH₄ un NO_x emisiju mazināšanā, kā arī CO₂ piesaistē.

8. ALTERNATĪVU ANALĪZE

8.1. Vērtētās KLP SP īstenošanas alternatīvas un to ietekmju atšķirības

KLP SP nav paredzēta vairāku alternatīvu scenāriju virzība. Arī nosprausto mērķu sasniegšanai definēto intervenču līmenī variācijas netiek piedāvātas. Līdz ar to KLP SP paredz tikai dabiskas alternatīvas, kas var rasties tā īstenošanas gaitā.

Nemot vērā KLP SP definēto mērķu sekmīgas sasniegšanas ievērojamo atkarību no dažādiem tieši neietekmējamiem faktoriem, pastāv vērā ņemama varbūtība, ka pilna izpilde dažās vai daudzās pozīcijās neizdosies. Par nozīmīgākajiem daļējas neizpildes iemesliem var uzskatīt iespējamo privāto investoru resursu nepietiekamību un ieinteresētības trūkumu, kā arī KLP SP definēto pasākumu vispārīgo raksturu, kas kontroli pār privāto iniciatīvu var padarīt nepietiekami efektīvu.

Kā jau konstatēts 3.2. nodaļā, SIVN izstrādes laikā tiek izvērtētas visas vērtējamā plānošanas dokumenta realizācijas alternatīvas, kā rezultātā īstenošanai tiek ieteikta visracionālākā no izvērtētajām alternatīvām. KLP SP īstenošana var tikt uzskatīta par galveno alternatīvu jeb *1. alternatīvu*. KLP SP projektā ir pieejama informācija par esošo vides stāvokli, kas kalpo par pamatu esošās situācijas analīzei, kā arī prognozei, ja KLP SP netiek realizēts. Līdz ar to šo alternatīvu var dēvēt par tā saukto „0” *alternatīvu*, kas nozīmē, ka lauksaimnieki nesaņemtu plānoto atbalstu lauku attīstības intervenču īstenošanai.

Starp KLP SP pilnīgas īstenošanas un „0” alternatīvu iespējamās dažādas starpaltenratīvas, ja KLP SP tiek īstenota daļēji. Šo alternatīvu vērtējumam ir svarīgi izdalīt pasākumus ar prognozējamu ietekmi uz vidi un tos, kuriem vērā ņemamas ietekmes nav, un identificēt, kuri pasākumi ir tie, kuru īstenošana vai neīstenošana KLP SP daļējas īstenošanas gadījumā maina ietekmi uz vidi.

Neskatoties uz to, ka augstākminētās alternatīvas ir uzskatāmas par galvenajām alternatīvām, SIVN izstrādes laikā ir pieļaujams arī ieteikt grozījumus pašreizējā KLP SP projektā, ja pie tādu nepieciešamības noved vides aizsardzības apsvērumi, un tādā gadījumā tiktu piedāvāta *2. alternatīva* KLP SP kopumā vai alternatīvas katras tādas intervences ietvaros, kurai ir potenciāli negatīva ietekme uz vidi, tomēr šāda nepieciešamība šajā SIVN nav konstatēta.

Līdz ar to iespējami šādi scenāriji KLP SP īstenošanā:

- 1) KLP SP iznākuma rādītāji (*Output indicators*, O.1-O.37) un rezultāta rādītāji (*Results indicators*, kodī R.1-R.44), kuri tieši vai netieši uzlabo vides kvalitāti, tiek sasniegti pilnā mērā;
- 2) KLP SP iznākuma rādītāji (*Output indicators*, O.1-O.37) un rezultāta rādītāji (*Results indicators*, kodī R.1-R.44), kuri tieši vai netieši uzlabo vides kvalitāti, tiek sasniegti nepilnā mērā;
- 3) KLP SP finansējums netiek pilnībā sniegts un/vai tā finansētie pasākumi tiek īstenoti nekvalitatīvi, neatbilstoši vides mērķiem (vides uzlabošanai vai kaitējuma videi novēršanai/mazināšanai).
- 4) “0” alternatīva: KLP SP netiek īstenots, lauku attīstība notiek bez KLP SP finansējuma.

Šo alternatīvu pozitīvās ietekmes mazinās virzienā no pirmās uz trešo vai ceturto, un tajā pašā virzienā pieaug alternatīvu negatīvās ietekmes (kādas pirmajā alternatīvā nav sagaidāmas vispār).

Par ieteicamo alternatīvu uzskatāma 1. alternatīva. Par alternatīvu, kura nav ieteicamākā, tomēr tās ietekme uz vidi tik un tā sagaidāma pozitīva, uzskatāma 2. alternatīva, kura vienlaikus ir arī reālistiskāka par 1. alternatīvu, jo 1. alternatīva ir ideālais gadījums, bet reāli ar plānoto rādītāju nesasniegšanu lielākā vai mazākā mērā ir jārēķinās vienmēr, un tad, ja intervences tiek īstenotas nevis nepareizi, pretēji saviem mērķiem, bet vienkārši nepilnā mērā, KLP SP īstenošanas sagaidāmā ietekme tik un tā ir pozitīva, kaut ne maksimālajā apmērā atbilstoši šim SIVN. Par vissliktāko uzskatāma vai nu 3., vai 0. alternatīva. 3. alternatīva ar plānoto pasākumu nepareizu īstenošanu neatbilstoši to mērķiem pieļauj visplašākās atšķirības no iecerētā: no mērķu vienkārši nesasniegšanas līdz nevēlamām ietekmēm, kādas KLP SP pareizas īstenošanas gadījumā nav identificētas. Tāpat arī 0. alternatīva KLP SP gadījumā nav esošās situācijas saglabāšanās, bet gan līdzšinējās lauksaimniecības attīstības turpināšanās bez finansējuma ietekmju uz vidi mazināšanai, tātad tai vides aspektā iespējamās nevis nulles, bet negatīvas ietekmes, neierobežojot videi nelabvēlīgu lauksaimniecības praksi ar pārmērīgu mēslošanu, pesticīdu lietošanu, zaļo joslu neieviešanu u.tml.. Abas sliktākās alternatīvas savstarpēji salīdzināt nav mērķtiecīgi (un nav iespējams, jo tām ir bezgalīgi daudz variāciju un gradāciju): SIVN rekomendācija ir tiekties īstenot 1. alternatīvu, kā rezultātā reālistiska ir 2. alternatīvas īstenošana ar pēc iespējas mazām atkāpēm no 1. alternatīvas.

8.1. Iespējamās izmaiņas, ja KLP SP netiek īstenots

Šajā apakšnodaļā dots nozīmīgāko situācijas attīstības tendenču uzskaitījums, kuras ietekmēs vides resursus un to kvalitāti, kā arī vides risku izmaiņas lauku teritorijās, prognozējot iespējamo problēmsituāciju izveidošanos gadījumā, ja KLP SP netiktu īstenots.

KLP SP neieviešanas gadījumā vides kvalitāte atsevišķās pozīcijās varētu pasliktināties, turklāt varētu pastiprināties dažādi ar vides un dabas aizsardzības problemātiku saistīti apdraudējumi, kuriem galvenokārt piemīt ilgtermiņa raksturs un grūti paredzamas sekas.

Nozīmīgāki un apdraudētākie vides komponenti KLP SP neizpildes kontekstā ir meklējami 7.23. tabulā, izejot no pretējā: tie, uz kuriem KLP SP izpildes ietekme ir vispozitīvākā. Tie ir:

- klimata pārmaiņas,
- bioloģiskā daudzveidība,
- ainava,
- augšņu kvalitāte.

Klimata pārmaiņas

- Nepieciešamajā apmērā un mērogā lauksaimniecības uzņēmumos netiks realizēti vides infrastruktūras izveides un uzlabošanas projekti (t.s. neienesīgās investīcijas). Līdz ar to sagaidāma negatīva ietekme uz klimata pārmaiņām saistībā ar metāna un nitrātu emisiju palielināšanos, jo daudzi lauksaimniecības uzņēmumi iepriekšējos gados ir palielinājuši savu ražošanas kapacitāti.
- Turpinoties līdzšinējai lauksaimniecības praksei, SEG izmešu daudzums lopkopībā nesamazināsies vai pat pieaugs (ja ekonomiskā izaugsme notiks, bet bez videi draudzīgākas prakses), bet lopkopība ir nozīmīgs SEG izmešu avots.
- Turpinoties līdzšinējai mežsaimniecības praksei, CO₂ piesaiste varētu būtiski nemainīties. Mežaudžu produktivitātes paaugstināšana un virzība uz meža un meža

zemju ilgtspējīgai apsaimniekošanu notiks salīdzinoši lēnāk. Savukārt, prognozējams, ka apmežošanas pasākumi samazināsies, ja nebūs veicinošu maksājumu.

- Programmā paredzēto meliorācijas sistēmu atjaunošanas un rekonstrukcijas pasākumu nerealizācijas gadījumā neīstenosies šo pasākumu potenciāls atmosfēras CO₂ piesaistes palielināšanā.
- Kopumā KLP SP īstenošana paredz ievērojamu apjomu intervenču, kurās sagaidāms uzlabojums SEG emisiju samazinājuma apjomā un mazākā mērā arī citu ar klimata maiņu saistīto problēmsituāciju jomā. KLP SP neīstenošanas gadījumā šis potenciāls neīstenosies.

Bioloģiskā daudzveidība

- Turpinoties līdzšinēji pastāvošajām tendencēm mežsaimniecisko risku mazināšanā un mežaudžu produktivitātes kāpināšanā nav sagaidāma būtiska ar bioloģiskās daudzveidības samazināšanos saistītu risku attīstība; meliorācijas sistēmu neatjaunošana varētu pozitīvi ietekmēt dabas un bioloģisko daudzveidību.
- Neturpinot kompensējošos pasākumus Natura2000 teritorijās, tiks apdraudēta šo teritoriju ekoloģiskā integritāte, apdraudot bioloģisko daudzveidību gan skartajos objektos, gan valstī kopumā.
- Papildus neatbalstot augļkopības nozares, citu profilu mazo un vidējo zemnieku saimniecību un produkcijas ražotāju, kā arī bioloģiskās lauksaimniecības izaugsmes un darbības iespējas, turpināsies iepriekšējā periodā novērotā un nākotnē prognozējamā lauksaimniecības intensifikācija, it īpaši veicinot tehnisko un enerģētisko kultūru audzēšanas attīstību Latvijā, radīs nozīmīgu slodzi uz vidi, jo īpaši uz bioloģisko daudzveidību, kā arī uz virszemes un pazemes ūdeņiem. Attīstoties intensīvajai, uz modernajām tehnoloģijām balstītai lauksaimniecībai (jo īpaši, ja tā balstīta plašā agroķīmisko pasākumu pielietošanā), negatīvi tiek ietekmēta bioloģiskā daudzveidība, it īpaši tajos biotopos un sugās, kas atrodas ārpus ĪADT, cita starpā tiek traucēta lauksaimniecības zemēm blakusesošo dabas teritoriju ekoloģiskā integritāte.
- Kompensāciju sistēmai nedarbojoties atbilstoši izvirzītajiem vides un dabas aizsardzības mērķiem, lai kompensētu zālāju uzturēšanas un mežsaimnieciskās darbības ierobežojumu dēļ neiegūtos ienākumus, var netikt nodrošināta bioloģiskās daudzveidības saglabāšana un ilgtspējīgas privātās mežsaimniecības ekonomisko dzīvotspēja.
- Neatbalstot alternatīvu ienākumu gūšanas iespēju veicināšanu lauku teritorijās var turpināties līdzšinēji novērotā lauksaimniecības intensifikācija un ražošanas koncentrācija, kas radīs nozīmīgu slodzi uz vidi, jo īpaši uz bioloģisko daudzveidību, kā arī uz virszemes un pazemes ūdeņiem. Attīstoties intensīvajai, uz modernajām tehnoloģijām balstītai lauksaimniecībai (jo īpaši ja tā balstīta plašā agroķīmisko pasākumu pielietošanā), negatīvi tiek ietekmēta bioloģiskā daudzveidība, it īpaši tajos biotopos un sugās, kas atrodas ārpus ĪADT, cita starpā tiek traucēta lauksaimniecības zemēm blakusesošo dabas teritoriju ekoloģiskā integritāte.
- Neatbalstot brīvprātīgu vides saistību uzņemšanos un privātu iniciatīvu, kas vērsta uz bioloģiskās daudzveidības un citu vides komponentu saglabāšanu, var tikt mazināta sabiedrības vēlme iesaistīties vides problēmsituāciju risināšanā un diskreditēta dabas aizsardzības ideja kopumā.

Ainava

- Esošo lauksaimniecības intensifikācijas tendenču saglabāšanās un saimniecisko aktivitāšu izzušana (atkarībā no reģiona) no ainavu daudzveidības un kvalitātes viedokļa kopumā vērtējama negatīvi, jo abos gadījumos veicinās ainavas noplicināšanos (struktūras maiņu), pastāvīgo ainavas elementu izzušanu (akmeņu krāvumi, atsevišķi koki) un izteikti dominējošu ainavas elementu nostiprināšanos.
- Lauku teritorijās, kuru attīstības līdzšinējās tendences liecina par dramatisku iedzīvotāju blīvuma samazināšanos (depopulāciju), pieaugs pamesto un neatbilstoši uzturēto ēku skaits, kā arī pateicoties iedzīvotāju zemajai interesei par ainavas vērtību saglabāšanu, uzlabošanu un savas dzīvesvietas sakopšanu, notiks tālāka tās kvalitātes pasliktināšanās.
- Saglabājoties esošajām attīstības tendencēm mazvērtīgo lauksaimniecības zemju apsaimniekošanā atsevišķās situācijās ir iespējama esošo mozaīkveida ainavu izzušana vai pārveidošanās.
- Nepastāvot atbalsta maksājumiem par lauksaimniecisko darbību mazāk labvēlīgās teritorijās, turpināsies marginalizācijas procesi lauku ainavās un veicināta lauksaimniecībā izmantotās zemes dabiska apmežošānās, kas vairumā gadījumu ir uzskatāma par ainavas degradāciju.

Augsne

- Neatbalstot augļkopības nozares, citu profilu mazo un vidējo zemnieku saimniecību un produkcijas ražotāju, kā arī bioloģiskās lauksaimniecības izaugsmes un darbības iespējas, atsevišķās teritorijās turpināsies augsnes auglīgās kārtas izskalošana un citi nevēlami ar augsnes degradāciju saistīti procesi.
- Atbilstošas un modernas lauksaimniecības tehnikas un tehnoloģiskā procesa izmantošana teritorijās ar paaugstinātu augsnes erozijas risku var dot nozīmīgu pozitīvu pienesumu. Nerealizējot Programmu, lauktehnikas parka atjaunošanās notiks lēnāk un samazinās augsnes erozijas risku.
- Neatbalstot zemkopības prakses ar samazinātu mēslojuma un augu aizsardzības līdzekļu pielietojumu un emisijas mazinošo praksi lopkopībā augsnes piesārņojums un tā radītā ūdeņu eutrofikācija turpinās palielināties.

9. RĀDĪTĀJI UN INSTITUCIONĀLĀ KAPACITĀTE

9.1. KLP SP monitorings un rezultatīvie rādītāji

Latvijā ir vāja augsnes monitoringa sistēma un par vairākiem kvalitātes rādītājiem (sabīvēšanās, bioloģija, erozija u.c.), nav pieejami pietiekami daudz pētījumu, lai pilnīgi izvērtētu augsnes stāvokli un degradāciju Latvijā, tamdēļ ir uzsākts darbs pie Augšņu informācijas sistēmas izveides. Augšņu agroķīmiskā izpēte un analīzes saimniecībās šobrīd tiek veikta nepietiekamā apjomā un, kā liecina augsnes kvalitātes rādītāji VAAD un AREI veiktajos novērtējumos, tie pasliktinās un ir nepieciešama augsnes ielabošana un tās kvalitāti uzlabojoši pasākumi, kas prioritāri vajadzīgi augu augšanai un attīstībai, tai skaitā, skābo augšņu kalpošana barības vielu noplūdes mazināšanai. Šo augšņu agroķīmisko izpēti un analīzes saimniecībās KLP SP rezultātu monitorēšanai ir jāturpina uzlabot, un tā veicama jo īpaši tajās saimniecībās, kuras saņems atbalstu intervencēs, kuru pamatmērķis un blakusmērķi ir augsnes kvalitātes uzlabošana.

Pētījums *“Virszemes ūdeņu un gruntsūdeņu kvalitātes pārraudzība īpaši jutīgajās teritorijās un lauksaimniecības zemēs lauksaimniecības noteču monitoringa programmā”* (LLU, 2017) skat. 4.4. nodaļu ir viens no piemēriem, ka no iegūtajiem secinājumiem ir grūti izvilkt tiešu sakarību ar katra konkrēta plānošanas dokumenta īstenošanas rezultātiem.

Latvijā apputeksnētāju monitorings pašreiz netiek veikts, tāpēc apputeksnētāju sugu indekss nav zināms, kas traucē izdarīt zinātniski pamatotus secinājumus par tiešu lauksaimniecības ietekmi uz apputeksnētājiem. KLP SP ir interence LA10.4. ar apputeksnētājiem kā tiešo mērķi un TM4.2. kā blakusmērķi citu starpā. KLP SP rezultātu monitorēšanai ir jāuzsāk apputeksnētāju monitorings, izvēloties saimniecības ar pēc iespējas savstarpēji līdzīgu raksturojumu, kuras saņem un nesaņem atbalstu šajās intervencēs, lai konstatētu, vai KLP SP pārskata periodā mainās apputeksnētāju sugu indekss par labu atbalstītajām.

Lai uzlabotu spējas pielāgoties un sekmētu noturīgumu pret klimata pārmaiņām un to radītajām sekām, kā arī izmantotu to radītās iespējas, ir izstrādāts Latvijas pielāgošanās klimata pārmaiņām plāns laika posmam līdz 2030.gadam, kas paredz klimata ietekmju, ievainojamības un risku izvērtējumu, pielāgošanās plānošanu pielāgošanās pasākumu ieviešanu un to rezultātu monitoringu. Šā monitoringa ietvaros būtu lietderīgi izvērtēt arī KLP SP atbalsta ietekmi uz noturīgumu pret klimata pārmaiņām un to radītajām sekām.

Ar zālāju veidošanu un uzturēšanu saistīto intervenču rezultatīvie rādītāji ir jāfiksē, pamatojoties uz ilggadīgā zālāju īpatsvara ikgadējā monitoringa lauksaimniecības platībās salīdzinājumā ar atsauces līmeni (atsauces koeficientu).

Iespēju robežās nosacījumsistēmas prasību uzraudzībai un kontrolei tiks izmantota platību monitoringa sistēma, lai lauksaimniecības platībās veiktu lauksaimniecisko darbību un prakšu regulāras un sistemātiskas novērošanas, izsekošanas un novērtēšanas procedūras, izmantojot *Copernicus Sentinel* satelītdatus vai citus datus ar ekvivalentu vērtību.

KLP SP īstenošanas monitoringa nepieciešamību nosaka MK noteikumi Nr.157 „Kārtība, kādā veicams ietekmes uz vidi stratēģiskais novērtējums”. Monitoringu veic ar mērķi konstatēt dokumenta paredzēto rīcību īstenošanas tiešo vai netiešo ietekmi uz vidi un vajadzības gadījumā noteikt plānošanas dokumenta grozījumu izstrādāšanas nepieciešamību.

Vides aizsardzības likums nosaka, ka vides monitorings ir sistemātiski vides stāvokļa un piesārņojuma emisiju vai populāciju un sugu novērojumi, mērījumi un aprēķini, kas nepieciešami vides stāvokļa vērtējumam, vides politikas izstrādāšanai un vides un dabas aizsardzības pasākumu plānošanai, kā arī to efektivitātes kontrolei. Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centra veikto vides kvalitātes novērojumu daudzums var būt nepietiekams, lai precīzi novērtētu antropogēno ietekmi uz vidi. Neatbilstošs var izrādīties vides kvalitātes mērījumu blīvums (telpā un laikā), kā arī izvēlēta monitoringa metode kopumā var nenodrošināt nepieciešamo datu kvalitāti.

Vērtējot nepieciešamos pasākumus KLP SP īstenošanas būtisko ietekmju uz vidi monitoringa nodrošināšanai un korektīvo darbību veikšanai, jāņem vērā arī citu tautsaimniecības nozaru politikas plānošanas dokumenti un to hierarhiskais statuss.

Atbilstoši EK prasībām katru gadu ZM sniedz KLP izpildes ziņojumu..

Jāņem vērā, ka daba un vide ir ārkārtīgi daudzveidīga, tāpēc nepieciešams noteikt galvenās jomas, kuras VPP ietvarā ir būtiskākās un kurām ir nozīmīgākā ietekme uz vidi.

Dabas un vides attīstību laikā nosaka gan dabiskie procesi, gan cilvēka darbība, un KLP SP uzraudzības gaitā galvenais uzdevums būtu noteikt, kādas ir tās īstenošanas ietvaros veikto cilvēka darbību un/vai bezdarbības tiešās ietekmes, kā arī tās dabiskās ietekmes, kuras tiek netieši izmainītas veikto cilvēka darbību rezultātā vai netiek izmainītas bezdarbības rezultātā aspektos, kuros būtu bijusi vēlama to izmainīšana ar darbību.

Vērtējot dabas un vides stāvokli vienotā sistēmā, izmanto trīs vides indikatoru veidus:

- **slodzes indikatori** – atspoguļo virzošo spēku fiziskās izpausmes veidus savstarpējā saiknē starp cilvēku aktivitātēm un dabas vidi. Slodzes indikatori, no vienas puses, raksturo resursu ieguvei saimnieciskām vajadzībām (biomasa, zemes izmantošana), bet no otras puses – piesārņojuma novadīšanu vidē un radīto atkritumu daudzumu, piemēram, izmešus gaisā, siltumnīcefekta gāzes (SEG), atkritumu daudzumus, emisijas ūdenī, neatjaunojamo dabas resursu izmantošanu. Tos iedala indikatoros, kuri raksturo tiešu ietekmi uz vidi (parasti izteikta ka izmešu daudzums vai dabas resursu ieguves apjomi un patēriņš) un indikatoros, kas raksturo netiešo ietekmi uz vidi (cilvēku aktivitāšu veids vai tautsaimniecības nozares, kas izraisa netiešu ietekmi uz vidi);
- **stāvokļa indikatori** – sniedz informāciju par vides kvalitāti noteiktā laikā, piemēram, gaisa piesārņojums, ūdens kvalitāte, augsnes kvalitāte, ekosistēmu stāvoklis u.tml.

Cilvēku aktivitāšu radītās slodzes ietekmē ekosistēmu līdzsvaru, tāpēc stāvokli raksturo dažādu sistēmu komponentu fiziskie (piemēram, temperatūra), ķīmiskie (CO₂ koncentrācija) vai bioloģiskie (piemēram, bioloģiskā daudzveidība zālajos un mežos) nosacījumi. Ekosistēmas spēj akumulēt noteiktu slodzi, taču ekosistēmu nestspējas robežu ir grūti precīzi noteikt;

- **rīcības indikatori** – raksturo valdības politiku un sabiedrības īstenoto rīcību, lai novērstu, kompensētu vai piemērotos vides stāvokļa izmaiņām (piemēram, energoefektivitātes pasākumi, atjaunojamās enerģijas izmantošana, minerālmēslu un pesticīdu lietojuma ierobežošana).

Šādu indikatoru izmantošana ir pamatojama ar to, ka KLP SP kā vidēja termiņa plānošanas dokuments aptver salīdzinoši īsu laika posmu un detalizēti analizēt virzošos spēkus nav nepieciešams. Savukārt ietekmes izraisa kompleksu pasākumu kopums, bet KLP SP loma jāvērtē attiecībā uz ietekmes izraisīšanu uz ekosistēmām un dabas resursiem, kas gan var radīt grūtības. Tomēr, veicot izvērtēšanu, ir jāņem vērā tendences arī ekonomikā un sabiedrībā, gan starptautiskā, gan nacionālā līmenī. Tādējādi var iegūt sakarības starp slodzēm uz vidi un radītajām ietekmēm.

“Novērtējums par KLP ietekmi uz biotopiem, ainavām, bioloģisko daudzveidību” (*Evaluation of the impact of the CAP on habitats, landscapes, biodiversity, Final Report, Alliance Environnement, 2019*) konstatē, cita starpā, sekojošus faktus par Latviju.

- Septiņas dalībvalstis ir noteikušas mazāk nekā 25 % Natura 2000 teritorijās esošo ilggadīgo zālāju kā BVZ, tostarp Latvijā – 16,1%.
- Latvijas pieeja ir bijusi lauksaimniekiem piedāvāt tikai četrus ļoti konkrētus veicināšanas pasākumus: rugāju pārziemošanu; zālāju bioloģiskās daudzveidības saglabāšana (orientēta uz zālājiem, kas aizsargāti saskaņā ar Putnu un Dzīvotņu direktīvām); biotopu veidošana apputeksnētāju sugu popularizēšanai; un integrētas lauksaimniecības metodes dārzkopības nozarei.
- Latvijā maksājuma saņemšanai jābūt vismaz 0,3 lopkopības vienībām uz hektāru, kuras mērķis bija veicināt liellopu ganīšanu zālajos, lai maksājumu saņemšanai netiktu tikai pļauts un tas tiktu uzskatīts par labāku bioloģiskajai daudzveidībai. Tomēr, tā kā ANC teritorijās aramzemei netika noteikti kritēriji, zālājus var pārveidot par aramzemi un joprojām saņemt maksājumus, tādējādi radot bioloģiskās daudzveidības samazināšanos vietās, kur ir bijuši daļēji dabiski biotopi.
- Latvijā kopējais ELFLA budžets starp abiem plānošanas periodiem samazinājās par 8%, kas ietekmēja izvēli par to, kādus pasākumus izmantot un atvēlēt tiem budžetu. Piemēram, teritorija, uz kuru attiecas AECM, tika ievērojami samazināta un atbalsts Natura 2000 teritorijām caur M12 tika atcelts.
- Latvijas LAP izstrādes procesā ieinteresēto pušu iesaistīšanā pārāk lielu uzsvāru likusi uz lauksaimniecības organizācijām. Trūcis organizāciju, kas pārstāv lauku nevalstiskās iniciatīvas, zinātņi un mežsaimniecību. Komunikācija par vides jautājumiem ir bijusi nepietiekama, un daudzi priekšlikumi un diskusijas bija balstīti uz formālajiem pasākumu nosacījumiem/kritērijiem, nevis uz bioloģiskās daudzveidības mērķiem un vajadzībām.
- Maksājumu likmju samazinājums par atsevišķiem zālājiem Latvijā ir iemesls tam, ka nav sasniegts bioloģiskās daudzveidības uzturēšanas zālāju pasākuma mērķis (tikai 37 000 ha saskaņā ar vienošanos līdz 2018. gadam, salīdzinot ar mērķi aptuveni 84 000), kā arī citi faktori, piemēram, atbalsta trūkums aizaugušu/pamestu zālāju atjaunošanai pirms iekļaušanas shēmā.
- Virzītāj spēki pārejai uz bioloģisko ražošanu laika gaitā ir mainījušies un vairs nebija vides, bet gan finanšu un tirgus virzīti, jo bioloģisko graudu tirgus pēdējos gados ir ievērojami palielinājies.
- Bioloģiskās lauksaimniecības sistēmas: zemes platība, kas pilnībā pārveidota vai pāriet uz bioloģisko lauksaimniecību. Starp dalībvalstīm ar vislielāko pieaugumu no 2012.-2017. gadā ir arī Latvija: 3,3%.
- Latvijā Prioritāro rīcību programām prioritāte ir zālāju, tīreļu un krūmāju biotopu atjaunošana un apsaimniekošana, tostarp hidroloģiskā režīma apsaimniekošana, ar identificētām mērķa sugām un biotopiem.

- Kopumā Latvijas KLP SP izvēšana pilnībā neapmierina visas bioloģiskās daudzveidības prioritātes.
- Tikai dažas dalībvalstis savos NBSAP un PAF bija noteikušas nacionālās bioloģiskās daudzveidības prioritātes, kuras arī nebija skaidri atzītas kā vajadzības to LAP, tostarp Latvija (ģenētisko daudzveidību).
- Latvija bija samazinājusi maksājumu likmi par tādu zālāju apsaimniekošanu, kuras nav novērtētas kā nozīmīgas dzīvotnes, līdz tikai 55% no aprēķinātajiem negūtajiem ienākumiem. Rezultātā lauksaimnieki, kuri vēlējās turpināt saņemt lielākus maksājumus, tika stimulēti biotopu novērtējuma veikšanai.
- Latvijā lauka rugāju kopšana ziemas periodā palīdz izvairīties no augsnes erozijas un barības vielu noplūdes, kā arī nodrošina barības resursus savvaļas dzīvniekiem un putniem.
- Latvijā ir noteikti bioloģiskās daudzveidības aizsardzības kritēriji (prasa stādīt tikai vietējās koku sugas), taču tie pieļauj izņēmumus attiecībā uz pielāgošanos klimatam un ekonomiskiem apsvērumiem zemas auglības augsnēs. Turklāt šķiet, ka tie ir nepietiekami, lai novērstu apmežošanu vietās, kas nav piemērotas no bioloģiskās daudzveidības viedokļa, piemēram, vērtīgā mozaīkas lauksaimniecības ainavā.
- Dažās dalībvalstīs ir noteiktas pielāgotas un mērķtiecīgas shēmas, kurām ir liela nozīme bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā, kur tās piešķir prioritāti Natura 2000 teritorijām un piedāvā dažādas izstrādātas iespējas lai izpildītu augstas prioritātes biotopu un sugu specifiskās prasības, piemēram, daļēji dabīgie zālāji un kūdrāji. Bet citos gadījumos to aktualitāti mazina neatbilstošs projekts, piemēram, Latvijā, kur ir izveidota viena ļoti vispārīga valsts mēroga shēma zālājiem.
- Galvenā tendence lauksaimniecības attīstībā Latvijā ir polarizācija (intensifikācija un pamešana), kur abas galējības apdraud lauksaimniecības bioloģisko daudzveidību. Zemes pamešana un tradicionālās apsaimniekošanas pārtraukšana ir būtisks drauds lauksaimniecības bioloģiskajai daudzveidībai lauksaimniecības zemēs lauksaimniecībā marginālos apgabalos. Lauksaimniecības intensifikācija ir liels apdraudējums lauksaimniecības zemēm apgabalos ar lauksaimniecībai labiem vides apstākļiem. Galvenie noslogojumi un apdraudējumi meža biotopiem ir meža izciršana (galvenokārt veicot kailcirtes), atmirušās koksnes noņemšana, nosusināšana un hidroloģiskās funkcionēšanas modifikācijas, iepriekšējās augsnes izmaiņas zemes izmantojuma dēļ, ekspansīvas un invazīvas sugas, sadrumstalotība un izolācija.
- Latvijā vairāk nekā 50% BVZ atrodas ārpus Natura 2000 tīkla. Šo zālāju noteikšana par BVZ bija svarīgs lēmums, lai veicinātu zālāju bioloģiskās daudzveidības uzturēšanu un saglabāšanu. Atbalsta pasākumi ietver tikai četras shēmas, kas attiecas uz ziemājiem, dabas aizsardzības direktīvās aizsargātiem zālājiem, apputeksnētāju sugu dzīvotnēm un integrētām lauksaimniecības metodēm dārkopībā. Zālāji un shēma visvairāk attiecas uz bioloģiskās daudzveidības prioritātēm, taču tai ir ļoti vispārīgi un plaši priekšraksti.

Turpmākamajam KLP monitoringam ir sniegti sekojoši ieteikumi.

Lai efektīvāk izstrādātu un īstenotu KLP instrumentus un pasākumus, kā arī ļautu labāk novērtēt to ietekmi, būtu jāaizpilda šādas datu nepilnības:

- Visas Biotopu direktīvas I pielikuma zālāju un citu biotopu teritorijas, kas var kvalificēties kā BVZ Natura 2000 teritorijās un ārpus tām, ir jākartē, lai varētu efektīvi mērķēt uz tādiem KLP instrumentiem kā ESPG.
- Ierosinātajam KLP SP tīklam būtu jāpārskata investīciju pasākumi, lai noteiktu tos, kuri var nelabvēlīgi ietekmēt bioloģisko daudzveidību, un to, kā vislabāk no šādas ietekmes izvairīties, izmantojot labas un mazāk labas prakses gadījumu izpēti.
- Lai uzraudzītu un uzlabotu agrovides un klimata pasākumu, meža pasākumu un citu pasākumu ar bioloģiskās daudzveidības mērķiem efektivitāti un lietderību, katrai shēmai ir jānosaka, jāuzrauga un jāziņo par shēmai specifiskiem, izmērāmiem, sasniedzamiem, reālistiskiem un termiņiem paredzētiem mērķiem. Šāda uzraudzība un novērtēšana būtu jāveic neatkarīgiem, profesionāliem vērtētājiem, izmantojot zinātniski pamatotas un adekvātas paraugu ņemšanas metodes, paraugus ņemot shēmas zonās un atbilstoši izvietotās kontroles zonās (t. i., lai novērtētu hipotētisko faktu). Dalībvalstīm būtu jāziņo par katras shēmas mērķu sasniegšanu katra KLP SP ieviešanas perioda vidusposma un nobeiguma novērtējumiem. Komisijai, apspriežoties ar dalībvalstīm, būtu jāizstrādā ziņošanas sistēma, ar kuras palīdzību šī monitoringa rezultātus var apkopot turpmākā CMEF ietekmes rādītājā (piemēram, to shēmu procentuālā daļa, kuras katrā dalībvalstī finansē no KLP un kurām ir bioloģiskās daudzveidības mērķi un kuras to sasniegšana).

9.2. Uzraudzības un novērtēšanas sistēmu apraksts, kā arī paredzamais uzraudzības komitejas sastāvs

Atbilstoši Padomes 2005.gada 20.septembra Regulas (EK) 1698/2005 par atbalstu lauku attīstībai no Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai 80.pantam Latvijā sadarbībā ar Eiropas Komisiju ir izveidota vienota uzraudzības un novērtēšanas sistēma, kas konkretizē uzraudzības un novērtēšanas rādītāju skaitu, kas piemērojams katrai programmai.

Līdz Lauku attīstības programmas administrēšanas uzsākšanai, katram atbalsta pasākumam tiek izvēlēti noteikti iznākuma, rezultatīvie un ietekmes rādītāji, atbilstoši kuriem Programmas īstenošanas laikā visa programmēšana perioda ietvaros būtu iespējams novērtēt Programmas ieviešanas efektivitāti, nodrošinot analīzes iespējas līdz pat pasākumu aktivitāšu līmenim. Informācija par uzraudzības un novērtēšanas sistēmas ietvaros veiktā analīze tiks izmantota gan ikgadējos progresa ziņojumos, gan vidus termiņa un paveiktā novērtējumos, kā arī sniegta Uzraudzības komitejai un plašākai sabiedrībai.

Zemkopības ministrijas pienākums ir nodrošināt, ka darbojas sistēma, lai uzraudzībai un novērtēšanai piemērotā, datorizētā formā fiksētu un saglabātu informāciju par programmas īstenošanu.

Regulas (EK) Nr.1698/2006 75.panta 1.punkta b) apakšpunktā minētās informācijas apkopošanai iepriekšējās (joprojām spēkā esošās) LAP uzraudzības procesā tika izveidota Lauku attīstības programmas informatīvā sistēma (turpmāk – IS) 2007.-2013.gadam, kas ietver arī finanšu un statistikas datu apkopošanu par Lauku attīstības programmas īstenošanu. Šajā sistēmā līdz jaunās KLP SP spēkā stāšanās brīdim noteiktas šādas nepieciešamās izmaiņas:

- Sistēmas piemērošana jaunajam programmēšanas periodam no 2014. līdz 2020.gadam: veco un jauno pasākumu nodalīšana, jaunu nosacījumu iestrāde, sistēmas izskata

optimizēšana (šķirkļu secība, lieko šķirkļu un lauku dzēšana, u.c.), lomu papildināšana;

- Ar projektu saistītās dokumentācijas (projekts ar pavaddokumentiem, lēmumi, vēstules, pretendenta iesniegumi, u.c.) uzkrāšana sistēmā un kontroles lapu elektroniska aizpildīšana un pievienošana sistēmā pie lēmumiem;
- Uzdevumu deleģēšana lietotājiem (uzdot uzdevumus vērtēt projektus, maksājuma pieprasījumus, atskaites u.c.) un projektu monitorings (sekot līdzi termiņiem un pieņemtajiem lēmumiem, un brīdinājumu saņemšana par termiņu kavēšanu);
- Izmaiņas projektu atlasei pārbaudes uz vietas veikšanai un atskaišu papildināšana
- (jaunas atskaišu formas par veiktajam pārbaudēm).

Atbildīgā iestāde par IS izveidošanu, uzturēšanu un informācijas apkopošanu ir Lauku atbalsta dienests.

Atbilstoši vienotajai uzraudzības un novērtēšanas sistēmai, IS ietver arī Vadošās iestādes izveidoto ietekmes un rezultatīvo rādītāju sistēmu.

IS akumulētos datus Vadošā iestāde izmanto Lauku attīstības programmas ieviešanas analīzei, Uzraudzības komitejas informēšanai, kā arī Regulas (EK) Nr.1698/2006 82.pantā minēto ziņojumu sagatavošanā.

Uzraudzība ietver arī iepriekš noteiktu un saskaņotu finanšu un rezultātu rādītāju apkopošanu, izvērtēšanu un ziņojumu sagatavošanu iesniegšanai Eiropas Komisijā un sabiedrības informēšanai, ko veic Vadošā iestāde.

IS uzticamību Lauku attīstības programmas īstenošanā apliecina Lauku atbalsta dienesta kā maksājumu iestādes akreditācija.

Atbilstoši Padomes regulas (EK) Nr. 1698/2005 82.pantam Zemkopības ministrijai, kā Vadošajai iestādei, jānodrošina Ikgadējā progresa ziņojuma par programmas īstenošanu izstrāde un, pēc apstiprināšanas Uzraudzības komitejā, nosūtīšana Komisijai. Ziņojumā jāiekļauj sekojoši elementi:

- visas pārmaiņas vispārējos apstākļos, kas tieši ietekmē programmas īstenošanas apstākļus, kā arī visas pārmaiņas Kopienas un attiecīgas valsts politikā, kas skar ELFLA un citu finanšu instrumentu savstarpējo atbilstību;
- programmas attīstība saistībā ar izvirzītajiem mērķiem, pamatojoties uz tiešajiem un rezultatīvajiem rādītājiem;
- programmas finansiālā īstenošana, katram pasākumam pievienojot paziņojumu par atbalsta saņēmējiem izmaksātiem izdevumiem; ja programma aptver reģionus, uz ko attiecas Konverģences mērķis, tādus izdevumus norāda atsevišķi;
- kopsavilkums par notiekošām novērtēšanas aktivitātēm saskaņā ar 86. panta 3. punktu;
- vadošās iestādes un uzraudzības komitejas veiktie pasākumi, lai nodrošinātu programmas īstenošanas kvalitāti un efektivitāti, jo īpaši:
 - uzraudzības un novērtēšanas pasākumi;
 - lielāko programmas apsaimniekošanas problēmu kopsavilkums un visi veiktie pasākumi, tostarp atbildot uz piezīmēm saskaņā ar 83. pantu;
 - tehniskās palīdzības izmantošana;
 - pasākumi, ko veic, lai nodrošinātu to, ka informāciju par programmu izplata saskaņā ar 76. pantu.

- paziņojums par atbilstību Kopienas politikai saistībā ar atbalstu, tostarp norādot uz konstatētām problēmām un to novēršanai pieņemtajiem pasākumiem;
- attiecīgā gadījumā tāda atbalsta atkārtota izmantošana, kas atgūts saskaņā ar Regulas (EK) Nr. 1290/2005 33. pantu. 1231. Pirmais ziņojums jāgatavo 2008.gadā. Ziņojums par iepriekšējo kalendāro gadu jāiesniedz Komisijai līdz 30.jūnijam. Pēdējais progressa ziņojums jānosūta Komisijai ne vēlāk kā līdz 2016.gada 30.jūnijam.

Atbilstoši Padomes regulas (EK) Nr. 1698/2005 13.pantam Latvijai jāiesniedz Komisijai kopsavilkuma ziņojumi, kuros izklāstīts Latvijas Lauku attīstības stratēģijas plāna un mērķu īstenošanā sasniegtais un tās ieguldījums Kopienas stratēģisko pamatnostādņu sasniegšanā.

Kopsavilkuma ziņojumos apkopo iepriekšējo gadu Ikgadējos progressa ziņojumos ietverto informāciju, jo īpaši aprakstot:

- lauku attīstības programmu sasniegumus un rezultātus attiecībā pret valsts stratēģijas plānā noteiktajiem rādītājiem;
- katras programmas nepārtraukto novērtēšanas aktivitāšu rezultātus.

Kopsavilkuma ziņojums jāgatavo un jāiesniedz Komisijā katru pāra gadu ne vēlāk kā 1. oktobrī.

Atbilstoši Padomes regulas (EK) Nr. 1698/2005 84.pantam Lauku attīstības programmai jāveic iepriekšējā, vidus un paveiktā novērtēšana. Novērtēšanas mērķis ir uzlabot lauku attīstības programmu īstenošanas kvalitāti un efektivitāti, novērtējot ietekmi uz Kopienas stratēģiskajām pamatnostādnēm, Latvijas raksturīgajām problēmām, ņemot vērā ilgtspējīgas attīstības prasības un ietekmi uz vidi, un to, kā ievērotas attiecīgos Kopienas tiesību aktos ietvertās prasības.

Novērtēšanas metodes un standarti piemērojami saskaņā ar Vienoto uzraudzības un novērtēšanas sistēmu, kas izveidota un ieviesta sadarbībā ar Eiropas Komisiju.

Novērtēšanas organizē Zemkopības ministrija, nodrošinot nepieciešamos finanšu resursus, organizē nepieciešamo uzraudzības un citu novērtēšanai nepieciešamo datu ieguvī. Novērtēšanas veic neatkarīgi vērtētāji, par kuru piesaistīšanu atbildīga Zemkopības ministrija.

10. SECINĀJUMI UN REKOMENDĀCIJAS

10.1 Vispārējie secinājumi

Stratēģiskais ietekmes uz vidi novērtējums KLP SP parāda, ka:

- KLP SP kopumā atbilst Eiropas Savienības un nacionālajiem vides politikas plānošanas dokumentiem un starptautiskajām konvencijām. Galvenie mērķi un atbalstāmie rīcības virzieni ir vērsti uz kompromisa rašanu starp tādām bieži konfliktējošām nepieciešamībām kā: ekonomiskā izaugsme, cilvēkkapitāla un saimnieciskā attīstība un dabas un vides aizsardzība;
- KLP SP noteiktās intervences kopumā nav pretrunā ilgtspējīgas attīstības mērķiem, principiem un nacionālo vides politiku, kā arī veicina Latvijas starptautisko saistību izpildi vides jomā;
- KLP SP īstenošana kopumā neatstās negatīvu ietekmi uz vidi un mazinās līdzšinējās nozares attīstībā vērojamos vides risku pieaugumus. Pieņemot, ka dažādos līmeņos tiks sekmīgi veicināta vides izglītība, atbalstīta Latvijas laukiem raksturīgās ainavas saglabāšana, atbalstīta vides un dabas aizsardzības kontekstā vēlamāku tehnoloģiju un saimniekošanas metožu ieviešana, veicināta augšņu degradācijas novēršana un SEG emisiju ierobežošana, kā arī atbalstīta privātā iniciatīva tiešos ar dabas aizsardzību saistītos pasākumos, ilgtermiņa kumulatīvā sistēmiskā ietekme uz vidi būs nozīmīgi pozitīva. Tomēr jānorāda, ka Programmas ietekme tās realizācijas gaitā var būtiski variēt atkarībā no konkrētu atbalstīto projektu specifikas un kontroles mehānismu efektivitātes visās stadijās;
- KLP SP ilgtermiņa ietekmes ir saistītas arī ar esošo situāciju un sagaidāmajām izmaiņām ekonomiskajās aktivitātēs, tautsaimniecības struktūrā, iedzīvotāju nodarbinātību un izglītības līmeni, jo īpaši attiecībā uz izpratni par vides un dabas aizsardzības pasākumu nozīmi, kas šajā SIVN ir ievērtētas netieši – kā atbalsta saņēmēju spēja pareizi īstenot atbalstītos pasākumus atbilstoši to mērķiem;
- KLP SP realizācija nepilnā apjomā gan vispārēji sistēmas līmenī, gan arī atsevišķu aktivitāšu līmenī var būtiski izmainīt kopējo ietekmes uz vidi apjomu. KLP SP daļēja izpilde nelabvēlīgā gadījumā var būt mazāk vēlama, nekā „nulles” alternatīva.

Lai novērstu, mazinātu vai optimizētu KLP SP īstenošanas radītās negatīvās ietekmes, ir nepieciešams:

- Piešķirot Natura2000 teritoriju kompensācijas ir jāņem vērā konkrētos saistošos ierobežojumus: nepieciešams nodrošināt diferencētus kompensāciju apjomus;
- Bez pamatotas vajadzības nedrīkst paredzēt lauksaimniecības zemju transformēšanu citos zemes izmantošanas veidos;
- Atbalstot lauksaimniecībā neizmantojamu zemju apmežošana jāvērtē konkrētā projekta iespējamā ietekme uz bioloģisko daudzveidību;
- Nodrošināt vides likumdošanas prasību efektīvu ieviešanu un atbilstošu monitoringu/kontroli;
- Atbalstāmajiem projektiem paredzēt konkrētus pasākumus negatīvo ietekmju uz vidi novēršanai un mazināšanai (ja tādi ir nepieciešami);
- Atbilstoši prasībām projektiem piemērot ietekmes uz vidi novērtējuma procedūru.

10.2 Rekomendācijas KLP SP pilnveidošanai

SIVN vērtējumam nodotā KLP SP redakcija vēl nav pabeigta dokumenta redakcija, kurā, iespējams, varētu ieteikt kaut ko mainīt, bet gan marķēta kā „projekts” un tajā vēl palikušas atsevišķas neaizpildītas pozīcijas. Tomēr SIVN ir pietiekami vispārīgs vērtējums, kurā intervences vērtētas pēc to kvalitatīvās ietekmes, balstoties uz pietiekami definētajiem paredzēto darbību apjomiem kopumā, tāpēc nav sagaidāms, ka šie nedaudzie skaitliskie precizējumi varētu būtiski ietekmēt SIVN secinājumus.

SIVN rezultātā nav konstatētas nekādas tādas sagaidāmas ietekmes uz vidi, ko varētu izraisīt vērtējamā KLP SP nepilnības pēc jau veiktās pilnveidošanas sabiedriskās apspriešanas rezultātā un kuru dēļ būtu jārekomendē KLP SP vēl atkārtoti pilnveidot, kā arī nav konstatētas tādas nepilnības esošajā nepabeigtajā KLP SP projekta redakcijā un nav arī prognozējama tādu parādīšanās līdz ar neaizpildīto tabulu aizpildi, no kādām varētu izrietēt kādas izmaiņas jau veiktā sagaidāmās ietekmes uz vidi vērtējuma rezultātos, secinājumos un rekomendācijās. Par KLP SP trūkumu, kas rada zināmus draudus bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai mežos, var uzskatīt tādu atbalsta pasākumu nosacījumu trūkumu, kas atbalsta saņēmējiem paredzētu nepieciešamību uzturēt labvēlīgu mežu vecumstruktūru, tomēr iespējams arī KLP SP līmenī šo jautājumu nerisināt, ja tiek pienācīgi izvērtēts katrs konkrēts projekts.

SIVN konstatējums ir, ka pašreizējā KLP SP atbalsta struktūra, kas nepietiekami vērsta tikai uz mazajiem un bioloģiskajiem lauksaimniekiem un ievērojamā mērā ir pieejama arī intensīvās lauksaimniecības saimniecībām, radīs samērā nelielu ieguvumu bioloģiskajai daudzveidībai: faktiski vērtējums ir nenegatīvs, nevis pozitīvs.

“Novērtējums par KLP ietekmi uz biotopiem, ainavām, bioloģisko daudzveidību” (*Evaluation of the impact of the CAP on habitats, landscapes, biodiversity, Final Report, Alliance Environnement, 2019*) sniedz šādas rekomendācijas pozitīvās ietekmes palielināšanai, kuras pašreizējā KLP SP nav pilnībā iestrādātas.

- No bioloģiskās daudzveidības viedokļa ir svarīgi, lai tiešie maksājumi būtu pieejami par visiem daļēji dabiskajiem zālājiem, tīreļiem, meža ganībām un citiem daļēji dabiskajiem biotopiem, kuriem ir nepieciešama ganīšana vai cita lauksaimnieciska apsaimniekošana, lai saglabātu to ekoloģisko kvalitāti un raksturīgo bioloģisko daudzveidību. Ar KLP SP palīdzību nodrošināt “ilggadīgo zālāju” definīciju. Pašreizējā definīcija “*divus gadus neuzarti ilggadīgie zālāji*” faktiski nosaka ļoti īsu šo zālāju ilggadību, kas ir nepietiekama augstai bioloģiskajai daudzveidībai, un atbilstošo zālāju vecumu būtu ieteicams palielināt vismaz līdz pieciem gadiem.
- Lai atbalstītu atgremotāju audzēšanu, būtu jānosaka atbilstoši nosacījumi jutīgu biotopu aizsardzībai, tostarp nosacījumi ganāmpulka blīvumam un ganību režīmiem.
- Nepieciešami turpmāki akadēmiskie pētījumi par tiešo maksājumu ietekmi uz lauksaimnieku uzvedību. To mērķim vajadzētu būt novērtēt,
 - a) vai lauksaimnieki maina savu apsaimniekošanas praksi, kad tiek palielināts tiešais pamatmaksājums, un
 - b) vai viņi to dara pēc tam, kad ir palielinājies saistītais maksājums, kas pieejams par dzīvnieku vai par atbalstāmās kultūras hektāru.

KLP instrumenti un pasākumi ir jāprecizē tā, lai maksimāli palielinātu to bioloģiskās daudzveidības priekšrocības:

- Dalībvalstīm būtu stratēģiski jāplāno visu KLP instrumentu un pasākumu izmantošana, lai panāktu saskaņotību un sinerģiju. Jo īpaši tiem būtu jāpārskata, vai viņi izmanto pareizos pasākumus pareizajās kombinācijās, pareizajā vietā un tādā apjomā, kāds nepieciešams, lai īstenotu savas bioloģiskās daudzveidības stratēģijas un prioritāros rīcības plānus (PAF). Turpmākie KLP priekšlikumi ir līdzeklis, lai to paveiktu, un ir svarīgi, lai vides un saglabāšanas iestādes būtu pilnībā iesaistītas lēmumu pieņemšanā par jaunajiem KLP stratēģiskajiem plāniem.
- Lai maksimāli palielinātu ieguvumus, ko bioloģiskajai daudzveidībai var sasniegt no pieejamā KLP finansējuma, lielāka prioritāte būtu jāpiešķir KLP instrumentu un pasākumu koncentrēšanai, kuru mērķis ir bioloģiskās daudzveidības nodrošināšana, lai saglabātu no lauksaimniecības vai mežu apsaimniekošanas atkarīgu daļēji dabisko biotopu apjomu un kvalitāti. Ir jānodrošina mērķtiecīgs konsultatīvais atbalsts visā shēmas darbības laikā, apvienojot tādus pasākumus kā investīcijas un atbalsts pārvaldībai, kā arī atbalsta pasākumi, lai uzlabotu tādu produktu tirdzniecību, kas iegūti ar bioloģisko daudzveidību bagātās vietās un ar augstvērtīgām lauksaimniecības sistēmām. Pasākumu izstrādei vajadzētu būt zinātniski pamatotai, un tajā būtu jānosaka skaidri, konkrēti un mērķtiecīgi bioloģiskās daudzveidības mērķi, kas atbilst ierosinātajos jaunajos stratēģiskajos plānos noteiktajām vajadzībām. Konkrētāk:
- Ņemot vērā EFA līdzšinējos sliktos rezultātus bioloģiskās daudzveidības jomā, būtu jāmācās par ierosināto jauno nosacījumu prasību “neproduktīvajām platībām”, kurā nevajadzētu ietvert “produktīvus” elementus ar ierobežotu labumu bioloģiskajai daudzveidībai, piemēram, starpkultūras vai slāpekļa piesaisti. kultūraugiem, ja vien nav pierādījumu par būtisku ieguvumu bioloģiskajai daudzveidībai (piemēram, dažas daudzgadīgas lopbarības kultūras – kā lucerna).